

วารสาร

มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

Journal of MCU Humanities Review

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2559 Vol.2 No.1 January-June 2016

กำหนดเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ จำนวน 500 เล่ม

ฉบับที่ 1 : มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 : กรกฎาคม – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา พุทธจิตวิทยา ชีวิตและความตาย จิตวิทยาการแนะแนวและพระพุทธศาสนา

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร. อธิการบดี || พระราชวรเมธี, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

พระราชปรีดิ์ทิว,ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ || พระสุวรรณเมธากรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและ

พัฒนา || พระราชวรเมธี, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต || พระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่าย

ต่างประเทศ || พระเมธีธรรมมาจารย์ รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่ || พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร

อภิณฺโฑ, ผศ.ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ || พระครูกลุณฺณสิทฺธิวัฒน์, ผศ. อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา

พระมหาสุริยา วรเมธี, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย

บรรณาธิการ || ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ || ดร.วิษุตา ฐิติโชติวัฒนา, พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีสสุโข,ดร.

กองบรรณาธิการ ||

กองบรรณาธิการภายใน

พระมหาเผื่อน กิตติโสภณ, ผศ.ดร.

พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ดร.

ผศ.ดร.เมธาพันธ์ โพธิ์ธีรโรจน์

ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล

ดร.นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร

ผศ.มันเสื่อ สูงเนิน

กองบรรณาธิการภายนอก

รศ.ดร.เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมานาภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

รศ. ไพบุลย์ เทวรักษ์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

รศ.ดร.สำเนียง เลื่อมใส มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง

น.อ.ดร.นภัทร์ แก้วนาค วิทยาลัยกองทัพอากาศ

พล.โท.ดร.วีระ วงศ์สรรค์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

ดร.สมร เกตุสม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

เลขานุการวารสาร || อาจารย์ เซน นคร

ผู้ช่วยเลขานุการวารสาร || นิจวรรณ ใจสุข, รัชดา ลำประไพ, พัชรนันท์ บุญแรง

ศิลปกรรม || สมโภช ปิ่นศรี, ญาณินี ภูพัฒน์

สำนักงาน || สำนักงานวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ภาควิชาจิตวิทยา ชั้น 3 (A303) โซน A คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170 โทร. 035-248000

สถานที่พิมพ์ || ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน พรินต์

เลขที่ 7/414 หมู่ที่ 5 ต.บางใหญ่ อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140 โทร.02-927-8194

ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer Review)

ภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. พระราชปรีดีถิวิ, ศาสตราจารย์ ดร.
2. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
3. พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
4. พระครูกลัยานสิทธิวัฒน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์
5. พระมหาสุริยา วรเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
6. พระมหาวิเชียร ปรีชาโน, ดร.
7. พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ดร.
8. พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ดร.
9. พระจิตตะวงษ์ อนุตตโร
10. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
11. รองศาสตราจารย์ ดร.เมธวี อุดมธรรมานุภาพ
12. รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภช เอี่ยมสุภาษิต
13. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คณะนตรนอก
14. รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก
15. รองศาสตราจารย์ นิลรัตน์ กลั่นจันทร์
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาพันธ์ โพธิ์ธีโรจน์
17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุธะใจ
18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรณชัย หมื่นชนะ
19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มั่น เสือสูงเนิน
20. ผศ.ดร.เกรียงศักดิ์ พลอยแสง
21. ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล
22. ผศ.ดร.อนุวัต กระสังข์
23. อาจารย์ ดร.วิษุตา ฐิติโชติวัฒนา
24. อาจารย์ ดร.อดุลย์ คนแรง
25. อาจารย์ ดร.สุวัฒน์ รักขันโท
26. อาจารย์ ดร.กมลส ภูวนาธิพงษ์
27. อาจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์
28. ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุกรักษ์
29. ดร.ประเสริฐ อิลาว

ภายนอกมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. พระมงคลธีรคุณ (อินศร จินตาปณโย)
  2. พระมหาบุญศรี ญาณจุฬิน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
  3. ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตเจริญ
  4. ศาสตราจารย์ ดร.ผ่องพรรณ เกตุพิทักษ์
  5. ศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เจริญสี
  6. รองศาสตราจารย์ ดร.เรืองเดช ภู่นิพนธ์ชัย
  7. รองศาสตราจารย์ ดร.โสรัช โพธิ์แก้ว
  8. รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส
  9. รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาน มาลากุล ณ อยุธยา
  10. รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัฐฉิน สิทธิศรีอรอด
  11. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ศิริสรวิทย์
  12. รองศาสตราจารย์ ไพบุลย์ เทวรักษ์
  13. รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส
  14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภา แก้วศรีงาม
  15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
  16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย
  17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภริมา วิธาสถิตกุล
  18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกตุแก้ว
  19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มุกดี
  20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็จกนก เอื้อวงศ์
  21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุใจ ส่วนไพโรจน์
  22. Prof. Ven.Dr.Khammai Dhammasami
- วัดญาณเวศกวัน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
มหาวิทยาลัยนเรศวร
มหาวิทยาลัยมหิดล
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปกร
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศิลปกร
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปกร
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
University of Oxford

23. น.อ.ดร.นภัทร แก้วนาค	วิทยาลัยกองทัพอากาศ
24. อาจารย์ ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
25. อาจารย์ ดร.สมร เกตุสม	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
26. พล.โท.ดร.วีระ วงศ์สรรค์	วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
27. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงเพชร	มหาวิทยาลัยมหิดล
28. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี เพชรนาจักร	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
29. อาจารย์ ดร.มูกลินทร์ ผลกล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
30. อาจารย์ ดร.ธานี ชูกำเนิด	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
31. อาจารย์ ดร.พิทักษ์ ทิพย์วารี	สถาบันพลศึกษายะลา
32. อาจารย์ ดร.วันวิสาข์ ทิมมานพ	โรงพยาบาลนพรัตนราชธานี

บรรณาธิการ

วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม – มิถุนายน 2559 กองบรรณาธิการได้ส่งผลงานทางวิชาการเหล่านี้ไปให้กรรมการกลั่นกรองบทความทางวิชาการของแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้อ่าน และมอบให้เจ้าของบทความนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนการตีพิมพ์แล้ว และสำคัญที่สุดคุณภาพของบทความต้องเป็นไปตามเกณฑ์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) เป็นกระบวนการที่จะพัฒนาขึ้นสู่ TCI ต่อไปได้ ฉะนั้น โดยฉบับนี้เน้นการนำเสนอบทความวิจัยอันประกอบด้วยบทความวิจัย 11 เรื่อง ประกอบด้วยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ภายใน 4 เรื่อง และภายนอก 7 เรื่อง

บทความที่น่าสนใจเรื่องแรก การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเอกลักษณ์ตามหลักอภิปรัชญา 6 และ จริต 6 ในพระพุทธศาสนา โดย ฤทธาภา เลิศสุขประเสริฐ และ นววรรณ พูนวสุพลนัตร์ ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจมาก ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ บุคคลแต่ละคนที่เกิดมาในโลกนี้ จะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ ปรากฏเป็นเอกลักษณ์หรือบุคลิกลักษณะ ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากจิตสันดานเดิมหรือ สภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันก็ได้ โดยบริบทนี้ การแสดงตัวตนของบุคคลให้ปรากฏออกมา เป็นเอกลักษณ์จะอยู่ในขอบข่ายของหัวข้อธรรม 2 หมวดคือ อภิปรัชญา 6 และ จริต 6 ใน พระพุทธศาสนา ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบข้อแตกต่างและผลกระทบ ต่อสังคมของบุคคลตามอภิปรัชญา 6 และ จริต 6 ตลอดจนแนวทางการพัฒนาตามอภิปรัชญา และ จริต นั้นๆ ด้วย กล่าวคือ บุคคลเกิดในสกุลต่างเรียกว่ากัณหาภิชาติ เกิดในสกุลสูงเรียกว่าสุกกาภิชาติ พระพุทธศาสนาไม่ถือเรื่องชาติกำเนิดเป็นสำคัญ แต่ถือหลักการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวตั้ง ถ้าทุกคน ประพฤติสุจริตก็จัดเป็นพวกสุกกาภิชาติหมด ถ้าทุกคนประพฤติทุจริตก็จัดเป็นพวกกัณหาภิชาติหมด และถ้าพวกสุกกาภิชาติปฏิบัติจนบรรลุพระนิพพานถือว่าพ้นจากกรรมด าวหรือชาว เข้าถึงโลกุตตร ธรรมแล้ว แม้ในส่วนของจริต 6 ซึ่งได้แก่บุคคลตามราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธิจริต หรือญาณจริต และ วิตะกจริต ก็เช่นกัน เป็นวิธีการสังเกตศึกษาบุคลิกลักษณะของคน เพื่อจะได้ แนะนำฝึกอบรมได้เหมาะสม และในทำนองเดียวกันก็เป็นประโยชน์ในการคบหาสมาคมด้วย ทุกคน ตามอภิปรัชญาและ จริตล้วนมีผลกระทบต่อสังคม กล่าวคือถ้าเป็นฝ่ายทุจริต สังคมหมู่หม่มากก็จะ เตือคร้อนุ่นวาย ถ้าเป็นฝ่ายสุจริต สังคมก็จะเจริญก้าวหน้า อยู่เย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า การ พัฒนาฝ่ายทุจริตให้เป็นฝ่ายสุจริตจึงเป็นหัวใจของการศึกษาเรียนรู้เอกลักษณ์ของอภิปรัชญา 6 และ จริต 6

บทความที่น่าสนใจเรื่องที่สองคือ การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุ ในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร โดย วิลาวัณ ผลจันทร์ และ พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท ได้ผลการวิจัยที่น่าสนใจ ประการที่ 1 ผลเปรียบเทียบ ก่อน-หลังเจริญจิตภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติ ธรรมหลังจากที่ได้เจริญจิตภาวนา มีสุขภาวะแบบองค์รวมทุกด้านดีกว่า ก่อนเจริญจิตภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ภายหลังที่ได้เจริญจิตภาวนาแล้วส่งผลให้มีสุขภาวะแบบ องค์รวมดีขึ้น ประการที่ 2 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า สุขภาวะ ด้านอื่นๆ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ (1) มีอัตราการหายใจต่างกัน (2) มีอัตราการเต้นของหัวใจต่างกัน (3) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจบีบตัวต่างกัน (4) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัวต่างกัน (วัดก่อน เจริญจิตภาวนา) มีสุขภาวะแบบองค์รวม โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ประการที่ 3 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) พบว่า (1) ผู้ที่มีอัตรา การหายใจ 19.95 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะแบบองค์รวม ดีกว่า ผู้สูงอายุที่มีอัตราการ หายใจ 19.96 ครั้ง/นาที (2) ผู้ที่มีอัตราการเต้นของหัวใจ 76.93 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะทางจิตใจ ดี น้อยกว่า ผู้ที่มีอัตราการเต้นของหัวใจ 76.94 ครั้ง/นาที ประการที่ 4 ผู้สูงอายุในส นกปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) พบว่า (1) ผู้ที่มี

ความ ดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสภาวะทางสังคม ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจ คลายตัว 76.19 (2) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือด ขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19

คณะกรรมการวิชาการขอขอบคุณเจ้าของผลงานบทความทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ได้เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการสู่สาธารณะตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะ แนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง น่าอ่านและเป็นประโยชน์ต่อ แวดวงวิชาการ และท้ายที่สุดขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้จัดทำให้มีวารสารฉบับนี้และโปรด ติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

บรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ	(1)
ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ	(2)
บทบรรณาธิการ	(3)
บทความวิจัย	
การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเอกัตลักษณ์ตามหลักอภิปาติ 6 และจริต 6 ในพระพุทธศาสนา	1
ฤทธินา เลิศสุขประเสริฐ และนวลวรรณ พูนวสุพลนัตร	
การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร	17
วิลาวัณ ผลจันทร์ และพระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท	
บทความวิชาการ	
การวิเคราะห์สถานการณ์การปกครองคณะสงฆ์ไทย	25
พระครูอาทรยติกิจ (ชื่น ขำวงษ์)	
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนกรณีศึกษา : โครงการลงแขกลงคลอง	
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	37
พระครูพิศิษฐ์ประชาณาด (ประยูร นันทโย)	
พระสงฆ์กับการเยียวยาจิตใจ	47
พระปลัดอานนท์ กนตวิโร (ช่างแรงงาน) และพระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ	
จิตวิทยาสังคมกับการปรับพฤติกรรมการรับรู้ของบุคคลในการดำรงชีวิต	57
รัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ และพระใบฎีกากิตติพงษ์ สีสสุโธ	
ย้อนรอยความเชื่อ : พิธีล้างพระพักตร์พระพุทธรูปสู่ความยั่งยืนพุทธศาสนา	69
พระมหาปรีชา เขมนนโท และอนวัต กระสังข์	
รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน	81
พระมหาภวินท์ ยสินทวิโส (วงศ์อินทร์อยู่)	
ธรรมาภิบาลสำหรับการบริหารงานตามหลักพุทธศาสนา	93
พระมหาสุริยะ มหัทธโน, ชญานูช สามัญ และพีรภัฏณ์ ระรินรมย์	
เกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาอุปนิษัท : วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ	105
พระมหาโกมล กมโล และพระเทพสุวรรณเมธี	
ศิลปะการสร้างมนุษยสัมพันธ์	117
กรณ์ย์ เสริมกิจเสรี และสมโภช ศรีวิจิตรวรกุล	

**การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเอกลักษณ์ตามหลักอภิชาติ 6 และจริต 6
ในพระพุทธศาสนา**
**A STUDY OF PERSONIFICATION ACCORDING TO CHARACTERISTIC
BEHAVIOR ON ABHIJĀTA 6 AND CARITA 6 IN BUDDHISM**

กฤษณา เลิศสุขประเสริฐ*

นवलวรรณ พูนวสุพลนัฏฐ*

บทคัดย่อ

บุคคลแต่ละคนที่เกิดมาในโลกนี้ จะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏเป็นเอกลักษณ์หรือบุคคลิกลักษณะ ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากจิตสันดานเดิมหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันก็ได้ โดยบริบทนี้ การสำแดงตัวตนของบุคคลให้ปรากฏออกมาเป็นเอกลักษณ์จะอยู่ในขอบข่ายของหัวข้อธรรม 2 หมวดคือ อภิชาติ 6 และ จริต 6 ในพระพุทธศาสนา ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบข้อแตกต่างและผลกระทบต่องานของบุคคลตามอภิชาติ 6 และจริต 6 ตลอดจนแนวทางอบรมพัฒนาตามอภิชาติ และจริตนั้นๆ ด้วย กล่าวคือ บุคคลเกิดในสกุลต่ำเรียกว่ากัณหาภิชาติ เกิดในสกุลสูงเรียกว่าสุกกาภิชาติ พระพุทธศาสนาไม่ถือเรื่องชาติกำเนิดเป็นสำคัญ แต่ถือหลักการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวตั้ง ถ้าทุกคนประพฤติสุจริตก็จัดเป็นพวกสุกกาภิชาติหมด ถ้าทุกคนประพฤติทุจริตก็จัดเป็นพวกกัณหาภิชาติหมด และถ้าพวกสุกกาภิชาติปฏิบัติจนบรรลุพระนิพพานถือว่าพ้นจากกรรมดำหรือขาว เข้าถึงโลกุตตรธรรมแล้ว แม้ในส่วนของจริต 6 ซึ่งได้แก่บุคคลตามราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธิจริต หรือญาณจริต และวิตกจริต ก็เช่นกัน เป็นวิธีการสังเกตศึกษาบุคคลิกลักษณะของคน เพื่อจะได้แนะนำฝึกอบรมได้เหมาะสม และในทำนองเดียวกันก็เป็นประโยชน์ในการคบหาสมาคมด้วย ทุกคนตามอภิชาติและจริตล้วนมีผลกระทบต่อสังคม กล่าวคือถ้าเป็นฝ่ายทุจริต สังคมหมู่เมื่อก็ก็น่าเดือดร้อนวุ่นวาย ถ้าเป็นฝ่ายสุจริต สังคมก็จะเจริญก้าวหน้า อยู่เย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า การพัฒนาฝ่ายทุจริตให้เป็นฝ่ายสุจริตจึงเป็นหัวใจของการศึกษาเรียนรู้เอกลักษณ์ของอภิชาติ 6 และจริต 6

คำสำคัญ : จริต 6; เอกลักษณ์; อภิชาติ 6

---

* หัวหน้าภาควิชาวิทยาการศาสตร์สื่อความหมายและความผิดปกติ คณะแพทยศาสตร์ รพ.รามธิบดี

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

All the individual born into this world are of personality and behavior of their own as called innate character or personification which might be successive from the past continuity of subli-mental consciousness or the present social environment. To this context, any identification and personification of the individual are confined to the groups of Dhamma, i.e. the six types of lineage and the six types of characteristic behavior as cited in Buddhism. Thus this article is of objectives to compare the difference between those groups of Dhamma and their effect to the social order, while the methods to train people of those characteristics are also suggested. That is to say, Buddhism is regardless of whether the well-born or the low-born as the supreme but a good conductor according to meritorious actions. For example, any good conductor shall be called Sukkābhijāti type, and on the contrary, any bad conductor called Kanhābhijāti type. The one who has practiced strictly till his attainment to Nibbhāna is regarded as the most Sukkābhijāti type. In the case of a person of a characteristic behavior, i.e., one of lustful temperament, of hasting temperament, of deluded temperament, of faithful temperament, of intelligent temperament, and of speculative temperament, they are the subjects of observation and consideration for the sake of individual supervision and/or training as well as association. Any type of a person belongs to those characteristics, if following the way of unwholesome action, may cause serious troubles to the society, and on the contrary, if being wisely recommended and trained, shall cause prosperity and calmful happiness to society through public generally.

Keywords: Abhijati 6; Carita 6; Personification

1. บทนำ

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ บุคลิกภาพ อุปนิสัย หรือลักษณะนิสัยของบุคคล เพื่อประโยชน์ แก่การคบหาสมาคมหรือหลีกเลี่ยง และเพื่อให้คำแนะนำปรึกษาหรือฝึกอบรมพัฒนานั้นมีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล ยกตัวอย่างเช่นในวาสุเดทตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสกะวาสุเดทตและการทวาชะว่า กำเนิดของสัตว์ทั้งหลายแตกต่างกัน หลายเผ่าพันธุ์ แม้แต่ต้นไม้ใบหญ้าต่างก็มีรูปร่างสัณฐานสำเร็จมาแต่กำเนิด เพราะธรรมชาติของมันต่างกัน อนึ่ง แม้พวกแมลงต่างๆ สัตว์สี่เท้าสองเท้า สัตว์เลื้อยคลาน หรือสัตว์น้ำ สัตว์ปีกที่บินไปในอากาศ ต่างก็มีรูปร่างสัณฐานแตกต่างกันไปตามเผ่าพันธุ์และธรรมชาติของมัน แต่พวกมนุษย์หาเป็นเช่นนั้นไม่ ไม่ว่าจะเป็น

เป็นชาติเผ่าพันธุ์อะไร ก็มีรูปร่างลักษณะเช่นเดียวกัน เช่นมีศีรษะ ใบหู นัยน์ตา จมูก ริมฝีปาก คิ้ว คอ บ่า ท้อง หลัง สะโพก ออก ซอกอวัยวะ อวัยวะสืบพันธุ์ มือ เท้า นิ้วมือ เล็บ ข้าง ขาอ่อน ผิวพรรณ เป็นต้น หรือเสียงก็ไม่แตกต่างกัน ในหมู่มนุษย์จึงไม่มีรูปร่างลักษณะแตกต่างกันมากมาย เหมือนในกำเนิดอื่นๆ เพราะฉะนั้นสิ่งที่แยกแยะหรือชี้ชัดว่าใครมีคุณสมบัติแตกต่างกันจึงต้องดูที่ เอกลักษณ์ บุคลิกภาพ อุปนิสัย และพฤติกรรมการแสดงออกอื่นๆ ว่าเป็นทุจริตหรือสุจริตธรรม (ม. ม. (ไทย) 13/454-461/572-583)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (2521 : 3) เมื่อคราวเสด็จ ประพาสยุโรปครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2440 ได้เสด็จฯ ไปเยี่ยมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขณะดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามกุฎ ราชกุมาร ที่กำลังทรงศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ และทรงพระราชนิพนธ์ โคลงสุภาษิตไว้ในสมุดบันทึกประจำวัน (อนุทิน-Diary) ของพระราชปิโยรสดังนี้

ฝูงชนกำเนิดคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ	แพกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน	กันหมด
เว้นแต่ชั่วดีกระต่าง	อ่อนแท้ฤาไหว

เอกลักษณ์หรือบุคลิกภาพ เป็นลักษณะนิสัยอันแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่อบุคคล อื่นๆ ในภายนอกนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าจริยาหรือจริต ซึ่งตามศัพท์แปลว่า ความ ประพฤติหรือพื้นเพของจิตของแต่ละบุคคล ซึ่งจะหนักไปในทางใดทางหนึ่งในหกทางนี้คือ รากจริต หนักไปในทางรักสวยรักงาม 1 โทสจริต หนักไปในทางฉุนเฉียวโกรธง่าย 1 โมหจริต หนักไปในทาง ความหลง 1 สัทธาจริต หนักไปในทาง เชื่อง่าย 1 พุทธิจริต หนักไปในทางคิดมาก ไม่เชื่อใคร 1 วิตกจริต หนักไปในทางฟุ้งซ่าน 1 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) , 2553 : 189-190)

จริต 6 มีที่มาในมหานิทเทส ขุททกนิกาย แห่งพระสุตตันตปิฎก ตอนสาริปุตตนิทเทส ว่า ด้วย พระสารีบุตรเถระกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณที่ว่า ทรงมีพุทธจักขุ ทรงทราบว่าคุณคน เช่นนี้ๆ เป็นคนจริตอะไร แล้วทรงแนะนำการฝึกอบรมโดยวิธีให้กัมมฐานอันเป็นสปปายะแก่จริต นั้นๆ ไว้ด้วย (ขุ.ม. (ไทย) 29/190/545-546)

ในพระพุทธศาสนา นอกจากมีการจำแนกบุคคลตามจริต 6 แล้ว ยังมีการจำแนกอีก ลักษณะหนึ่ง เรียกว่า อภิชาติ 6 มีเรื่องที่พระเจ้าอชาตศัตรูกราบทูลถึงลัทธิந்தึกิวกาของเจ้าลัทธิ ชื่อมักขลิโคสาละว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีเหตุปัจจัย แม้แต่ผู้ที่ถือกำเนิดมาจากภพภูมิหรือ โคตรต่างๆ มี อภิชาติ 6 เป็นต้น (ที.สี. (ไทย) 9/168/54-55)

อย่างไรก็ดี ในที่นี้ได้อธิบายแนวคิดของมักขลิโคสาละว่าเป็นอย่างไร แต่พระพุทธโฆสาจารย์อธิบายไว้ใน อรรถกถา ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เพียงระบุว่า สถานภาพของทุกคนชื่อว่า อภิชาติ เช่น พวกโจรเรียกว่า กัณหภิชาติ คือบอกถึงกำเนิดในฝ่ายธรรมดำ (ที.สี.อ. (ไทย) 168/147)

ในขณะเดียวกัน ในทีมนิกาย ปาฏิภววรรค ได้ยก อภิชชาติ 6 มาจำแนกเป็นกลุ่มบุคคล 3 จำพวกคือ พวกธรรมฝ่ายดำ ฝ่ายขาว และพวกไม่ดำไม่ขาว โดยยึดถือการปฏิบัติทุจริตหรือสุจริตเป็นตัวตั้ง (ที.ปา. (ไทย) 11/329/329)

การศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ของบุคคล ในเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือเรื่อง อภิชชาติ 6 และจริต 6 ในเชิงศึกษาเปรียบเทียบยังไม่เคยปรากฏว่ามีผู้ใดกระทำการมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา 2 เรื่องนี้ ทั้งในแง่ความหมาย วิธีจำแนกประเภท ข้อเปรียบเทียบ ทั้งในด้านความแตกต่างและผลกระทบของบุคคล 2 กลุ่มนี้ ที่มีต่อสังคม และวิธีการแก้ไขโดยการแนะนำและให้การฝึกอบรมเพื่อให้พัฒนานตนเองเป็นคนดีมีคุณค่าทำประโยชน์ให้แก่สังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ของบุคคลตามหลักอภิชชาติ 6 และจริต 6 ในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อเปรียบเทียบเอกลักษณ์ของบุคคลตามหลักอภิชชาติ 6 และจริต 6 ในพระพุทธศาสนา

3. วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คือการวิจัยเอกสารที่ค้นคว้าคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. ผลการศึกษา

ก่อนที่จะทำความเข้าใจเรื่อง “เอกลักษณ์” ขอแสดงคำที่เกี่ยวข้องมากที่สุด 3 คำ คือ “อัตลักษณ์”, “บุคลิกภาพ” และ “สถานภาพ” ดังนี้

๑) อัตลักษณ์ (Identity) มีความหมายดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555 : 270)

๑. ผลรวมของลักษณะเฉพาะบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลนั้นหรือสิ่งนั้นเป็นที่รู้จักและจดจำได้
๒. ความเป็นหนึ่งเดียวหรือสภาวะที่ไม่มีผู้ใดเหมือน

คำว่า อัตลักษณ์ และ เอกลักษณ์ มีการใช้สลับกันในบางกรณี ขึ้นอยู่กับบริบทที่ใช้

2) บุคลิกภาพ (Personality)

บุคลิกภาพ (Personality) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555 : 40) หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคล ซึ่งเป็นพฤติกรรมในทุกด้านทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ส่งผลต่อการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมจนเป็นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลนั้น เช่น ท่วงท่า วาจา การแต่งกาย วิธีแก้ปัญหา สภาพอารมณ์ ความเชื่อมั่นตัวเอง ความรู้สึกนึกคิด ที่มีต่อตนเองและผู้อื่น

3) สถานภาพ (Status)

คำว่า สถานะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1116) ตามศัพท์แปลว่า ความเป็นไป ความเป็นอยู่ และคำว่า สถานภาพ หมายถึง ฐานะ ตำแหน่ง หรือเกียรติยศ ของบุคคลที่ปรากฏในสังคม

อย่างไรก็ดี สถานภาพของบุคคลในสังคมอาจจำแนกได้ 2 จำพวกคือ สถานภาพตามชนชั้น (Caste) เช่น ตามวรรณะ 4 ของพราหมณ์ เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือชนชั้นในสังคมไทย เช่น เจ้ากับไพร่ นายกับบ่าวหรือข้าทาส เป็นต้น อีกพวกหนึ่งได้แก่สถานภาพทางสังคม (Social Status) หมายถึงสิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคล เช่นเขามีสถานภาพทางครอบครัวเป็นบิดา ดังนี้ เป็นต้น

ในบริบทของผู้วิจัย การรวมตรีเอกลักษณ์ (Trinity) ของคำศัพท์ทั้ง 3 คำนี้เป็นหนึ่งเดียว โดยใช้คำว่า “เอกัตลักษณ์” ให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Personification” (สอ เสถบุตร, 2495: 1130) ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับระบบชนชั้นในสังคมชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล ที่การแสดงออกของบุคคลให้ปรากฏในลักษณะที่เรียกว่าเอกัตลักษณ์ มักเป็นไปตามระบบชนชั้นและสถานภาพทางสังคมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

อนึ่ง หากจะผนวกแนวคิดของ Ernest R. Hilgard ที่ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของบุคคลที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งมีการผสมผสานคุณลักษณะภายนอก เช่น รูปร่าง หน้าตา กิริยาท่าทาง การแต่งกาย และพฤติกรรมต่างๆ กับคุณลักษณะภายใน เช่น ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม อารมณ์ ที่มาหลอมรวมกันเป็นแบบอย่างของบุคคล จนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนที่เป็นแบบแผน พฤติกรรมและแบบแผนการคิดที่บุคคลนั้นปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนกำลังเผชิญอยู่ มนุษย์แต่ละคนจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ไม่มีใครเหมือนกันไปทุกอย่าง แม้พี่น้องหรือฝาแฝดก็ตาม ทั้งนี้เพราะมนุษย์แต่ละคนมีความพิเศษและมีความเป็นหนึ่งในตัวของแต่ละคน (Unique) ตลอดจนมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะตน (Ernest R. Hilgard, 1965: 109) ทั้งนี้โดยรวมเป็นหนึ่งเดียวเข้ากับอัตลักษณ์และสถานภาพของบุคคลทางสังคม ก็จะทำให้ความหมายของคำว่า “เอกัตลักษณ์ - Personification” มีความหมายครอบคลุมบริบทของงานวิจัยนี้ ซึ่งวิเคราะห์เรื่องอภิชาติ 6 และจิต 6 อย่างถูกต้องสมบูรณ์

1.เอกัตลักษณ์ของบุคคลตามอภิชาติ 6

คำว่า “อภิชาติ 6” ในที่นี้หมายถึง ชาติกำเนิด, ต้นตระกูล, ลักษณะ, หรือประเภทของบุคคล 6 จำพวกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา กล่าวคือ ในปาฏิกวรรค ที่ฌนิกาย พระสูตรตันตปิฎก เรื่องที่ พระสารีบุตรเถระแสดงสังคิตสูตร พระสูตรว่าด้วยการสังคายนาแกภิกษุจำนวน 500 รูป ณ ท้องพระโรงหลังใหม่ ชื่อว่าอุพพตตะของพวกเจ้ามัลละ เขตกรุงปาวา แคว้นมัลละ โดยมีพระผู้มีพระภาคประทับอยู่

คำว่า อภิชาติ ในอรรถกถาที่ฌนิกาย สีสันธวรรค กล่าวว่าหมายถึง การกำหนดหมายชนเป็นชั้นเป็นกลุ่ม เช่นหมู่คนที่ประพต้อย่างนี้ๆ (ที.สี.อ. (ไทย) 168/147) กำหนดเรียกอย่างนี้ๆ อรรถ

กถาอังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต อธิบายว่า อภิชาตหมายถึงชาติกำเนิด (อง.ฉก.อ. (ไทย) 3/57/139) ซึ่งก็หมายถึงวรรณะ 4 คือกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร นั่นเอง

แท้จริงแล้ว ที่มาของคำว่า “อภิชาติ 6” มีปรากฏในสามัญญผลสูตร ที่มณิกาย สีสันธวรรค ที่กล่าวถึงมูลเหตุที่พระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาแห่งแคว้นมคธ เคยเสด็จเข้าไปสอบถามปัญหาที่ทรงสงสัยกับพวกครูทั้ง 6 ซึ่งเป็นศาสดาเจ้าลัทธิร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า ในจำนวนนั้น มีศาสดาเจ้าลัทธิชื่อ มัคขลิโคสาละ แสดงลัทธิถือหลักคำสอนของตนที่เรียกว่า “นัตถิกวาท” คือลัทธิที่ว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย ที่ท่านแสดงแก่พระเจ้าอชาตศัตรู มีความว่า

คำว่า “อภิชาติทั้ง 6” (ที.สี.อ. (ไทย) 168/147) ที่หมายไว้ข้างต้นนั้น ในอรรถที่มณิกาย สีสันธวรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายว่า ในลัทธิ นัตถิกวาทของมัคขลิโคสาละนั้น อภิชาติ คือการกำหนดหมายชนเป็นชั้น เช่น โจรเป็น กัณหาภิชาติ (สีดำ) นักบวชเป็นนิลาภิชาติ (สีเขียว) นิครนธ์เป็นโลหิตาภิชาติ (สีแดง) คฤหัสถ์เป็นหลิหทาภิชาติ (สีเหลือง) อาชีวกเป็นสูกกาภิชาติ (สีขาว) นักบวชที่เคร่งครัดวัตรปฏิบัติเป็นปรมสูกกาภิชาติ (สีขาวยิ่งนัก)

จะเห็นได้ว่าความหมายของอภิชาติของลัทธิ นัตถิกวาท เป็นการกำหนดหมายชนชั้น คือใช้สีเป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายเรียกประเภทของบุคคล ดังนี้

1. สีดำ	เรียกกัณหาภิชาติ	หมายถึงโจร
2. สีเขียว	เรียกนิลาภิชาติ	หมายถึงนักบวช
3. สีแดง	เรียกโลหิตาภิชาติ	หมายถึงนิครนธ์
4. สีเหลือง	เรียกหลิหทาภิชาติ	หมายถึงคฤหัสถ์
5. สีขาว	เรียกสูกกาภิชาติ	หมายถึงอาชีวก
6. สีขาวยิ่งนัก	เรียกปรมสูกกาภิชาติ	หมายถึงนักบวชที่เคร่งครัดวัตรปฏิบัติ

แต่ในความหมายทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบุคคลโดยชาติกำเนิด แต่ถือความประพฤติปฏิบัติดีชอบตามหลักศีลธรรมเป็นเครื่องกำหนด ดังที่พระสารีบุตรเถระได้จำแนกอภิชาติไว้แล้วใน สังคีตสูตร ซึ่งสามารถจัดแสดงได้ดังนี้ (ที.ปา. (ไทย) 11/329/329)

1. กัณหาภิชาติ	หมายถึงคนที่เกิดในตระกูลต่ำ และประพฤติธรรมต่ำ คือทุจริตธรรมได้แก่อกุศลกรรมบถ 10 ประการ
2. กัณหาภิชาติ	หมายถึงคนที่เกิดในตระกูลต่ำ แต่ประพฤติธรรมขาว คือสุจริตธรรมได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ
3. กัณหาภิชาติ	หมายถึงคนที่เกิดในตระกูลต่ำ แต่ประพฤติธรรมขาว คือสุจริตธรรมจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่ดำ ไม่ขาว กล่าวคือพ้นจากกุศลและอกุศลเป็นอสังขตธรรม พ้นจากสภาพปัจจัยปรุงแต่ง
4. สูกกาภิชาติ	หมายถึงคนที่เกิดในตระกูลสูง และประพฤติธรรมขาว คือสุจริตธรรม
5. สูกกาภิชาติ	หมายถึงคนที่เกิดในตระกูลสูง แต่ประพฤติธรรมต่ำ

6. สุกกาภิชาติ หมายถึงคนที่เกิดในตระกูลสูง และประพุดิธรรมาว คือสุจริตธรรม จนได้บรรลุนิพพานที่ไม่ดำ ไม่ขาว กล่าวคือข้ามพ้นจากกุศลและอกุศล เป็นอสังขตธรรม พ้นจากสภาพปัจจัยปรุงแต่ง

เรื่องการถือชาติตระกูล เป็นเรื่องใหญ่มากในสมัยก่อนและสมัยพุทธกาลในหมู่ชนชาวชมพูทวีป โดยเฉพาะพวกที่ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ ดังในอัครคัมภีร์สูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/113/84) ที่ว่าเสฏฐะและภารทวาชะ ศิษย์ของพราหมณ์เข้ามาบวชเป็นสามเณรขณะถือคติติยปริวาส เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า พวกพราหมณ์ไม่ดำไม่บริภาษเธอทั้งสองบ้างหรือ สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสว่าเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ปรากฏชัดอยู่ว่า นางพราหมณ์ของพราหมณ์ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกตึมนมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้เกิดทางช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น ยังกล่าวอย่างนี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐ ที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น ฯลฯ เป็นทายาทของพระพรหม” ก็พราหมณ์เหล่านั้นกล่าวตู่พรหมและพูดเท็จ พวกเขาจะต้องประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก ในอัสสลายนสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/114/85) พระพุทธเจ้าตรัสกะอัสสลายนมาณพถึงเรื่องวรรณะ 4 จำพวกในอดีต ตอนที่ อสิตเทวฤาชิกกล่าวกะพราหมณ์ฤาษี ถึงการถือกำเนิดในครรภ์มิได้เพราะปัจจัย 3 ประการมาประชุมร่วมกัน กล่าวคือ 1. มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน 2. มารดามีระดู 3. คันธัพพะ (ปฏิสนธิวิญญาณ) ปรากฏ (ม.ม. (ไทย) 13/411/514)

ข้อนี้เป็นการตอกย้ำว่า การถือกำเนิดในครรภ์มนุษย์มิใช่เพราะพรหมบรรดาลให้เป็นไป บุคคลจะไปเกิด ณ ที่ใดย่อมเป็นไปตามกรรม และเมื่อจะลงมากเกิดเป็นมนุษย์ก็เพราะความถึงพร้อมของปัจจัย 3 ประการนี้ มาประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์ย่อมมิได้ด้วยประการฉะนี้

อนึ่ง พระพุทธเจ้ายังตรัสกะวาเสฏฐะและภารทวาชะต่อไปถึงกำเนิดของหญ้า ต้นไม้ แมลงต่างๆ สัตว์ 4 เท้า สัตว์เลื้อยคลาน ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ สัตว์ปีก เป็นต้น ว่ารูปร่างเป็นสัญญาณของพวกสัตว์เหล่านั้นต่างกันตามกำเนิดมากมาย แต่ในหมู่มนุษย์ ไม่มีรูปร่างสัญญาณต่างกันไปตามกำเนิดมากมายนัก เช่น ต่างก็มีผม ศีรษะ ใบหู นัยน์ตา ใบหน้า จมูก ริมฝีปาก คิ้ว คอ บ่า ท้อง หลัง สะโพก ออก ซอกอวัยวะ อวัยวะสืบพันธุ์ เท้า นิ้วมือ เล็บ ข้าง ขาอ่อน ผิวพรรณ หรือเสียง ก็ไม่แตกต่างกัน ในหมู่มนุษย์ไม่มีรูปร่างสัญญาณตามกำเนิดแตกต่างกันมากมายเหมือนในกำเนิดอื่น ด้วยในหมู่มนุษย์ ในสรีระของแต่ละคนไม่มีความแตกต่างกันเฉพาะตัว การเรียกกันในหมู่มนุษย์ เขาเรียกตามบัญญัติ (ม.ม. (ไทย) 13/411/514)

อนึ่ง การบัญญัติเรียกบุคคลบางครั้ง ก็เป็นไปตามอาชีพ เช่น ชาวนา ช่างศิลป์ พ่อค้า คนรับใช้ โจร ทหารอาชีพ บุโรหิต ผู้ประกอบพิธีกรรม คนเหล่านี้แม้จะถือกำเนิดในสกุลพราหมณ์ ก็ไม่เรียกว่าพราหมณ์

ความจริง หากจะถือตามคติความเชื่อว่า ใครเป็นผู้ประเสริฐสุดในวรรณะ 4 พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ใช่พราหมณ์ แต่เป็นวรรณะกษัตริย์ โดยทรงอ้างคำของสนัฑุมารพรหมว่า “ในหมู่ชนที่ถือ

ตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์” (ที.สี. (ไทย) 9/277/99; ม.ม. (ไทย) 13/30/22)

สรุปความว่า อภิชาติ 6 ในความหมายของลัทธินัตถิกวาท หมายถึงประเภทหรือชั้นของบุคคลจำแนกโดยหน้าที่หรือสถานภาพ 6 สถานภาพ คือโจรเป็นกัณหาภิชาติ พวกสีด้า, นักบวชเป็นนิลาภิชาติ พวกสีเขียว, นิครนถ์เป็นโลหิตาภิชาติ พวกสีแดง, คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเป็นหลิทาภิชาติ พวกสีเหลือง, อาชีวกเป็นสุกกาภิชาติ พวกสีขาว, นักบวชที่เคร่งวัตรปฏิบัติเป็นปรมสุกกาภิชาติ พวกสีขาวยิ่งนัก แต่ในทางพระพุทธศาสนา จัดอภิชาติเป็นเพียง 2 กลุ่ม คือกัณหาภิชาติ พวกเกิดในตระกูลต่ำ และสุกกาภิชาติ พวกเกิดในตระกูลสูง ตามต้นกำเนิดตระกูล แต่บุคคลทั้ง 2 จำพวกนี้ไม่ได้จัดใครสูงส่งหรือใครต่ำต้อยกว่ากันโดยชาติกำเนิด แต่จัดและวัดกันที่ความประพฤติปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติตามสุจริตธรรมคืออกุศลกรรมบถ 10 ประการ ก็จัดเป็นสุกกาภิชาติ แต่ในทางกลับกันถ้าปฏิบัติตามทุจริตธรรมคืออกุศลกรรมบถ 10 ประการ ก็จัดเป็นกัณหาภิชาติ และไม่ว่าชาติกำเนิดจะเป็นเช่นไร หากปฏิบัติชอบจนได้บรรลุนิพพาน ก็ถือเป็นสูงสุด พ้นจากสถานะที่สมมติเรียกว่าดำว้าขาวไปโดยปริยาย เพราะก้าวล่วงโลกียธรรมก้าวสู่โลกุตตรธรรมสูงสุดนั่นเอง

อย่างไรก็ดี เรื่องอภิชาติ 6 เกี่ยวโยงกับเรื่องวรรณะ 4 คือการแบ่งชนชั้นของพวกพราหมณ์ในสมัยก่อนและสมัยพุทธกาล ทำให้การแสดงออกของบุคคลแต่ละวรรณะส่อออกมาตามสถานภาพ โดยเฉพาะพวกกษัตริย์และพราหมณ์ โดยไม่คำนึงถึงความประพฤติว่าดีหรือชั่ว เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น จึงได้ปฏิวัติ ล้มล้างระบบวรรณะ 4 เสียสิ้น แล้วปฏิรูประบบเรียกเสียใหม่ ดังที่ตรัสกะวาเสฏฐะและภารทวาชะว่า เราเรียกบุคคลผู้ละบุญและบาปได้ทั้ง 2 ได้ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้องแล้ว หมดความเศร้าโศก ปราศจากธุลีคือกิเลส เป็น ผู้บริสุทธิ์ว่าเป็นพราหมณ์” (ม.ม. (ไทย) 13/459/579) พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อไปว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะกรรม หรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม” (ม.ม. (ไทย) 13/460/581) และตรัสสรุปว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์ได้เพราะกรรมนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์ สัจญมะ ทมะ นี่เป็นคุณธรรมสูงสุดของพราหมณ์”(ม.ม. (ไทย) 13/460/582)

จะเห็นได้ว่า เรื่องชาติกำเนิด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอภิชาติ 6 หรือ วรรณะ 4 ไม่สำคัญเท่ากับการประพฤติปฏิบัติสุจริตธรรม เช่น พระองคฺุลิมาล หากถือตามอภิชาติก็เป็นพวกกัณหาภิชาติ (โจร) แต่เพราะท่าน กลับใจมาบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า ได้ประพฤติดีปฏิบัติชอบจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ก็จัดเป็นจำพวก สุกกาภิชาติ ที่ไม่ดำไม่ขาว เพราะได้บรรลุถึงขั้นพระนิพพานแล้ว แต่พระเทวทัตเป็นวรรณะกษัตริย์ แม้ได้เข้ามาบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า มีความประพฤตินอกกรอบเป็นอกุศลกรรม ได้ประสพความวิบัติหายนะจนตายไปบังเกิดในอเวจีมหานรก เพราะฉะนั้นบุคคลควรประพฤติสุจริตธรรม เพราะนำความสุขมาให้ได้

2. เอกลักษณ์ของบุคคลตามจริต 6

คำว่า จริต หรือ จริยา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553 : 188-189) แปลว่า ความประพฤติปกติ ความประพฤติซึ่งหนักไปในทางใดทางหนึ่งอันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน, พื้นเพของจิต, อุปนิสัย, แบบหรือประเภทใหญ่ ๆ แห่งพฤติกรรมของคน

จริต 6 มีที่มาในสาริปุตตสูตร ว่าด้วยพระสารีบุตรกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ ในสาริปุตตนิเทศ ขุททกนิกาย มหานิเทศ ตอนที่กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคมีพระจักขุด้วยพุทธจักขุว่า

พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า บุคคลนี้มีราคะจริต บุคคลนี้มีโทสะจริต บุคคลนี้มีโมหจริต บุคคลนี้มีวิตกจริต บุคคลนี้มีสัทธจริต บุคคลนี้มีญาณจริต พระผู้มีพระภาคย่อมตรัสสอสุภกถาแก่บุคคลราคะจริต ตรัสการเจริญเมตตาแก่บุคคลโทสะจริต ย่อมทรงแนะนำบุคคลโมหจริต ให้ดำรงอยู่ในการเล่าเรียน การไต่ถาม การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล การอยู่ร่วมกับครู ย่อมตรัสอานาปานัสสติแก่บุคคลวิตกจริต ตรัสบอกนิมิตที่น่าเลื่อมใส ความตรัสรู้ชอบของพระพุทเจ้า ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม การปฏิบัติชอบของพระสงฆ์ และศีลของตนที่น่าเลื่อมใสแก่บุคคลสัทธจริต ย่อมตรัสธรรมอันเป็นนิมิตแห่งวิปัสสนา มีอาการไม่เที่ยง มีอาการเป็นทุกข์ มีอาการเป็นอนัตตาแก่บุคคลญาณจริต (ขุ.ม. (ไทย) 29/191/545)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ไม่ได้อธิบาย จริต 6 ไว้โดยพิศดารนัก แต่มีอธิบายโดยละเอียดในปรกณวิเสสชื่อวิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆสาจารย์ ในกัมมัฏฐานคณนิกาย อันแสดงข้อปฏิบัติเบื้องต้นก่อนที่ผู้ปฏิบัติจะลงมือปฏิบัติกรรมฐาน นั่นคือให้เข้าใจการตัดความกังวล 10 ประการ มีความกังวลเรื่องที่อยู่ ความกังวลตระกูล เป็นต้น ให้เรียนรู้กัมมัฏฐาน 2 อย่าง มีการแผ่เมตตาในเพื่อนภิกษุ เป็นต้น รวมทั้งศึกษาให้รู้ลักษณะของผู้ที่เป็นอาจารย์ที่ตนเข้าไปหา เรียนรู้ถึง จริตจริยาแล้วจึงวินิจฉัยกัมมัฏฐาน 40 ประการ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจเสียก่อนที่จะตัดสินใจมอบตัวลงเป็นศิษย์ของอาจารย์ท่านใด เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดและเสียใจภายหลัง

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ตอนพรรณนาจริตหรือจริยา ท่านจำแนกจริตเป็น 6 แล้วอธิบายต่อไปว่าจริตหรือจริยาเหล่านี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ และจะทราบได้อย่างไรว่าบุคคลนี้เป็นคนจริตไหน จะสังเกตรู้ได้อย่างไร และสุดท้ายมีอะไรเป็นสัปปายะ คือกัมมัฏฐานอะไรเป็นที่สบายใจของบุคคลจริตนั้นๆ

เมื่อกล่าวถึงประเภทของจริต ซึ่งในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านใช้คำว่า จริยา แทน ท่านจำแนกว่า ที่ชื่อว่า จริยา ได้แก่ จริยา 6 ประการ ได้แก่ (1) ราคะจริยา (2) โทสะจริยา (3) โมหจริยา (4) สัทธจริยา (5) พุทธิจริยา (6) วิตกจริยา และเมื่อว่าด้วยอานาจารจริยาทั้ง 6 ประการนั้น บุคคลก็มี 6 ประเภทเหมือนกัน คือ (1) คนราคะจริต (2) คนโทสะจริต (3) คนโมหจริต (4) คนสัทธจริต (5) คนพุทธิจริต (6) คนวิตกจริต ในบุคคล 6 ประเภทนั้น เพราะเหตุที่เวลากุศลเป็นไป คนราคะจริตย่อมมีศรัทธาที่แรงกล้า เพราะศรัทธาที่แรงกล้า เพราะศรัทธามีคุณที่ใกล้เคียงกับราคะ เหมือนอย่างว่าในฝ่ายอกุศล ราคะย่อมผูกพัน ไม่เศร้าหมองนัก ฉะนั้น ในฝ่ายกุศล ศรัทธาก็ผูกพัน ไม่เศร้าหมองนัก ฉะนั้น ราคะย่อมแสวงหาวัตถุตาม ฉันทะ ศรัทธาก็ย่อมแสวงหาคุณมีศีลเป็นต้น ฉะนั้น ราคะไม่ยอมสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ฉันทะ ศรัทธาก็ไม่ยอมสละสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ฉะนั้น ฉะนั้น คนสัทธจริตจึงเป็นผู้มีส่วนเสมอกันกับคนราคะจริต

อย่างไรก็ดี เมื่อจำแนกถึงประเภทของบุคคลจิต, ต้นเหตุ, วิธีการสังเกตจิตของบุคคล และอารมณ์เป็นที่พึงพอใจ (สัพปายะ) ตามที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้ค่อนข้างละเอียดในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้ว อาจสรุปลงเป็นแต่จิตหรือจริยาได้เป็น 3 คู่ ดังนี้

1) คนราคะจิตและคนสัทธาจิต จะมีบุคลิกภาพดังนี้คือ โดยอิริยาบถ เมื่อเดินไปโดยอาการเรียบร้อยค่อยๆ วางเท้าลง วางเท้าอย่างสม่ำเสมอ ในอิริยาบถยืนและนั่ง ก็มีอาการสวयงาม หวานตา น่าเลื่อมใส ในอิริยาบถนอน จะค่อยๆ ทอดกายลงโดยเรียบร้อย ไม่รีบร้อน และนอนหลับด้วยอาการอันน่าเลื่อมใส และเมื่อปลุกตื่นก็ไม่ผลุนผลันลุกขึ้น โดยการงาน มักทำงานต่างๆ อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ละเอียดลออ สะอาด สม่ำเสมอ ด้วยความตั้งใจ การแต่งตัวสุภาพ เรียบร้อย ไม่ตึง ไม่หลวมเกินไป น่าเลื่อมใส โดยอาหาร ชอบอาหารที่ประณีต มีรสหวาน และเมื่อบริโภคก็จะทำคำข้าวให้กลมกล่อม ไม่ใหญ่จนเกินไป และบริโภคอย่างไม่รีบร้อน และถ้าได้อาหารที่ดีแล้วย่อมดีใจ โดยการเห็นเป็นต้น เมื่อเห็นรูปที่น่าเจริญใจแม้นิดหน่อย ก็เกิดพิศวงแลดูสียนานๆ ติดข้องอยู่ในคุณเพียงเล็กน้อย แม้จะหลีกพ้นไปแล้วก็จะไม่ประสงค์ที่จะปล่อยวาง ยังมีความอาลัยถึง แม้การไต่ยิน ไต่กลิ่น ไตรัส ได้สัมผัส ก็เช่นเดียวกัน โดยการเกิดขึ้นแห่งธรรม อกุศลธรรม เช่น ความเสแสร้ง ความโอ้อวด ความถือตัว ความปรารถนาลามก ความมักมาก ความไม่สันโดษ ความมีแรงอน ความมีเล่ห์เหลี่ยม เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นมากแก่คนราคะจิตและคนสัทธาจิต

2) คนโทสจิตและคนพุทธิจิต จะมีบุคลิกภาพดังนี้คือ โดยอิริยาบถ ย่อมเดินเหมือนเอา ปลายเท้าชูดพื้นดินไป วางเท้ายกเท้าเร็ว ในอิริยาบถยืนและนั่ง ก็มีอาการแข็งกระด้าง ส่วนอิริยาบถนอน จะรีบร้อนทอดกายลงนอนอย่างเกะกะไม่เรียบร้อย และเมื่อปลุกให้ตื่นก็จะผลุนผลันลุกขึ้นและขานตอบเหมือนคนโกรธ โดยการงาน มักทำอย่างเร่งรีบ เคร่งเครียด แต่ไม่เรียบร้อย ไม่สม่ำเสมอ การแต่งตัวชอบแต่งรัดรูป ไม่สุภาพเรียบร้อย ไม่น่าดูน่าชม โดยอาหารชอบอาหารที่ไม่ประณีต มีรสเปรี้ยว และเมื่อบริโภคก็จะทำคำข้าวใหญ่จนเต็มปากและบริโภคอย่างรีบร้อน และถ้าได้อาหารที่ไม่ดีแล้วย่อมเสียใจ โดยการเห็นเป็นต้น เมื่อเห็นรูปที่น่าเจริญใจแม้นิดหน่อย ก็เป็นดูจว่าลำบากใจเสียเต็มทีทนแลดูนานๆ ไม่ได้ ย่อมเดือดร้อนเป็นทุกข์ในโทษแม้เพียงเล็กน้อย ไม่ถือเอาคุณแม้ที่แท้จริง แม้จะหลีกพ้นไปแล้วก็ยังปรารถนาที่จะพัวพันอยู่นั่นเอง หลีกไปอย่างไม่อาลัยถึง แม้การไต่ยิน ไต่กลิ่น ไตรัส ได้สัมผัส ก็เช่นเดียวกัน โดยการเกิดขึ้นแห่งธรรม อกุศลธรรม เช่น ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความตีส่อ ความริษยา ความตระหนี่ ย่อมเกิดขึ้นมากแก่คนโทสจิตและคนพุทธิจิต

3) คนโมหจิตและคนวิตกจิต จะมีบุคลิกภาพดังนี้คือ โดยอิริยาบถ ย่อมเดินด้วยกิริยาที่ส่ายไปข้างๆ วางเท้ายกเท้าเหมือนกับคนสะดุ้งตกใจ แม้อิริยาบถยืนและนั่ง จะมีอาการข่มขำ ส่วนอิริยาบถนอน จะนอนทอดกายส่ายไปข้างโน้นข้างนี้ คว่ำหน้ามาก และเมื่อปลุกตื่นก็มักทำเสียงหือหืออยู่ และลุกขึ้นอย่างเชื่องช้า โดยการงาน มักทำงานไม่ละเอียดลออ งุ่มง่าม ไม่สะอาด ไม่เรียบร้อย ไม่สม่ำเสมอและไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ การแต่งตัวชอบหลวมๆ พระรุงพระรัง โดยอาหาร ไม่ชอบอาหารอะไรที่แน่นนอน และเมื่อบริโภคก็ทำ คำข้าวให้เล็กๆ ไม่กลมกล่อม ทำเมล็ดข้าวหก เรี่ยราด ริมฝีปากเปื้อนเปรอะ บริโภคอย่างมีจิตฟุ้งซ่าน นึกพล่านไปถึงสิ่งนั้นๆ โดยการเห็นเป็นต้น

เมื่อเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ย่อมอาศัยคนอื่นกระตุ้นเตือน ครั้นได้ยินคนอื่นเขานิพนธ์ก็นินทาตาม ครั้นได้ยินคนอื่นเขาสรรเสริญก็สรรเสริญตาม ส่วนลำพังตนเองเฉยๆ ด้วยความเฉยเพราะไม่รู้ แม้การได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัส ก็เช่นเดียวกัน โดยการเกิดขึ้นแห่งธรรม อกุศลธรรม เช่น ความหดหู่ ความเชื่องซึม ความฟุ้งซ่าน ความรำคาญใจ ความสงสัย ความยึดมั่นถือมั่นด้วยสำคัญผิด และความไม่ปล่อยวาง ย่อมเกิดขึ้นมากแก่คนโมหจริตและคนวิตกจริต (พระอภิการพรชัย สุกธมโม (ประสิทธิ์ สุขสันต์), 2557 : 3-6)

ตามบทสรุปมติของพระพุทธโฆสาจารย์ในวิสุทธิมรรคจะเห็นได้ว่า บุคคลตามจริตจัดเป็น 3 คู่ แต่ละคู่จะมีเอกลักษณ์คล้ายคลึงกันมาก คือคู่ราคะจริตกับสัทธาจริต คู่โทสะจริตกับพุทธิจริต และคู่โมหะจริตกับวิตกจริต ซึ่งแต่ละคู่มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย เช่นฝ่าเท้าของคนราคะจริตจะมีลักษณะเว้าตรงกลาง เท้าของคนโทสะจริตนั้นจิกปลายเท้าลง และเท้าของคนโมหะจริตนั้นลงสัน ดังนั้นเท่านั้น

พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลต้องหมั่นฝึกฝนพัฒนาตนจนกว่าจะถึงเป้าหมายสูงสุด คือความพ้นทุกข์ ได้แก่การบรรลุพระนิพพาน บุคคลนั้นจึงจะไม่ต้องพัฒนาตนอีก และยกย่องผู้ฝึกฝนพัฒนาตนว่าเป็น ผู้ประเสริฐ ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ทณโต เสฏโฐ มนุสเสสุ” ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้ฝึกตนเป็น ผู้ประเสริฐ (พ.ธ. (ไทย) 25/321/133) ดังนั้น แม้บุคคลจะมีจิตนิสัยพื้นฐานเป็นบุคลิกภาพเช่นไร ก็สามารถจะฝึกตนและต้องฝึกฝนพัฒนาตนจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายสูงสุด เพื่อความเป็นผู้มีบุคลิกภาพประเสริฐสุดในพระพุทธศาสนาได้

3. การศึกษาเปรียบเทียบในข้อแตกต่างและผลกระทบต่องสังคัมระหว่างบุคคลตามอภิชาติ 6 กับ จริต 6

3.1 การศึกษาเปรียบเทียบในข้อแตกต่าง

1) แนวคิดเรื่องอภิชาติ 6 มีต้นเหตุมาจากลัทธินัตถิกวาทของมกขลิโคสาละ ที่ว่า ทุกอย่างที่มีที่เป็นอย่างเป็นอยู่เป็นเรื่องบังเอิญ หรือเป็นไปเองไม่มีเหตุปัจจัย เหมือนกับเรื่องอภิชาติ 6 ซึ่งเป็นเรื่องของสภาพของบุคคล เช่นเกิดเป็นโจรก็เรียกกันหาภิชาติคือพวกสิดำ ไม่มีบุญกรรมหรือปัจจุบันกรรมทำให้เป็นโจรเช่นนั้น มันเป็นเรื่องของมันเอง ไม่มีเหตุปัจจัย เมื่อคำนี้นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลก็ถูกปฏิรูป คือตีความใหม่ โดยจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กัณหาภิชาติ และสุกกาภิชาติ พวกแรกถือกำเนิดเกิดในตระกูลต่ำ พวกหลังโดยกำเนิดเกิดในตระกูลสูง แต่ทั้งสองจำพวกไม่ได้ถือว่าใครต่ำต้อยหรือสูงส่งกว่ากันโดยชาติกำเนิด แต่ถือเอาความประพฤติเป็นตัวตัดสิน คือ ถ้าประพฤติทุจริตธรรมก็เป็นกัณหาภิชาติ ถ้าประพฤติสุจริตธรรมก็เป็นสุกกาภิชาติ และถ้าประพฤติวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดยิ่งขึ้นไปจนถึงขั้นบรรลุพระนิพพานก็จัดเป็นปรมสุกกาภิชาติชั้นยอดเยี่ยม

จะเห็นได้ว่า แม้อภิชาติ 6 จะมีกล่าวไว้ในลัทธินัตถิกวาทของมกขลิโคสาละโดยไม่ถือว่า มีเหตุปัจจัยอะไรมาปรุงแต่ง แต่ยังมีสัจธรรมของพรหมณ์ไม่ออก คือยังอิงอาศัยสังคัมวรรณะ

4 ของพราหมณ์อยู่นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากการจัดบุคคลไปตามสถานภาพว่าเป็นโจร เป็นนักบวช เป็นคฤหัสถ์ เป็นต้น

2) แนวคิดเรื่องจริต หรือจริยา 6 ไม่ปรากฏว่าเป็นแนวคิดของพราหมณ์มาก่อน จึงเป็นคำสอนใหม่ของพระพุทธศาสนาเอง ไม่ใช่คำสอนแปลงเป็นปฎิวัติคือล้มล้าง เช่นเรื่องวรรณะ 4 หรือคำสอนปฎิรูปที่ปรับปรุงใหม่ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น มหายุทธยพิธิ ความเป็นพรหม และความเป็นพราหมณ์ เป็นต้น จริต 6 เป็นหลักการศึกษาก่อตั้งลักษณะของบุคคล เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนตามหลักกัมมัฏฐาน และสามารถประยุกต์ใช้กับการดูแลลักษณะคน ประกอบการคบหาสมาคม, การหลีกเลี่ยง, หรือการพัฒนาคนโดยเฉพาะปรีชนและปรีวารชนได้ด้วย

3.2 การเปรียบเทียบในเชิงผลกระทบต่อสังคม

1) อภิชาติ 6 ในลัทธิินตลิกวาทเพียงแต่กล่าวไว้ แต่มีได้ระบุงรายละเอียด มาในชั้น อรรถกถา ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค จึงระบุชื่อไปตามสี่ทั้ง 6 ซึ่งก็หมายถึงสถานภาพของบุคคลที่สังคมบัญญัติเรียก เช่นเรียกพวกโจรว่ากัณหาภิชาติ หรือพวกอาชีวกว่าเป็นสุกกาภิชาติ เป็นต้น ระบุงเป็นเพียงกลุ่มคนในสังคม ไม่ได้ระบุว่ามีภูมิปัญญาหรือมีคุณลักษณะของสังคม แต่ในส่วนพระพุทธศาสนานำมาปฎิรูปจัดกลุ่มใหม่ ไม่ถือเอากำเนิดของตระกูลหรือสถานภาพสังคมมาเป็นตัวกำหนด แต่แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ ถ้าประพฤติดุริตธรรม (กรรมดำ) ก็เป็นกัณหาภิชาติ ถ้าประพฤตีสุจริตธรรม (กรรมขาว) ก็เป็นสุกกาภิชาติ และสูงส่งกว่าสุกกาภิชาติธรรมดา ก็เป็นสุกกาภิชาติชั้นประมา ได้แก่ ผู้ปฏิบัติจนบรรลุประนิพพาน ไม่ดำไม่ขาว เพราะเป็นขั้นก้าวล่วงทั้งกรรมดำกรรมขาวไปแล้ว ไม่มีอะไรปรุงแต่งเป็นอสังขตธรรม ตามนัยนี้ หากพวกประพฤติดุริตอันเป็นพวก กัณหาภิชาติ ก็ย่อมประกอบอกุศลกรรมมถ 10 มีปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิจฉาจาร เป็นต้น ย่อมมีผลกระทบต่อสังคมทั้งในแง่ศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง ทำให้สังคมเดือดร้อนวุ่นวาย ไม่สงบสุข จำเป็นต้องมีมาตรการโดยเฉพาะทางกฎหมายมาใช้กับบุคคลพวกกัณหาภิชาติ ในทำนองตรงกันข้ามในฝ่ายพวกสุกกาภิชาติ เป็นพวกไม่ก่อความวุ่นวายแก่สังคมให้เดือดร้อน ทำให้สังคมสงบสุข และในทำนองเดียวกัน ย่อมนำพาสังคมโดยส่วนรวมไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยดี

2) จริต 6 มีกล่าวถึงในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในฐานะที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระสมันตจักขุ คือทรงพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ว่าเป็นบุคคลเช่นไร เช่นเป็นคนจริตไหน เพราะเหตุใด และควรจะแนะนำพร้าสอนอย่างไรจึงจะได้ผลสัมฤทธิ์ จะเห็นได้ว่า แม้แต่คนโมหจริต ในระดับคนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา พระพุทธเจ้าก็ทรงมีอุปายเทศนาโปรดเขาได้ การแนะนำสั่งสอนเป็นแบบฝึกหัดให้เขามีสมาธิยาวขึ้น ให้มีโอกาสศึกษา เล่าเรียน อยู่ใกล้ครูอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร ดังนี้ เป็นต้น บุคคลตามจริตอาจเป็นคนดีหรือคนชั่วได้ หากไม่ได้รับการอบรมพัฒนาในทางที่ถูกต้องหรือเหมาะสมตามจริต เมื่อว่าโดยหลักการทางพระพุทธศาสนาก็คือการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งขยายออกไปได้เป็นมรรคมองค์ 8 ศีลเป็นเครื่องฝึกกายและวาจา สมาธิเป็นเครื่องฝึกใจ ปัญญาเป็นเครื่องฝึกญาณหรือความรู้ ซึ่งนำไปสู่การเห็นแจ้งคือวิปัสสนา ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องฝึกอบรมหรือพัฒนาตนที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ต่างเป็นห่วงโซ่ของ

กันและกัน คือ ศิลเป็นบาทฐานของสมาธิ สมาธิเป็นบาทฐานของปัญญา ปัญญาเป็นบาทฐานของวิปัสสนา หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “ไม่มีศีล สมาธิไม่เกิด, ไม่มีสมาธิ ปัญญาไม่เกิด, ไม่มีปัญญา วิปัสสนาไม่เกิด” และประการสุดท้ายวิปัสสนาไม่เกิด ความเห็นแจ้งแทงตลอดถึงพระนิพพานย่อมไม่มี บุคคลตามจรีต 6 หากได้รับการฝึกอบรมพัฒนาตนดีแล้ว ย่อมอำนวยการประโชชน์แก่สังคม นำพาให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขโดยแท้

โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว บุคคลจะดีหรือชั่วไม่ได้อยู่ที่ชาติกำเนิดหรือตระกูล แต่อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตามสุจริตธรรมคือกุศลกรรมบท 10 ประการ แม้ยังไม่ถึงบรรลพพระนิพพาน แต่ผลดีอันมีต่อสังคมเพราะได้คนดีส่วนมากเป็นหลักในสังคมนั้น สมดังพระดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ว่า “สังคมย่อมมีทั้งคนดีและคนชั่ว การจะไปกำจัดคนชั่วให้หมดไปจากสังคมนั้นเป็นไปได้ แต่จะอย่างไรให้คนดีเข้ามาปกครองคนชั่ว บ้านเมืองจึงจะสงบสุขได้”

บทสรุป

แนวคิดเรื่องการแบ่งชนชั้นและประเภทของบุคคลมีในสังคมมนุษย์มาช้านานแล้ว ในอัครคัมภีร์พุทธมิกกล่าวถึงปฐมกำเนิดสังคมมนุษย์ก็มีชนชั้นปกครองคือกษัตริย์หรือราชากับไพร่ฟ้าประชาชนแล้ว ในสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาลก็มีเรื่องการแบ่งชาติชั้นและชนชั้นของบุคคลในสังคมอย่างเห็นได้ชัด การแบ่งชนชั้นเช่นในเรื่อง อภิชาติ 6 แบ่งกลุ่มชนออกเป็น 2 กลุ่ม เรียกว่า อภิชาติ กล่าวคือกัณหาภิชาติพวกสี่คำหมายถึงโจร นีลาภิชาติพวกสี่เขียวได้แก่นักบวช โลหิตาภิชาติพวกสี่แดงได้แก่นักรบ ลหิตาภิชาติพวกสี่เหลืองได้แก่คฤหัสถ์ สุกกาภิชาติพวกสี่ขาวได้แก่อาชีวก และปรมสูกกาภิชาติพวกสี่ขาวยิ่งนักได้แก่นักบวชที่เคร่งครัดวัตรปฏิบัติ การที่บุคคลถือกำเนิดในอภิชาติไหนไม่มีเหตุปัจจัย เป็นไปเอง แนวคิดนี้เป็นของลัทธิินตติกาของ เจ้าลัทธิมักขลิโคศาละ ศาสตราวมสมัยกับพระพุทธเจ้า ต่อมาการแบ่งชนชั้นของบุคคลตามอภิชาติได้รับอิทธิพลของวรรณ 4 จึงจัดกลุ่มเป็น 2 ชนชั้น คือพวกที่เกิดในตระกูลต่ำเรียกว่ากัณหาภิชาติ (ชาติกำเนิด สีดำ) ส่วนพวกที่เกิดในตระกูลสูงส่งเรียกสุกกาภิชาติ (ชาติกำเนิดสีขาว) ในทางพระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติความคิดนี้ คือไม่ถือเอาชนชั้นหรือชาติชั้นของบุคคลเป็นตัวกำหนดความต่ำต้อยหรือสูงส่งของบุคคล แต่ถือเอาความประพฤติเป็นเครื่องชี้วัด หากประพฤติทุจริตก็เป็นพวกกัณหาภิชาติ หากประพฤติสุจริตก็เป็นพวก สุกกาภิชาติ ถ้าสูงส่งกว่าสุกกาภิชาติก็เป็นปรมสูกกาภิชาติ

ในเรื่องของวรรณ 4 ก็ทำนองเดียวกัน คือพราหมณ์ถือหลักวรรณ 4 ในการแบ่งชนชั้นได้แก่กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ซึ่งเป็นการแบ่งทั้งชาติชั้นและชนชั้นในสังคม พวกกษัตริย์และพราหมณ์ถือตัวว่าเกิดในตระกูลสูงส่ง เป็นพวกชั้นสูง พวกแพศย์เป็นชนชั้นกลาง และพวกศูทรเป็นคนชั้นต่ำ ซึ่งน่าสงสารที่สุด ต้องถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม เป็นทาสกรรมกร ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา ขาดโอกาสยกระดับสถานภาพตนเองในชาตินี้ หากมีคุณวรรณอื่นมาสมสู่แต่งงานอยู่กินกันกับพวกศูทร ลูกเกิดมาจะกลายเป็นจันทราลันทน์ที่ ซึ่ง ต่ำต้อยยิ่งกว่าพวกศูทรเสียอีก เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลก จึงทรงปฏิวัติคือล้มล้างระบบการแบ่งชนชั้นตามวรรณ 4 โดยสิ้นเชิง แม้

ความหมายของพรหมผู้ให้กำเนิดพรหมณ์ก็ทรงปฏิรูปความหมายใหม่หมด หลักการของพระพุทธศาสนาไม่ถือระบบชาติชั้นหรือชนชั้นโดยกำเนิดเป็นตัวตั้ง แต่ถือเอาการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวชี้วัดว่าใครดีใครชั่ว ใครสูงส่งใครต่ำต้อย หลักธรรมเป็นเครื่องชี้วัดได้แก่สุจริตธรรม คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ ในทางตรงกันข้ามได้แก่ทุจริตรวม 10 ประการ

ดังนั้น การพัฒนาบุคคลตามหลักพระพุทธศาสนา โดยไม่คำนึงถึงชาติชั้นวรรณะ จึงใช้หลักไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญา ซึ่งครอบคลุมมรรคมีองค์ 8 หรือองค์รวมกุศลกรรมบถ 10 ประการนั่นเอง ผู้ประพฤติปฏิบัติเช่นนี้จะเรียกว่าสุกกาภิกษาก็ได้ จะเรียกว่าพรหมณ์ก็ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยด้านการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ บุคคลลักษณะ หรืออุปนิสัยของบุคคลในทางพุทธจิตวิทยายังมีน้อย ควรที่สถาบันศึกษาที่เกี่ยวข้องจะได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยให้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีนโยบายในการจัดพิมพ์ผลงานดังกล่าวออกเผยแพร่ด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

บทความนี้มีข้อจำกัดเรื่องขอบข่ายและขนาดจำนวนหน้า จึงขอเสนอประเด็นอื่นๆ ที่ควรศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

- ๑) แนวทางการพัฒนาบุคคลตามอภิชาติ 6 ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- ๒) ผลดีและผลเสียของการจัดกลุ่มบุคคลตามอภิชาติ 6
- ๓) ผลดีและผลเสียของการจัดกลุ่มบุคคลตามจริต 6
- ๔) การศึกษาเปรียบเทียบอภิชาติ 6 กับ ตำรานรลักษณ์ (โหงวเฮ้ง) ของจีน
- ๕) การศึกษาเปรียบเทียบอภิชาติ 6 กับ วรรณะ 4 ในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. จำนวน 4 เล่ม คือเล่มที่ 9 ทิฆนิกาย สิลขันธวรรค (ที.ส.), เล่มที่ 11 ทิฆนิกาย ปาฏิภวรรค (ที.ป.), เล่มที่ 13

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ม.ม.), และเล่มที่ 29 ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ขุ.ม.). โดยหลังชื่อคัมภีร์บอกเลขข้อและเลขหน้าตามลำดับ.

_____. 2551. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสาจารย์. 2555. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาค 1. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** พุทธศักราช 2555. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2523. **พระราชนิพนธ์สุภาสิต**. กรุงเทพมหานคร : หอวชิราวุธานุสรณ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2553. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.

_____. 2555. **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์.

สอ เสถบุตร. 2495. **New Library Model English-Thai Dictionary Revised Edition**, 2nd Ed. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สอ เสถบุตร.

พระอธิการพรชัย สุกธมโม (ประสิทธิ์สุขสันต์). 2557. “ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องพัฒนาการทางบุคลิกภาพตามทฤษฎีของ คาร์ล จี. จุง กับเวสารัชชกรรมธรรมในพระพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ภาษาอังกฤษ**

Ernest R. Hilgard. 1965. **Introduction to Psychology**. New York: Harcourt Brace and World Inc.

**การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุ
ในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร**
**ENHANCING THE HOLISTIC HEALTH OF THE ELDERLY IN BANGKOK AGENCY
PRACTICE**

วิลาวัณ ผลจันทร์*
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินนโท**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมและศึกษาปัจจัยเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสัมพันธ์เปรียบเทียบ โดยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุซึ่งเป็นอาสาสมัคร ในสำนักปฏิบัติธรรมในกรุงเทพมหานคร จำนวน 40 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ เครื่องตรวจวัดสัญญาณชีพ และแบบสอบถาม โดยคุณภาพการวัด (α) = .945 เก็บรวบรวมข้อมูล โดยตรวจวัดสัญญาณชีพ และแบบวัดสุขภาวะแบบองค์รวม ก่อนและหลังเจริญจิตภาวนาตามหลักอานาปานสติ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สถิติทดสอบ ได้แก่ t-test และ F-test ผลการศึกษาที่สำคัญพบดังนี้

ประการที่ 1 ผลเปรียบเทียบ ก่อน-หลังเจริญจิตภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมหลังจากที่ได้เจริญจิตภาวนา มีสุขภาวะแบบองค์รวมทุกด้านดีกว่า ก่อนเจริญจิตภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ภายหลังจากที่ได้เจริญจิตภาวนาแล้วส่งผลให้มีสุขภาวะแบบองค์รวมดีขึ้น

ประการที่ 2 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า สุขภาวะด้านอื่นๆ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ (1) มีอัตราการหายใจต่างกัน (2) มีอัตราการเต้นของหัวใจต่างกัน (3) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจบีบตัวต่างกัน (4) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัวต่างกัน (วัดก่อนเจริญจิตภาวนา) มีสุขภาวะแบบองค์รวม โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประการที่ 3 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) พบว่า (1) ผู้ที่มีอัตราการหายใจ 19.95 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะแบบองค์รวม ดีกว่า ผู้สูงอายุที่มีอัตราการหายใจ 19.96 ครั้ง/นาที (2) ผู้ที่มีอัตราการเต้นของหัวใจ 76.93 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะทางจิต ดีน้อยกว่า ผู้ที่มีอัตราการเต้นของหัวใจ 76.94 ครั้ง/นาที

---

* อาจารย์ประจำหลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

** ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประการที่ 4 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) พบว่า (1) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสภาวะทางสังคม ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19 (2) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19

คำสำคัญ : สภาวะแบบองค์รวม, ผู้สูงอายุ, สำนักปฏิบัติธรรม

ABSTRACT

This paper aims at enhancing the wellbeing and holistic study of the Buddhist enhancing the holistic health of the elderly in agency practice. Bangkok The study compares the relative the sample population and elderly volunteers. The agency practice Bangkok 40 research tools, including vital signs monitors and questionnaires measuring quality () = 0.945, data collection. By monitoring vital signs Scale and holistic health. Before and after the prayer, spiritual growth by anapanasati. Data analysis Using basic statistics include percentage, mean, standard deviation. Using statistical tests including t-test and F-test results of a major study found below.

The first results of the comparison before - after spiritual growth, prayer found seniors in agency practice mental prayer after the boom. Holistic health is all the better. Before spiritual growth, prayer especially spiritual health. After prayer and spiritual growth that has resulted in better health holistically.

First, two seniors in agency practice. A healthy spiritual well-being of others, including the elderly (1), a respiratory rate differential (2) The rate of cardiac different (3) blood pressure while the heart is squeezing overseas. (4) Blood pressure as the heart relaxes them. (Measured before succeeding mental prayer) is a holistic health overall difference. The level of statistical significance. 05.

The three seniors on the practice court. (Measuring the progress of mental prayer) found that (1) people with respiratory rate 19.95 beats / minute with holistic health than elderly people with respiratory rate 19.96 beats / min (2) those. The rate of cardiac 76.93 beats / minute, with better mental health than those who have a heart rate of 76.94 beats / minute.

The four seniors on the practice court. (Measuring the progress of mental prayer) found that (1) people with blood pressure as the heart relaxes 76.18 a social health than people with blood pressure as the heart relaxes 76.19 (2). People

with blood pressure as the heart relaxes 76.18 a better spiritual health. People with blood pressure as the heart relaxes 76.19.

Keywords: Holistic Health, Elderly, Agency Practice.

1. บทนำ

การปฏิบัติสมาธิในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลากหลายวิธี บุคคลทั่วไปสามารถปฏิบัติได้ง่ายเพียงมีสติกำหนดรู้ อิริยาบถต่าง ๆ ของร่างกาย รวมถึงการหายใจเข้า หายใจออก สมาธิในทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนา การทำจิตให้บริสุทธิ์ ผ่องใสเบิกบาน จนหลุดพ้นจากกิเลส สู่พระนิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา วิธีปฏิบัติสมาธิหรือวิธีกระทำการอันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตมี 2 วิธี คือ วิปัสสนากรรมฐาน และสมถะกรรมฐาน ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตทั้ง 2 วิธีนี้มีอารมณ์อันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตหลายวิธี ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามจริตของตนเองและปฏิบัติได้ง่าย เช่น คนที่มีโรคหอบหืด คือ หลงใหลในของสวยงามง่าย ควรพิจารณาความไม่งาม (อสุภะ) ความไม่เที่ยง ความไม่แน่นอนในสังขารต่างๆ (อนิจจัง) เพื่อให้ใจไม่ติดในโรคหอบหืดจะได้ทำสมาธิได้ง่าย เพราะเมื่อหลับตาทำสมาธิแล้ว ใจเราชอบอะไร คุณอะไร ก็จะมีภาพนั้นปรากฏขึ้นมาในใจ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, 2554)

การปฏิบัติสมาธิมีประโยชน์สำหรับผู้ปฏิบัติมากมาย เช่น ช่วยให้ผู้ปฏิบัติคลายกังวล มีบุคลิกภาพดี กระปรี้กระเปร่า สง่าผ่าเผย มีความเชื่อมั่นในตัวเอง รู้สึกรับรู้ความทุกข์ จิตใจได้ดีขึ้น ผู้ปฏิบัติสมาธิบ่อย ๆ จะทำให้ความจำดีขึ้น รอบคอบมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาในการทำหน้าที่การทำงาน ทำให้ร่างกายแข็งแรง มีภูมิคุ้มกันทางเชื้อโรค ชะลอความแก่ มีจิตใจอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ สามารถระดับความโกรธ อารมณ์ร้ายต่าง ๆ เพราะการฝึกสมาธิช่วยให้จิตสงบนิ่ง ทั้งนี้ผู้มีจิตเป็นสมาธิจะมีอัตราการหายใจลดลง หัวใจเต้นช้าลง คลื่นสมองช้าและเป็นระเบียบขึ้น การเผาผลาญอาหารในร่างกายลดลง ส่งผลให้เป็นผู้มีสุขภาพดี สมาธิมีความสัมพันธ์กับการทำงานของสมอง เมื่อคลื่นสมองเปลี่ยนแปลงเป็นคลื่น แบบบีตา (ความถี่ 4-7.9 เฮิรตซ์) ช่วยให้ร่างกาย จิตใจผ่อนคลาย เป็นผลดีต่อชีวิตและสุขภาพ สามารถบำบัดโรคบางอย่างได้ เช่น โรคความดันโลหิตสูง และโรคเศร้า อีกทั้งยังช่วยคลายความวิตกกังวล กับความเครียดในจิตใจและอารมณ์ให้ดีขึ้นอีกด้วย (มติชนสุดสัปดาห์, 2556)

การศึกษาวิจัยนี้ประยุกต์แนวคิดในการศึกษาตามแนวคิดที่ว่า ปรัชญาของการมีสุขภาวะที่ดี โดยพิจารณาถึงทุก ๆ องค์ประกอบในร่างกาย ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ไม่ได้พิจารณาเฉพาะโรคที่เป็น หรือเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย แต่จะพิจารณาจากปฏิริยาความสัมพันธ์ระหว่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสภาพแวดล้อม ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องอยู่ในภาวะสมดุลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการมีสุขภาวะที่ดีที่สุด โดยมุ่งที่จะศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยเชิงพุทธ ได้แก่ การฝึกสมาธิ (แบบอานาปานสติ+สัมมาสติ) โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม (ไม่ฝึกสมาธิแบบสัมมาสติ) มีส่วนเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของ

ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมหรือไม่อย่างไร อีกทั้งมุ่งศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมมีสถานะเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหาของการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์คือ การศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวม ของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตในการศึกษาดังนี้ การศึกษาปัจจัยการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวม ได้แก่ การจัดกระทำสาเหตุ กล่าวคือ การฝึกสมาธิพื้นฐาน มุ่งเน้นความสนใจของผู้ปฏิบัติที่ลมหายใจเข้า-ออก (อานาปานสติ+สัมมาสติ)

การตรวจสอบการจัดกระทำสาเหตุ ได้แก่ ปริมาณการรับรู้ การมุ่งเน้นความสนใจในปฏิบัติธรรมแบบ อานาปานสติ+สัมมาสติ การมีสติระลึกรู้ทั่ว ขณะหายใจเข้า-ออก โดยใช้แบบสอบถาม ชุดตรวจสอบการจัดกระทำ

การศึกษาปัจจัยเชิงพุทธร ได้แก่ กลุ่มทดลอง ฝึกสมาธิแบบสัมมาสติ เปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม ไม่ฝึกสมาธิ มีส่วนการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร อย่างไร ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ปัจจัยส่วนบุคคลคะแนนตรวจสอบการจัดกระทำ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนสุขภาวะแบบองค์รวมมีความแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้การศึกษสุขภาวะแบบองค์รวม เป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษา วัดตัวแปรเชิงผลตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ โดยไม่ได้พิจารณาเฉพาะโรคที่เป็น หรือเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย แต่จะพิจารณาจากปฏิริยาความสัมพันธ์ระหว่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องอยู่ในภาวะสมดุลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการมีสุขภาวะที่ดีที่สุด

และศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมุ่งศึกษาโดยการกำหนดเนื้อหาในการศึกษา ได้แก่ การวิเคราะห์องค์ประกอบสุขภาวะแบบองค์รวม โดยการสร้างและพัฒนาแบบวัดมาตราประมาณค่า 5 ระดับ สร้าง

และพัฒนาตัวชี้วัดตามแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม หลังจากได้แบบวัดที่มาตรฐานแล้ว นำไปวัดในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แล้วนำไปวิเคราะห์ตามลำดับ

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มผู้สูงอายุ ณ วัดสำนักปฏิบัติธรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร

การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยทำการคัดเลือกผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มผู้สูงอายุ มีคุณลักษณะดังนี้ (1) เป็นผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มสูงอายุมีอายุ 60 ปีขึ้นไป (2) ระยะเวลาปฏิบัติธรรมไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง/ต่อเดือน (3) เคยปฏิบัติธรรมในวัดสำนักปฏิบัติธรรมที่มีพระวิปัสสนาจารย์ และ (4) มีสัญญาชีพอยู่ในเกณฑ์ปกติ (เครื่องวัดแบบพกพา) เป็นอาสาสมัคร จำนวน 80 คนการสุ่มเข้ากลุ่ม แบบไม่ลำเอียง โดยการจับสลากเข้ากลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ทั้งนี้ขั้นตอนการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างจะดำเนินการจนกว่าจะครบตามขนาดกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดโดยการดำเนินการทดลองแต่ละครั้งเป็นไปตามขั้นตอนกระบวนการทดลอง

4. สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นกลุ่มทดลอง จะเป็นผู้ที่มีสุขภาวะแบบองค์รวมดีกว่ากลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นกลุ่มควบคุม

สมมติฐานที่ 3 กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่ปฏิบัติธรรมตามแนวอานาปานสติและสัมมาสติ จะเป็นผู้ที่มีสุขภาวะแบบองค์รวมดีกว่ากลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่ไม่ใช่แบบอานาปานสติและสัมมาสติ

สมมติฐานที่ 4 กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่มีลักษณะทั่วไปคือ เพศ อายุ ประสบการณ์ปฏิบัติธรรมต่างกัน จะเป็นผู้ที่มีสุขภาวะแบบองค์รวมแตกต่างกัน

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมและศึกษาปัจจัยเชิงพุทธเปรียบเทียบการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมและมุ่งศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม เป็นการวิจัยเชิงความสัมพันธ์เปรียบเทียบ (Correlation – Comparative Study) โดยมุ่งศึกษากลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมตามหลักอานาปานสติหรือสัมมาสติ ซึ่งคาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมสูงอายุ โดยมีประชากร ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มผู้สูงอายุ ณ วัดสำนักปฏิบัติธรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง สำนักปฏิบัติธรรม และเป็นอาสาสมัครมีคุณลักษณะดังนี้ (1) เป็นผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มสูงอายุ มีอายุ 60 ปีขึ้นไป (2) ระยะเวลาปฏิบัติธรรมไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง/ต่อเดือน (3) เคยปฏิบัติธรรมในวัดสำนักปฏิบัติธรรมที่มีพระวิปัสสนาจารย์ และ (4) มีสัญญาชีพอยู่ในเกณฑ์ปกติ (เครื่องวัดแบบพกพา) เป็นอาสาสมัคร จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ สำหรับวิจัยนี้แบบวัด สุขภาวะแบบองค์รวม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นภาพรวม (α) = .945 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard

Deviation) และ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

6. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร พบผลที่สำคัญดังนี้

ประการที่ 1 ผลเปรียบเทียบ ก่อน-หลัง เจริญจิตภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมหลังจากที่ได้เจริญจิตภาวนา มีสุขภาวะแบบองค์รวมทุกด้านดีกว่า ก่อนเจริญจิตภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ภายหลังที่ได้เจริญจิตภาวนาแล้วส่งผลให้มีสุขภาวะแบบองค์รวมดีขึ้น

ประการที่ 2 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า สุขภาวะด้านอื่น ๆ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ (1) มีอัตราการหายใจต่างกัน (2) มีอัตราการเต้นของหัวใจต่างกัน (3) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจบีบตัวต่างกัน (4) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัวต่างกัน (วัดก่อนเจริญจิตภาวนา) มีสุขภาวะแบบองค์รวมโดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประการที่ 3 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) พบว่า (1) ผู้ที่มีอัตราการหายใจ 19.95 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะแบบองค์รวม ดีกว่า ผู้สูงอายุที่มีอัตราการหายใจ 19.96 ครั้ง/นาที (2) ผู้ที่มีอัตราการเต้นของหัวใจ 76.93 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะทางจิตใจ ดีน้อยกว่า ผู้ที่มีอัตราการเต้นของหัวใจ 76.94 ครั้ง/นาที

ประการที่ 4 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) พบว่า (1) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสุขภาวะทางสังคม ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19 (2) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19

7. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในส่วนนี้กำหนดประเด็นสำคัญเฉพาะเพื่ออภิปรายผลมีดังนี้

อภิปรายผลประเด็นที่ 1 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมหลังจากที่ได้เจริญจิตภาวนามีสุขภาวะทางจิตวิญญาณดีขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การปฏิบัติธรรมทำให้ผู้ปฏิบัติมีโอกาสได้พิจารณาถึงกฎธรรมชาติของชีวิต หรือตามกฎไตรลักษณ์ การเกิดขึ้น คงอยู่ และดับไป การพิจารณาดังกล่าวนี้นำไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น เป็นต้น

อภิปรายผลประเด็นที่ 2 ผู้สูงอายุมีสัญญาณชีพต่างกัน คือ (1) มีอัตราการหายใจต่างกัน (2) มีอัตราการเต้นของหัวใจต่างกัน (3) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจบีบตัวต่างกัน (4) มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัวต่างกัน (วัดก่อนเจริญจิตภาวนา) มีสุขภาวะแบบองค์รวมโดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับการศึกษาของ ศาสตราจารย์ปี.เค.

อนันต์ แห่งสถาบันวิทยาศาสตร์การแพทย์อล อินเดีย ได้ทำการทดลองกับโยคี ชื่อ ศรี รามนันท์ โดยได้ให้โยคีเข้าไปนั่งทำสมาธิอยู่ในหีบขนาดกว้าง 4 ฟุต ยาว 6 ฟุต และลึก 4 ปิตีบ อากาศเข้าออกไม่ได้ ครั้งหนึ่งนาน 8 ชั่วโมง และอีกครั้ง 10 ชั่วโมง โดยไม่ปรากฏอันตรายอย่างใดแก่โยคี ผลการวิจัยพบว่า (1) โยคีใช้ออกซิเจนน้อยกว่าธรรมดา 33 / 50 เปอร์เซนต์ (2) อัตราชีพจรลดลงจาก 85 ครั้งต่อนาที คงเหลือเพียง 60 / 70 ครั้งต่อนาที (3) การหายใจมีความเร็วเกือบคงที่ระหว่างการทำสมาธิ (4) คลื่นสมองมีลักษณะคล้ายกับเวลานอน หลับๆ ตื่น ๆ

อภิปรายผลประเด็นที่ 3 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) มีอัตราการหายใจ 19.95 ครั้ง/นาที มีสุขภาวะแบบองค์รวม ดีกว่า ผู้สูงอายุที่มีอัตราการหายใจ 19.96 ครั้ง/นาที อธิบายได้ว่า การปฏิบัติธรรมโดยการเจริญจิตภาวนากำหนดลมหายใจอย่างมีสติ แบบอัตร้าช้าลงส่งผลให้สุขภาวะแบบองค์รวมดีขึ้น

อภิปรายผลประเด็นที่ 4 ผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม (วัดหลังเจริญจิตภาวนา) คือ (1) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสุขภาวะทางสังคม ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19 (2) ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.18 มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ดีกว่า ผู้ที่มีความดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว 76.19 อธิบายได้ว่า ความดันในเลือดขณะที่หัวใจคลายตัวลดลงทำให้มีสุขภาวะทางสังคมดีขึ้น และสุขภาวะทางจิตวิญญาณดีขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับประเภของการเจริญสติที่แตกต่างกันมีผลต่อการไหลเวียนของเลือดในสมอง (Wang, et al, 2011)

8. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะจากการศึกษามีดังนี้

1) การปฏิบัติธรรมเป็นผลดีต่อสุขภาวะแบบองค์รวม ดังนั้นแนวทางปฏิบัติธรรมจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพของตนเอง

2) การปฏิบัติธรรมด้วยวิธีเจริญอานาปานสติ หรือการกำหนดลมหายใจเข้า ออก เป็น การปฏิบัติธรรมต่อการดูแลตนเองให้ห่างไกลจากโรคต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาการปฏิบัติธรรมเฉพาะวิธีเจาะจง เช่น การปฏิบัติภาวนาแบบ พุทโธ เป็นผลดีต่อสุขภาวะแบบองค์รวมอย่างไร

2) ควรมีการศึกษาทดลองการเปลี่ยนแปลงของคลื่นไฟฟ้าสมองหลังปฏิบัติธรรมเฉพาะวิธีเจาะจงนั้น ๆ เป็นต้น

บรรณานุกรม

มตินสฺสุตสํปดํ. 2556. สมิติ-สมอง. มุมจิตวิทยา กิติกร.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). 2554. สมิติในพระพุทฺธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินุโท และคณะ. 2560. การเสริมสร้างสภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Wang, D. J., Rao, H., Korczykowski, M., Wintering, N., Pluta, J., Khalsa, D. S., & Newberg, A. B. 2011. Cerebral blood flow changes associated with different meditation practices and perceived depth of meditation. *Psychiatry Res*, 191(1), 60-67. doi:10.1016/j.psychresns.2010.09.011

การวิเคราะห์สถานการณ์การปกครองคณะสงฆ์ไทย ANALYSIS OF THE SITUATION SANGHA ADMINISTRATION OF ADMINISTRATIVE MONKS

พระครูอาทรยติกิจ (ชื่น ขำวงษ์) *

บทคัดย่อ

การปกครองคณะสงฆ์เป็นองค์การหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสืบต่อกันมายาวนาน ซึ่งคณะสงฆ์มีความเจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานนี้เรียกว่าองค์กร ซึ่งองค์กรนี้มีอยู่ทั้งในภาครัฐและเอกชน แม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็มีอยู่ด้วย ทั้งที่บัญญัติว่าด้วยการคณะสงฆ์ไม่ปรากฏคำนี้เลย แต่เมื่อว่าโดยลักษณะการปกครอง หรือการดำเนินกิจการคณะสงฆ์แล้ว ย่อมจัดเป็นองค์การได้ เพราะการปกครองคณะสงฆ์นั้นโดยรูปแบบมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก แล้วมีหน่วยบัญชาการคณะสงฆ์หรือศูนย์รวมอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม นอกจากนี้มีหน่วยงานย่อยลดหลั่นกันตามสายงาน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และส่วนวัด ทุกหน่วยงานมีความสัมพันธ์กันและเชื่อมโยงเข้าสู่ผู้บัญชาการคณะสงฆ์จนถึงมหาเถรสมาคม

คำสำคัญ: วิเคราะห์สถานการณ์, การปกครองคณะสงฆ์

ABSTRACT

Monastic governance is one of the most important organizations in the long-standing succession. The monks are prosperous to the present. This organization is called Organization. This organization exists both in the public and private sectors. Even the monks are there. The provisions of the monk did not appear at all. But when by nature. Or the operation of the Sangha is organized. Because of the rule of the monks, the form of the apostolic. He held the position of the apostle. There is a monastic command center or a Buddhist monastic center. The Great Synod In addition, there are subordinate units along the line. Both in the central and provincial areas, and all units are connected and linked to the commander of the monks to the synod.

Keywords: Analysis of the Situation, Sangha Administration

---

* ครูสอนศีลธรรมโรงเรียนอนุบาลศรีประจันต์ ตำบลศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

1. บทนำ

การบริหารงานในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช พระอุปัชฌาย์มีการกลั่นกรองอย่างรอบคอบ คือพระสงฆ์เป็นประธานพิธีอุปสมบทเรียกว่าพระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถ เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียน โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลจนกว่าจะมีพรรษาครบ 5 จึงเรียกว่านีสัมมุตกะ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ ดังนั้น กระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยที่สำคัญ เช่น มหาวิทยาลัยนันทา ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคลากร トラบใดที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ เขาผู้นั้นก็จะต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไปเรียกว่าเป็นเสขะ คือผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกเป็นอเสขะคือผู้ไม่ต้องศึกษา (สำนักเรียนวัดประยุรวงศาวาส, 2554 : 66)

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน คือใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ พระพุทธเจ้าเพียบพร้อมไปด้วยอรรถกถาสมบัติและปริตปฏิบัติ จึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ความสามารถในการจูงใจคนตรงกับสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึงคนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น ทรงมีภาวะผู้นำโดยทรงสอนให้รู้ (ตถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถาการิ) ยิ่งไปกว่านั้นการสั่งสอนแต่ละครั้งเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความดีซึ่งเรียกว่าอธิปไตย 3 ประการ (อง.ตัก. (ไทย) 20/475/186.) อธิปไตยการทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือยึดทัศนะหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง และธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ คือยึดธรรมคือหน้าที่ที่สำคัญ

พระพุทธเจ้าประกาศว่า พระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพัง ทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ ไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์ การบริหารของพระองค์ไม่ใช่อธิปไตย นอกจากนี้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามคำนิทาและสรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์ไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีการบริหารเป็นแบบธรรมาธิปไตย คือหลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ตามพระพุทธดำรัสว่า (อง.ตัก. (ไทย) 20/475/186) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เอง จึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า ทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์ ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเอง โดย

ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครอง ตามพระดำรัสว่า “อานนท์ ธรรมวินัยอันใดอันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแห่งเรา” (หลักสูตรประโยค ป.ธ.8, 2556 : 8) ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วไม่นาน พระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพระพุทธพจน์นี้ โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ 500 รูป เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็นเอกสารหลักฐานอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา นับแต่นั้นมาการบริหารกิจการพระศาสนาก็ยึดพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์การบริหารสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าวางไว้ จากพัฒนาการด้วยความเห็นห่วงทางพระพุทธศาสนาที่เห็นว่า ความหลากหลายของความคิดเห็น ข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีมากมายอาจเป็นปัจจัยนำไปสู่ความเสียหายทางพระพุทธศาสนา จึงได้ตรากฎระเบียบที่เรียกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ถูกตราขึ้นก็เพื่อจะดูแลกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดความมั่นคง เพื่อความสะดวกในการเข้าช่วยเหลือดูแลจากฝ่ายราชอาณาจักร โดยได้มอบให้คณะสงฆ์ได้ดูแลกันเองเป็นลำดับ (วันชัย พลเมืองดี, 2556 : 399)

การบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้ามีระบบบริหารที่ดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการแบ่งงาน มอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตนและพัฒนาการด้านต่างๆ เพราะการบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันมีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารกิจการของคณะสงฆ์ กล่าวคือด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และสิ่งแวดล้อม (กองแผนงาน, 2553 : 16)

พระสังฆาธิการ (เจ้าพนักงาน) มีบทบาทหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่บ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน มีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป (กองแผนงาน, 2553 : 17)

วัด เป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงกิจการอื่นๆ ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและสังคม หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดนั้นทรงตราเป็นพระราชบัญญัติ โดยมีมหาเถรสมาคม เป็นองค์การปกครองคณะสงฆ์ นอกจากนั้นวัดยังมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นวัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่บางอย่างที่ทำเองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทน ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป”

ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา 31 วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา เพราะเหตุนี้ ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), 2553 : 16)

ปัญหาอุปสรรคการปกครองคณะสงฆ์ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการปกครองแต่ละพื้นที่แต่ละวัดมีปัญหาทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน รวมถึงการสื่อสารที่ยังไม่ทั่วถึงกัน บางครั้งก็ยังมี การดำเนินงานล่าช้า การจัดกิจกรรมในทางพุทธศาสนาในแต่ละวัดยังมีการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึงกัน และเห็นได้ชัดคือการขาดความร่วมมือระหว่างวัดต่างๆ มีความขัดแย้งกันในเรื่องการบริหารภายในวัด เช่น ลาภสักการะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน การศึกษาปริยัติธรรม การเผยแผ่ การสงเคราะห์ทุนการศึกษาพระภิกษุ สามเณร ญาติโยมผู้ให้ความอุปถัมภ์และปัญหาอื่นๆ อีกหลายประการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า พระสังฆาธิการควรจะมีแนวทางการพัฒนาตน พัฒนาคน พัฒนางาน และส่งเสริมวิธีการปกครองให้แก่บุคลากรด้านการปกครองตามหลักพุทธวิธีการบริหาร (กองแผนงาน, 2553 : 19)

การปกครองคณะสงฆ์จึงมีความเป็นมายาวนานต่อเนื่อง ซึ่งแสดงถึงพัฒนาการมาเป็นลำดับ และยังมี การเชื่อมต่อเกี่ยวกับภาวะวิเคราะหฺ์เนื้อหาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับต่างๆ เช่น กฎ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ เพื่อส่งเสริมวิชาการให้พระสังฆาธิการปรับตัวเพื่อทำงานเชิงรุก เพื่อให้ เกิดการกระตุ้นงานคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการผู้มีบทบาทในการปกครอง อาจจะมีเวลาในการดูแลการบริหารได้ไม่ทั่วถึง ส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้ง อาจทำให้ขาดการวางแผนพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แม้แต่การ จัดระบบหนังสือโต้ตอบ หรือการประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ก็ไม่สามารถจะดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว เพราะพระสังฆาธิการบางรูปไม่สามารถเขียนหนังสือราชการได้ หรืออาจไม่เข้าใจเรื่องงาน เอกสาร ส่งผลให้การรายงานตามระเบียบของคณะสงฆ์บางอย่างล่าช้าออกไป จึงเป็นภาระของเจ้า คณะปกครองชั้นสูงขึ้นไปที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ การปกครองเป็นภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ในการที่จะดูแลปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1” เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการปกครองของพระสังฆาธิการ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับการปกครองของพระสังฆาธิการ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1 นอกจากนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาทรัพยากรทั้งปวงให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนาสืบกาลนาน

2. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการปกครองของพระสังฆาธิการ

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสลับซับซ้อนเกิดขึ้นหลายประการ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นตามการเมืองการปกครอง การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ผ่านมาก็ยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าจะมีโครงสร้างเป็นสังฆาธิปไตย มีการแยกการบริหารเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์อย่างเป็นอิสระตามรูปแบบระบอบประชาธิปไตย (กรมการศาสนา, 2553 : 325)

การทำงานทุกอย่างมีอุปสรรคเข้ามาแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา ทั้งจากภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม ยิ่งการทำงานที่มีขอบเขตกว้างขวาง ซึ่งมีลักษณะที่จะต้องกระทบกับผลประโยชน์ของบุคคลภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม อุปสรรคที่เข้ามาแทรกแซงก็จะขยายขอบเขตกว้างขวางออกไป ทั้งนี้เพราะจิตสำนึกของแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มนั้นแตกต่างกัน บางคนบางกลุ่มคิดเพียงเฉพาะผลประโยชน์ตนหรือกลุ่มของตนเท่านั้น โดยมีได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างเสมอภาคและถูกต้องตามความเป็นจริงแต่อย่างใด ดังนั้น สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการปกครองของพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1.1 สภาพทั่วไปการปกครองของพระสังฆาธิการ

สภาพทั่วไปการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ อาจจะทำงานไม่ชัดเจน ไม่รัดกุม ไม่รอบคอบ ปฏิบัติหน้าที่หย่อนยาน ไม่บำรุงรักษาวัด ไม่จัดกิจการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ไม่ดำเนินการสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ภายในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎระเบียบ ไม่เป็นธุระในการศึกษาอบรมสั่งสอน ไม่ให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล นอกจากนั้น ปัญหาอุปสรรคพระสังฆาธิการ หย่อนยานความสามารถ ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ไม่ควบคุมคณะสงฆ์ในพื้นที่การปกครองให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม ไม่กำหนดการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ไม่ส่งเสริมการศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นปัจจุบันเป็นต้น (พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมโม, 2553 : 379)

วิสัยทัศน์ (Vision) พระสังฆาธิการ ผู้บริหารจัดการวัดไม่มีความชัดเจน ทิศทางนโยบายการบริหารจัดการไม่แน่นอนทั้งปัจจุบันและอนาคต (วิพุธ อ่องสกุล, 2551 : 85) มีปัญหาต้องแก้ไขอีกหลายประการ สำหรับวิสัยทัศน์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ต้องเป็นไปตามที่มหาเถรสมาคมเป็นผู้กำหนด เป็นองค์กรสนับสนุนในกระบวนการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงยั่งยืน แต่ว่าผลการดำเนินการที่ผ่านมามีผลงานน้อยมาก ไม่เหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ ที่สูญเสียไปกับการดำเนินโครงการต่างๆ นอกจากนั้น การบริหารบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการไม่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้

พันธกิจ (Mission) ไม่เหมาะสมกับการจัดการต่างๆ คือวิธีการดำเนินการที่ผ่านมานั้นที่เป็นส่วนดีก็มี ที่เป็นส่วนเสียก็มี เมื่อพิจารณาถึงการจัดการแล้วโอกาสได้มีน้อยแต่โอกาสเสียผลประโยชน์มีมากกว่า และจุดอ่อนคือมีพันธกิจที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายการบริหารจัดการที่นำมา

ปฏิบัติ (วิพุธ อ่องสกุล, 2551 : 83) การเสริมสร้างกิจการทางพระพุทธศาสนามีน้อย การสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมมีน้อย

เป้าหมาย (Goals) ไม่ชัดเจน ไม่มีการกำหนดวิธีการจัดการทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อเป็นจุดหมายปลายทาง (วิพุธ อ่องสกุล, 2551 : 8.0) การพัฒนานโยบายและเสริมสร้างศักยภาพระบบบริหารจัดการศาสนสมบัติไม่ชัดเจน การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับข้าราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไม่ชัดเจน นอกจากนั้น การปกครองคณะสงฆ์ไม่ชัดเจน การควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ไม่ชัดเจน นอกจากนั้น ไม่มีความชัดเจนในกระบวนการบริหารจัดการ มหาเถรสมาคมมีอำนาจบริหารฝ่ายนิติบัญญัติไม่ชัดเจน เช่น ตรากฎ ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มติ และออกประกาศ เป็นต้น สำหรับการบริหารจัดการก็ไม่ชัดเจน เช่น จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์เป็นต้น มหาเถรสมาคมแบ่งอำนาจตุลาการเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์เป็น 3 ชั้นไม่ชัดเจน คือการพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสวัดหรือเจ้าคณะ ก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น การพิจารณาชั้นฎีกาเป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมเป็นการลงนิคมกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ผ่านมานั้น การบริหารจัดการแบ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ เพื่อเป็นอิสระดำเนินการสอดคล้องตามราชการ การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงสลับซับซ้อนมากขึ้น บรรพชิตและคฤหัสถ์ส่วนใหญ่ถ้าไม่ได้ศึกษาข้อมูลอย่างดี ก็ไม่สามารถคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ได้เลย

2.1.2 ปัญหาอุปสรรคการปกครองของพระสังฆาธิการ

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ (กรมการศาสนา, 2551 : 1) การปกครองคณะสงฆ์เป็นหัวใจหลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กล่าวคือด้านการปกครองให้ดำเนินไปตามหลักพระธรรมวินัย กฎระเบียบ กฎหมายและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาการจัดการยุคเทคโนโลยีมาช่วยสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ต้องอาศัยการบริหารแบบราชการ และการบริหารแบบเอกชน (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต), 2550: 78)

บุคลากร การรับบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคม ถ้าไม่มีระบบกฎเกณฑ์กำหนดไว้อย่างเป็นกิจลักษณะ ไม่มีการพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบ หรือไม่ผ่านความ

เห็นชอบของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคม อาจก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติ ยากต่อการควบคุมดูแล จนกระทั่งอาจเป็นสาเหตุนำไปสู่ความแตกแยกของสังคมในที่สุด (แสง อุดมศรี, 2550: 29) การบวชคือขั้นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเพื่อพิจารณาบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิก เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็มี 4 รูปแบบด้วยกัน กล่าวคือเอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสระณคณูปสัมปทา รับโอวาท 3 ข้อ และญัตติจตุตถกรรมวาจา

การบริหารบุคคลในปัจจุบัน วัดจำนวนมากขาดเจ้าอาวาส แนวโน้มขาดเจ้าอาวาสมากขึ้นเรื่อยๆ พระสงฆ์ที่มีอยู่ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นเจ้าอาวาสจึงไม่อาจแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสได้ ผู้บริหารระดับสูงไม่มีแผนผลิตเจ้าอาวาส ไม่มีแผนรับผู้จบการศึกษาเข้ามาเป็นเจ้าอาวาส ไม่มีใครอยากบวชมาเป็นเจ้าอาวาส เพราะตำแหน่งนี้ไม่มีอะไรน่าสนใจ ชาวบ้านสร้างวัดมากขึ้น แต่ไม่คิดสร้างพระเป็นเจ้าอาวาส พระสงฆ์ไม่เต็มใจดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงไม่สนใจการศึกษา ไม่สนใจการอบรม เมื่อมีการประชุมส่งผู้อื่นไปแทน จึงไม่รู้งาน ตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสโดยไม่ได้ฝึกงาน ทำงานขาดการวางแผนที่ดี ไม่มีความริเริ่ม ไม่ทันเหตุการณ์ ขราภาพ เมื่อมีสาเหตุดังกล่าวนี้ การแต่งตั้งโดยถืออาวุโสเป็นเกณฑ์ ไม่ได้แต่งตั้งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ การถอดถอนผู้ที่มีพรชามากทำได้ยาก เพราะความเกรงใจ หรือหาผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสไม่ได้ (แสง อุดมศรี, 2550: 135)

การเงินงบประมาณ ภาครัฐไม่สนับสนุนหรือไม่เห็นความสำคัญที่จะต้องสนับสนุนแก่วัดต่าง ๆ จึงหารายได้มาบำรุงวัดทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดตามที่ปรากฏว่า รัฐคิดว่าประชาชนสนับสนุนแล้ว ทำบุญอุปัฏฐัมภ์วัดเพียงพอแล้วจึงไม่คิดอุปถัมภ์ องค์กรที่ทำหน้าที่มาประสานระหว่างสงฆ์กับรัฐ ยังไม่สามารถที่จะผลักดันเองงบประมาณมาช่วยคณะสงฆ์ ทางวัดไม่ดำรงทำงานใดๆ ตามนโยบาย ตามแผนของรัฐ ไม่มีโครงการแผนงานที่ชัดเจนเสนอเข้าสู่แผนของรัฐ ไม่เข้าใจแนวทางที่รัฐปฏิบัติงานเกี่ยวกับงบประมาณ ได้แต่พูดว่ารัฐไม่ช่วย จำนวนวัดมีมากเกินงบประมาณของรัฐและประชาชนจะอุปถัมภ์บำรุงได้ทั่วถึง เมื่อรัฐและประชาชนช่วยเหลือไม่ได้ หรือไม่สนใจอุปถัมภ์บำรุงวัด ส่งผลให้วัดต่างๆ จึงหันไปหาลาภผลด้วยการล่อใจ เช่น เป็นหมอดู ทำน้ำมนต์ สร้างวัดถ้ำมรกต จำหน่ายเครื่องรางของขลัง บอกใบ้ให้หวย จนกลายเป็นกิจกรรมใหญ่โต สร้างมิจฉาธิภูมิตัวแผ่นดิน (กรมการศาสนา, 2553 : 134) เมื่อวัดหารายได้ด้วยวิธีการต่างๆ แบบพิธีกรรมจนกลายเป็นประเพณีที่แก้ไขได้ยาก เนื่องจากสาเหตุดังกล่าวนี้ วัดจึงดิ้นรนหารายได้ตามยถากรรม วัดเห็นว่ากิจกรรมเป็นที่มาของรายได้ จึงใจให้คนมาทำบุญมากกว่าอย่างอื่น จึงรับเอามาจัดทำ ชาวบ้านรู้สึกว่าการทำบุญเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ไม่คิดว่าเสียหายตรงไหน วัดจึงกลายเป็นสถานที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาทำบุญอย่างน่าส่งเสริม (กรมการศาสนา, 2553 : 138)

วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ ขาดแคลนครุภัณฑ์ อุปกรณ์ สถานที่ สื่อการสอนอื่นๆ ขาดแคลนบุคลากรสนับสนุนด้านวิชาการ ขาดแรงจูงใจด้านค่าตอบแทน ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดความคล่องตัวในการใช้ครุภัณฑ์และสถานที่ ขาดบรรยากาศของการทำงาน เช่น เพื่อนร่วมงานเฉื่อยชา ขาดโอกาสแสดงศักยภาพผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความสำคัญ เป็นต้น (กุลธนา ธนาพงศธร, 2553 : 179)

สำหรับปัญหาอาคารสถานที่ที่เป็นปัญหาของพระสังฆาธิการในการวางแผนอาคารสถานที่และบริเวณวัด การก่อสร้าง การรื้อถอน การบำรุงรักษาเป็นต้น ปัญหาสำหรับการบริหารวัด สภาพวัดส่วนใหญ่ไม่ได้จัดทำแผนผังก่อสร้างให้มีระบบ ผู้สร้างวัดไม่เคยมีความรู้เรื่องการทำแบบแปลนแผนผัง วัดไม่เคยคำนึงถึงเรื่องนี้มาก่อน ทำตามใจจะคิดได้ ขาดผู้ชำนาญที่มีความเข้าใจในเรื่องวัดเข้าไปช่วยวัด ความล่าช้ายังมีอยู่ นอกจากนั้น ปัญหาด้านความสะอาด ไม่เน้นความร่มรื่น วัดไม่ค่อยจะใส่ใจเรื่องความสะอาด วัดขาดกำลังพระภิกษุสามเณร พื้นที่วัดมีความกว้างดูแลไม่ทั่วถึง วัดไม่มองเห็นประโยชน์ในการพัฒนาความร่มเย็น เห็นต้นไม้เป็นสิ่งกีดขวางมากกว่า วัดมุ่งสร้างอาคารมากเกินไปจนไม่มีที่ปลูกต้นไม้ อีกอย่างหนึ่ง วัดถูกปล่อยให้รกร้าง ทรุดโทรม วัดไม่มีสิ่งจูงใจที่จะให้ประชาชนเข้ามาร่วมกันบำรุงวัดความประพฤติไม่ดีไม่งามของพระภิกษุสามเณรเป็นตัวบั่นทอนศรัทธาประชาชน ประชาชนยากจนไม่มีกำลังจะทำนุบำรุงวัด ขาดองค์กรชั้นนำควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น วัดบางวัดสร้างใหญ่โตขาดระเบียบ สร้างสิ้นเปลืองเกินจำเป็น ไร้คุณค่าทางศิลปะ ผู้สร้างอยากเด่น แข่งขันกัน อดบารมีกันไม่คำนึงถึงความเหมาะสมหรือความจำเป็น ปล่อยตามใจผู้สร้าง ไม่รู้เรื่องของสถาปัตยกรรม แม้สร้างใหญ่โตก็ไร้ค่า ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ไม่รู้เกณฑ์ความเหมาะสมว่าจะใครสร้างไม่ควรสร้าง ที่ดินของวัดไม่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ ที่ถูกต้องสมบูรณ์ เพราะทางวัดไม่มีผู้รู้ในการจัดการปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน เจ้าอาวาสไม่รู้เรื่องและละเอียดหน้าที่ตนเอง เจ้าคณะไม่สนใจเหลียวแล วัดตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ที่สาธารณะ ที่เอกชน จึงขอตั้งเป็นวัดไม่ได้ โดยทางวัดมักใช้วิธีสร้างวัดขึ้นมาก่อนทั้งๆ ที่รู้ว่าเป็นป่าสงวน และที่ดินสาธารณะ ไม่ได้ขอความเห็นจากเจ้าของที่ดินก่อน มิได้ขออนุญาตการสร้างวัด ตั้งวัด ตามระเบียบ จึงมีปัญหาสร้างวัดขึ้นแล้วไม่ได้เป็นวัด ที่ดินวัดถูกบุกรุก ยึดครอง ฉกฉวย แ่่งผลประโยชน์ต่างๆ ประชาชนเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่เกรงกลัวต่อบาป มุ่งแต่จะเอาผลประโยชน์จากวัดอย่างเดียว วัดเบื่อหน่าย ไม่ต้องการที่จะให้เกิดปัญหา ไม่กล้าทักท้วงว่ากล่าวชาวบ้าน เพราะต้องพึ่งพาชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน นายบ้าน ก็เพิกเฉยไม่ช่วยเหลืดูแลปกป้องวัด (กรมการศาสนา, 2553, 10)

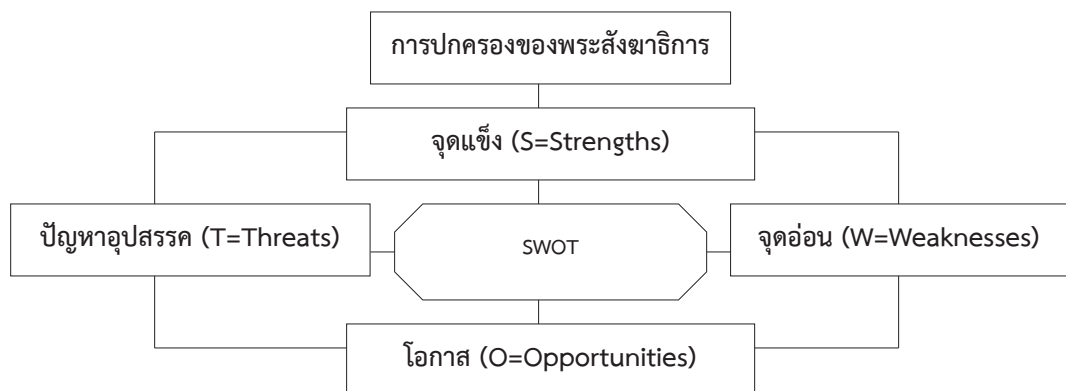
การจัดการ การอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสังคมนักบวชหรือสังคมของชาวบ้าน ถ้ายังไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้นจากวังวนของความโลภ โกรธ และหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ไม่ช่วงใดก็ช่วงหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นอย่างที่จะต้องมีการมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์อะไรสักอย่างหนึ่ง ที่คนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าสามารถใช้มาจัดการหรือแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติของแต่ละคนให้เป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องเหมาะสมตมทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมนั้นๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข เมื่อศึกษาสังคมสงฆ์เป็นสังคมบรรพกาลที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมมนุษย์สืบกาลนาน สมาชิกของสังคมนี้นี้มีพื้นฐานที่มาแตกต่างกัน กล่าวคือบางท่านเคยเป็นพระราชามหากษัตริย์ เศรษฐี คฤหบดี มีการศึกษาสูงบ้าง ต่ำบ้าง ขาดตระกูลสูงบ้าง ต่ำบ้าง จนกระทั่งเคยเป็นคนยากจนคนแค่นที่สุดก็มี แต่ทุกคนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมนี้นี้ ในระยะเริ่มแรกนั้นล้วนมีความเลื่อมใสเป็นเบื้องต้นและผ่านขั้นตอนการรับเข้าเป็นสมาชิกของสังคมนี้นี้คือการอุปสมบทอย่างถูกต้องทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า ปัญหาอุปสรรคการปกครองของพระสังฆาธิการ ได้แก่ บุคลากร ขาดความรู้ความสามารถทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ต้องมีการฝึกอบรม ให้การส่งเสริมความรู้ความสามารถเพื่ออยู่รอดในสังคมปัจจุบัน งบประมาณ วัดหารายได้มาบำรุงวัดทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอด วัสดุอุปกรณ์ สภาพวัดส่วนใหญ่ไม่ได้จัดทำแผนผังก่อสร้างให้มีระบบที่ดูแลแล้วเกิดความเสียหาย การจัดการ ถ้าบุคคลยังไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจให้หลุดพ้นจากความโลภ โกรธ และหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้น การจัดการควบคุมความประพฤติปฏิบัติของแต่ละคนให้เป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องตามกฎหมายจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อส่งเสริมการปกครองที่พึงประสงค์

2.1.3 การวิเคราะห์การปกครองของพระสังฆาธิการ

การปกครองของพระสังฆาธิการ คือมุมมองถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมาย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์การเพื่อนำไปกำหนดกลยุทธ์ (อำนาจ ชีระวนิช, 2553 : 414) ได้แก่ การวิเคราะห์การปกครองเพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งความเสียเปรียบในการแข่งขัน กลยุทธ์ระดับบทบาทและระดับหน้าที่ อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุภารกิจและเป้าหมายหลัก การกำหนดกลยุทธ์โดยใช้การวิเคราะห์ ควรสอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งหมด กลยุทธ์ที่ดีที่สุดเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการกิจโดยแสวงหาประโยชน์จากโอกาสและจุดแข็งขององค์การ ทำให้อุปสรรคเป็นกลาง และหลีกเลี่ยงหรือแก้ไขจุดอ่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2.1 การปกครองของพระสังฆาธิการ

จากแผนภาพที่ 2.1 การปกครองของพระสังฆาธิการ คือสภาพแวดล้อมภายในองค์การ โดยการวิเคราะห์การจัดการ เพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบ กลยุทธ์ระดับบทบาทและระดับหน้าที่ อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสของสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุภารกิจและเป้าหมายองค์การ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์องค์การในการวางแผนกลยุทธ์ มีความจำเป็นจะต้องประเมิน

สภาพแวดล้อมปัจจุบันภายในองค์กร ด้านจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรหรือหน่วยงาน และ ประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กรในด้านอุปสรรคและโอกาส เพื่อนำข้อมูลจากการ วิเคราะห์องค์กรนี้ไปดำเนินการวางแผนกลยุทธ์ต่อไป การพิจารณาประเมินสภาพแวดล้อมภายใน และสภาพแวดล้อมภายนอก มีสถานการณ์ 4 รูปแบบที่ควรพิจารณา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ทศ พร ศิริสัมพันธ์, 2550 : 38)

สถานการณ์ที่ 1 (จุดแข็ง=โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่พึงปรารถนามากที่สุด เนื่องจากองค์กรค่อนข้างที่จะมีจุดแข็งภายในค่อนข้างมาก ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงใน สภาพแวดล้อมค่อนข้างที่จะให้โอกาสแก่องค์กรในหลายอย่าง ฝ่ายผู้บริหารขององค์กรควร กำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาการประเมินจุดแข็ง ได้แก่ ความสามารถ พิเศษ ทรัพยากรการเงินเพียงพอ ความสามารถทางการแข่งขัน การแข่งขันที่รุนแรง เทคโนโลยี เฉพาะ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน ความได้เปรียบทางต้นทุน การบริหารที่มีประสิทธิภาพ การ ประหยัดจากขนาด ความสามารถด้านการค้นคว้าผลิตภัณฑ์ จุดแข็งที่เกี่ยวข้องกับองค์กร

สถานการณ์ที่ 2 (จุดอ่อน=อุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับภัยอุปสรรคจากภายนอก และมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลาย ประการ ทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับผู้บริหารองค์กร คือกลยุทธ์การตั้งรับหรือป้องกันตัว เพื่อ พยายามหลบหลีกอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์กรเกิดความ สูญเสียที่น้อยที่สุด รวมทั้งแก้ไขปัญหาลักษณะต่างๆ ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาการ ประเมินจุดอ่อน ได้แก่ ทิศทางไม่ชัดเจน ฐานะการแข่งขันถอยลง เครื่องมืออุปกรณ์ล้าสมัย การทำ ก้าวต่ำกว่ามาตรฐาน การขาดความสามารถทางการบริหาร การวิจัยและพัฒนาล่าช้า สลาย ผลิตภัณท์แคบเกินไป ภาพพจน์ทางการตลาดไม่ดี ความเสียเปรียบทางต้นทุน การเสียเปรียบ ทางการแข่งขัน ความสามารถทางการตลาดขององค์กรต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย ความไม่มั่นคงจากการ แข่งขัน ปัญหาการดำเนินงานภายใน จุดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับองค์กร

สถานการณ์ที่ 3 (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์นี้องค์กรจะมีโอกาสที่เป็นข้อได้เปรียบ ด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาอุปสรรคภายในที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลาย อย่างเช่นกัน ทางออกสำหรับผู้บริหารองค์กร คือกลยุทธ์การพลิกตัว เพื่อขจัดหรือแก้ไขจุดอ่อน ภายในให้พร้อมที่จะฉกฉวยโอกาสที่เปิดให้ ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาการวิเคราะห์โอกาส ได้แก่ ตอบสนองกลุ่มลูกค้าเพิ่มขึ้น การเข้าสู่ตลาดใหม่ การขยายสายผลิตภัณท์เพื่อตอบสนอง ความต้องการของลูกค้าเพิ่มขึ้น การขยายเข้าสู่ผลิตภัณท์ใหม่ การเพิ่มผลิตภัณท์ที่ใช้ร่วมกัน การ รวมธุรกิจตามแนวตั้ง การเจริญเติบโตของตลาดเร็วขึ้น การพึงพอใจระหว่างคู่แข่ง

สถานการณ์ที่ 4 (จุดแข็ง-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมไม่ เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่ตัวองค์กรเองมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งอยู่หลายประการ แทนที่ ผู้บริหารขององค์กรจะรองจนกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารองค์กรสามารถที่จะ เลือกกลยุทธ์การแตกตัว หรือกระจายกิจการ เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีอยู่ในการสร้างโอกาส ในระยะยาวสำหรับองค์กรต่อไป ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาการวิเคราะห์อุปสรรค ได้แก่ การ

เข้ามาของคู่แข่งรายใหม่ ยอดขายของผลิตภัณฑ์ที่ใช้แทนกันได้เพิ่มขึ้น การเจริญเติบโตของตลาด ขาลง ความไม่มั่นคงต่อการถดถอยทางเศรษฐกิจ รสนิยมและความต้องการของลูกค้ากำลังเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของประชากรในทางตรงกันข้าม นโยบายของรัฐในทางตรงกันข้าม อำนาจการต่อรองของลูกค้าหรือผู้จำหน่ายกำลังเพิ่มขึ้น

สรุปได้ว่า การปกครองของพระสังฆาธิการ คือจุดแข็งปัจจัยภายในองค์การที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นองค์การควรนำมาใช้ในการปกครอง จุดอ่อนคือปัจจัยภายในองค์การที่เป็นจุดด้อยข้อเสียเปรียบที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น โอกาสสภาพแวดล้อมคือปัจจัยที่สามารถส่งผลกระทบต่ออุปสรรคทางสภาพแวดล้อมคือปัจจัยภายนอกที่สามารถส่งผลกระทบก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม

สรุป

การปกครองคือควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึงงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการบริหารปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตบริหารปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่าการปกครองแปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมายกฎหมายอาญา มติ ประสงค์ และพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนั้น พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตน ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใช้ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการ และประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

บรรณานุกรม

สำนักเรียนวัดประยุรวงศาวาส. 2554. **คู่มือธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.

อง.ตึก. (ไทย) 20/475/186.

อง.ตึก. (ไทย) 20/453/139.

หลักสูตรประโยค ป.ธ.8. 2556. **อรรถกถาพระวินัย, ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล**, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วันชัย พลเมืองดี. 2556. “วิเคราะห์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาต่อการขึ้นบ้านใหม่ของชาวบ้าน”. **บทความทางวิชาการ**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กองแผนงาน. 2553. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). 2553. **การปกครองคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

กรมการศาสนา. 2553. **คู่มือพระสังฆาธิการ**, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมโม. 2553. “บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย”, **รวมบทความวิชาการโครงการสัมมนาวิชาการ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

วิพุธ อ่องสกุล. 2551. **การให้ความสำคัญกับผู้บริหารและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย**, กรุงเทพมหานคร: วิชั่น พรินท์ แอนด์ มีเดีย.

กรมการศาสนา. 2551. **คู่มือพระสังฆาธิการ**, กรุงเทพมหานคร: การการศาสนา.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2550. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหนิภกรรม จำกัด.

แสง อุดมศรี. 2550. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมการศาสนา. 2553. **หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

กุลธน ธนาพงศธร. 2553. **การพัฒนาบุคลากร**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กรมการศาสนา. 2553. **หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

อำนาจ อีระวนิช. 2553. **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มาเธอร์บอส แพคเกจจิ้ง.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2550. **นโยบายสาธารณะ**, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนกรณีศึกษา :
โครงการลงแขก ลงคลอง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
THE PEOPLE'S PARTICIPATION IN THE SUSTAINABLE COMMUNITY
DEVELOPMENT CASE STUDY: PROJECT OF GATHERING FOR CLEANING THE
CANAL, AMPHAWA, SAMUT SONGKHRAM.

พระครูพิศิษฐ์ไพโรจน์ (ประยูร นันทิโย) *

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการ ลงแขก ลงคลอง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม ใช้วิธีการศึกษาโดยใช้การสังเกตและสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนและประชาชนที่มีส่วนร่วมในโครงการ ลงแขก ลงคลอง โดยใช้กรอบการมีส่วนร่วมคือ 1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจประกอบ 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ เริ่มดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ประเด็นตามหลักการ SWOT การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน กรณีศึกษา โครงการ ลงแขก ลงคลอง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม ผลการศึกษา พบว่า โครงการ ลงแขก ลงคลอง เป็นโครงการที่เป็นการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ที่ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน มีจุดอ่อน Weak ประชาชนขาดความสามัคคีและขาดการวางแผนที่ดี และมีจุดเด่น Strong เป็นการดำเนินงานโดยไม่มีการจ้าง โอกาส opportunity เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนให้เกิดการเสียสละเพื่อทำกิจกรรมของชุมชน เดือนละ 1 ครั้ง ปัจจัยคุกคาม Threat ขาดงบประมาณสนับสนุน และไม่มีแผนที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน, โครงการลงแขก ลงคลอง จ.สมุทรสงคราม

ABSTRACT

This article purpose is to study about the people's participation in the sustainable community development case study: Project of Gathering for Cleaning the Canal, Amphawa, Samut Songkhram by using observation and interview the community leader and people who participated in the Project of Gathering for

---

* เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ต.เหมืองใหม่ อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

Cleaning the Canal, as the study methodology. This study uses the scope of participation such as 1. Participation of decision to perform 3 processes are initiation and decision 2. Participation of performance 3. Participation of benefit 4. Participation of evaluation, analysis and synthesis the issue by SWOT analysis principle regarding to the people's participation in the sustainable community development case study: Project of Gathering for Cleaning the Canal, Amphawa, Samut Songkhram. This study result find that the Project of Gathering for Cleaning the Canal is the sustainable community development which the people in community participate in the activity for developing their community. This project has the weakness as the people's disunity and the lack of good plan and has the strange is being the non-wage working. This project is the opportunity to strengthen the unity among the community to sacrifice for community's project 1 time a month. The treat is the lack of supporting budget and sustainable plan.

Keyword: community development, Gathering for Cleaning the Canal, Samut Songkhram

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย ประกอบด้วย 1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจประกอบ 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ เริ่มดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานความร่วมมือ 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในด้านวัตถุ ผลประโยชน์ด้านสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ เริ่มขึ้นวางแผนระบุปัญหาและความต้องการ ขึ้นปฏิบัติการ ประเมินผลและบำรุงรักษา สรุปเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ คือ ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมบริจาค ร่วมปฏิบัติการและร่วมผลรับประโยชน์ (J.M. Cohen, &N.T.Uphoff, อ้างใน พระสมุห์เอก ชินวิไล (เฉยประทุม), 2554 : 11-12)

ในปัจจุบัน สภาพของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดในภาคกลาง (หน่วยงานบางแห่งถือเป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันตก) มีขนาดพื้นที่เล็กที่สุดของประเทศ คือประมาณ 416.7 ตารางกิโลเมตร ทั้งยังมีจำนวนประชากรน้อยที่สุดเป็นอันดับ 2 ของประเทศด้วย นับเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีชายฝั่งทะเลติดอ่าวไทยยาวประมาณ 23 กิโลเมตร ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากเพราะเป็นดินดอนปากแม่น้ำ มีภูเขา 1 ลูก (เขายี่สาร) ไม่มี

เกาะ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มโดยพื้นที่ฝั่งตะวันตกจะสูงกว่าฝั่งตะวันออกเล็กน้อย (<https://th.wikipedia.org/wiki, 2561>)

พื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มริมทะเลโดยตลอด สภาพของดินเป็นดินเหนียวปนทราย ไม่มีภูเขาหรือเกาะ เดิมเคยมีป่าโกงกาง ไม้แสม ตามชายฝั่งทะเลและมีป่าจากตามปากแม่น้ำ แต่ปัจจุบันได้มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเกือบทั้งหมด ต่อมา การเลี้ยงกุ้งได้เกิดการขาดทุน ทำให้ปล่อยบ่อกุ้งร้างจำนวนมากแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่าน คือ แม่น้ำแม่กลองผ่านบริเวณท้องที่อำเภอบางคนที และอำเภออัมพวา ไปออกทะเลอ่าวไทย ที่บริเวณปากแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม นอกจากนี้มีลำคลองใหญ่น้อยมากมาย แยกจากแม่น้ำแม่กลอง 338 คลอง ลำประโดง 1,947 ลำประโดง กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ จากสภาพภูมิประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความสะดวกในด้านการคมนาคมทางน้ำ และ การประกอบอาชีพด้านกสิกรรม

สภาพทั่วไปของอำเภออัมพวา

เดิมเรียกว่า แขวงบางช้าง ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าจัดตั้งขึ้นเมื่อใด บริเวณแขวงบางช้างนี้ถูกเรียกว่า “สวนนอก” มีลักษณะเป็นชุมชนเล็กๆ แต่มีความเจริญทั้งในการเกษตรกรรมและการพาณิชย์- กรรม เพราะในสมัยพระเจ้าปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา แขวงบางช้าง มีตลาดแห่งหนึ่งเรียกว่า “ตลาดบางช้าง” มีนายตลาดบางช้าง เป็นผู้เก็บภาษีอากรขนาดตลาด นายตลาดผู้นี้เป็นผู้หญิงชื่อน้อย มีบรรดาศักดิ์เป็นท้าวแก้วลึกเป็นคนในตระกูลเศรษฐีในแขวงบางช้าง ซึ่งต่อมาเป็นต้นวงศ์ราชินิกุลบางช้าง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2481 ได้รวมท้องที่ตำบลอัมพวา และ ตำบลบางกะพ้อม เข้าด้วยกันเป็น (ตำบลอัมพวา ตำบลอัมพวา, ออนไลน์)

จุดเริ่มต้นโครงการลงแขกลงคลอง

การลงแขกลงคลองในจังหวัดสมุทรสงคราม มีความเป็นมาเกิดจากความคิดของชาวบ้านพระภิกษุสงฆ์ และส่วนราชการ จุดกำเนิดเกิดขึ้นเป็นแห่งแรกที่ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยบุคคลทั้ง 3 ฝ่ายได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกันโดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามสมัยนั้น คือ นายประภาส บุญยนิติ ให้การสนับสนุนโครงการ ดำเนินการโดยศูนย์การประสานงานชุมชนตำบลเหมืองใหม่ (ศ.อ.ช.ต.) เป็นผู้ดำเนินการ โดยมีหลวงพ่อด่าง นันทิโย เจ้าอาวาสวัดอินทาราม เป็นที่ปรึกษาโครงการ

การดำเนินการในสมัยนั้น ได้มีการประชุมวางแผนและดำเนินการลงมือทำที่ตำบลเหมืองใหม่ โดยมีนายสุเทพ เพ็งอุดม กำนันตำบลเหมืองใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ท่านนายกเทศบาลตำบลเหมืองใหม่ ท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองใหม่ (อ.บ.ต.) และสมาชิกพร้อมประชาชน ทั้ง 10 หมู่บ้าน

เมื่อเข้าประชุมแล้ว ผลในที่ประชุมมีมติเห็นชอบว่า ตำบลเหมืองใหม่มีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ควรจะทำโครงการลงแขกลงคลอง เดือนละ 1 ครั้ง โดยเลือกเริ่มตั้งแต่หมู่บ้านหมู่ที่ 1 เป็นหมู่บ้านแรก และทำกิจกรรมต่อเนื่อง ไปจนถึงหมู่บ้านที่ 10 แล้ววนกลับมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง

ในการทำงานลอกคลองลงแขกลงคลองช่วยกันเก็บผักตบชวา ผักบู่ หรือสาหร่าย พืชน้ำอื่นๆ โดยวิธีการเก็บลอกคลองขนขึ้นมาวางไว้ริมตลิ่ง เพื่อให้เจ้าของที่ดินได้นำเศษพืชเหล่านั้นนำไปทำเป็นปุ๋ยหมักที่ทำให้เจ้าของสวนริมน้ำมีความพอใจ เพราะได้กำจัดวัชพืชนำมาทำเป็นปุ๋ย และเป็นการทำให้น้ำสะอาดสามารถไหลได้สะดวก มีผลทำให้การสัญจรทางน้ำมีความสะดวกปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ทุกอย่างนี้สำเร็จได้ เพราะจิตอาสาพัฒนาช่วยกันเก็บผักตบชวา ผักบู่ หรือสาหร่าย พืชน้ำอื่นๆ ทั้งนี้ด้วยอาศัยความสามัคคีธรรมร่วมด้วยช่วยกัน ด้วยความเต็มใจ เต็มเปี่ยม เต็มกำลังร่างกายที่จะช่วยกันทำงานลงแขกลงคลอง เป็นการทำให้งานสำเร็จลุล่วงก้าวหน้าไปได้ด้วยดี ดังนั้นเมื่อมีงบประมาณเข้ามาสู่แต่ละหมู่บ้าน ประชาชนจึงนำเสนอให้อนุมัติเห็นชอบในการซื้อเรือไฟเบอร์พร้อมกับเครื่องยนต์อย่างน้อย 5 แรงม้า จึงทำให้กิจกรรมงานลงแขกลงคลองของตำบลเหมือง-ใหม่ก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ โดยเริ่มปฏิบัติงานกันตั้งแต่ 08.00 น. ไปสิ้นสุดถึงเวลาเที่ยง 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน และช่วงที่รับประทานอาหารจะมีเวลาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ภาพที่ 1 ชาวบ้านลงแขก ลงคลอง เก็บผักตบชวา

ที่มา : <https://www.facebook.com/Sunisa.Vijidchod> 16 ธันวาคม 2017

ส่วนงบประมาณการจัดเลี้ยงอาหารกลางวันได้รับงบประมาณจากเจ้าอาวาสวัดอินทาราม ซึ่งได้บริจาคทุนทรัพย์จำนวน 1,000 บาท (หนึ่งพันบาทถ้วน) โดยทางหมู่บ้านต้องการเป็นเงินสด หลวงพ่อแดง นันทิโย เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ก็นำไปมอบให้ แต่หมู่บ้านใดต้องการรับประทานอาหาร ไศศกริมทางวัด อินทาราม ก็จะมีบริการให้ 1 ถึงใหญ่

ภาพที่ 2 พระ
ประธานถ
นนทิโย) ได้นำ
ประชาชน
แขกลงคลอง
ที่มา (พระ
โต นกทอง
ตุลาคม 2560)

ครูพิศิษฐ์
(หลวงพ่อดัง
ไอศกรีมไปเลี้ยง
โครงการ ลง

เอกลักษณ์ อธิ
ถ่ายภาพ 11

ตามภาพที่เห็น พระครูพิศิษฐ์ประธานถ (หลวงพ่อดัง นนทิโย) ได้นำไอศกรีมไปเลี้ยงญาติ-โยมที่มีจิตอันเป็นกุศลพากันมาลงแขกลงคลอง โดยมีนายสุเทพ เพ็งอุดม กำนันตำบลเหมืองใหม่ มาเป็นผู้รับมอบ ส่วนของอาหารคาวนั้นเป็นของของกลุ่ม ศ.อ.ช.ต. ได้เก็บรวบรวมรายได้มาจากที่ตำบลเหมืองใหม่ มีผู้มาดูงาน มาศึกษางานทั่วประเทศ ทำให้ตำบลเหมืองใหม่มีรายได้เก็บสะสมไว้จึงมอบให้แต่ละหมู่บ้านที่ได้ทำการลงแขกลงคลองในงบประมาณที่กำหนดให้ไว้หมู่บ้านละ 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) มอบให้ผู้ใหญ่บ้าน บริหารจัดการ ทำอาหาร เช่น ข้าว และน้ำดื่ม เพื่อสะดวกสบายโดยมีต้องพึ่งพางบประมาณจากทางรัฐบาล ถือเป็นการพึ่งพาด้วยความสามารถ (ถ้าแข็ง) ของตนเอง ช่วยเหลือตัวเอง จากการบริหารจัดการที่เป็นระเบียบเป็นสัดส่วนและมีความโปร่งใสตรวจสอบได้ของที่มาของรายได้ ซึ่งได้มาจาก (1) การท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ (2) การที่ตำบลเหมืองใหม่ได้ดำเนินงานมาเป็นชุมชนคนต้นแบบของการลงแขกลงคลอง จึงทำให้ตำบลต่างๆ ทั่วประเทศ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคอีสาน และภาคใต้ หลังไหลมาศึกษาดูงาน

ภาพที่ 3 ประชาชนช่วยพัฒนากันกวาดถนน
ที่มา (พระเอกลักษณ์ อธิโต นกทอง ถ่ายภาพ 15 กันยายน 2560)

ภายใน 1 เดือน ต้องมีประชาชนเดินทางศึกษาดูงาน 2-3 ครั้ง ทำให้กลุ่ม (ศ.อ.ช.ต.) ทำให้เกิดรายได้ และหักจ่ายเก็บไว้เป็นเงินกองทุนเอาไว้จ่ายเป็นค่าอาหารของแต่ละหมู่บ้าน รวมจำนวน 10 หมู่ บ้านรวมเวลา 1 ปี มีการทำการลงแขกลงคลอง จำนวน 12 ครั้ง (ทำเดือนละ 1 ครั้ง) ต้องใช้งบประมาณทั้งสิ้น 36,000 บาท (สามหมื่นหกพันบาทถ้วน) เนื่องจากมีประชาชนจากต่างจังหวัดมาศึกษาดูงาน นอกจากทำให้ (ศ.อ.ช.ต.) มีรายได้แล้วยังทำให้ประชาชนนำสินค้าพืชผลทางการเกษตร มีส้มโอ กลั้วน้ำว่า น้ำตาลมะพร้าว ฯลฯ มาจำหน่ายโดยตรง เป็นผลงานที่ได้ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรภายในตำบลให้มีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ประชาชนในตำบลเมืองใหม่ มีความพึงพอใจ และที่สำคัญในการที่จะขยายงานเพื่อไปสู่ตำบลอื่นอย่างรวดเร็ว ทางกลุ่ม (ศ.อ.ช.ต.) ตำบลเมืองใหม่ ได้ดำเนินการรวมพลัง กันนั้น ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนไปช่วยลงแขกลงคลอง ให้กับตำบลอื่น ๆ เช่น ตำบลสวน-หลวง ที่ได้มาขอความช่วยเหลือจากตำบลเมืองใหม่ในเบื้องต้น โดยนำไปทั้งกำลังคน และอุปกรณ์ต่างๆ มีเรือ เครื่องมือ ในการลอกคลอง เพื่อเป็นการแสดงผลงานของการลงแขกลงคลองให้ตำบลอื่นได้เห็นเป็นตัวอย่าง

ประชาชนบ้านวังป้อมมีลักษณะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านการเคารพเหตุผล มากกว่าตัวบุคคล การประนีประนอม การมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นการดำรงชีวิตประจำวันที่เน้นบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคมอัน เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืนสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นพลังชุมชนในการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อ การพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (ศิริพร ใจสุข, 2552)

ภาพที่ 4 กิจกรรม ลงแขกลงคลอง ณ พื้นที่ตำบลสวนหลวง
ทิวา (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดสมุทรสงคราม)

เมื่อแกนนำเห็นชอบการพัฒนางานในรูปจิตอาสาลงแขกลงคลอง จึงเกิดขึ้นในตำบลสวนหลวง ก็เป็นผลพวงแจ้งเกิดขึ้นมาได้ เพราะความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจจากกลุ่ม ศ.อ.ช.ต.ตำบลเมืองใหม่ แสดงพลังให้เห็นว่า งานลงแขกลงคลอง มิได้รวมพลังแล้วจะทำให้แม่น้ำ คู คลอง

ปราศจากผักตบชวา ผักบุ้ง หรือสาหร่าย พืชน้ำอื่นๆ แต่เพียงอย่างเดียว ยังแสดงออกถึงพลังความสามัคคีสมานฉันท์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอีกด้วย ถือว่าเป็นพลังที่ประเทศไทยยังอ่อนด้อยอยู่ ฉะนั้นโครงการลงแขกลงคลองจึงเกิดขึ้นมาในยุคโลกาภิวัตน์ 4.0 ทำให้ประชาชนรู้จักสามัคคีมีน้ำใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันรวมพลังที่จะพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 5 ชาวบ้านช่วยกันลงเรือเพื่อกำจัดวัชพืช
ที่มา (เฉลิมชัย สอนบุตร ถ่ายเมื่อ 25 พฤษภาคม 2555)

การพัฒนาโครงการ ลงแขก ลงคลอง

การพัฒนามิใช่ว่าจะมุ่งแต่พัฒนาแต่ด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้น ต้องหันมามองเรื่องการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป ถือว่าเป็นการบูรณาการกันได้ดี แม้ว่าจะพัฒนาในปัจจุบัน “Thailand 4.0” เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายของรัฐบาลไทยที่ใช้ในการผลักดันเพื่อให้ประเทศไทยก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้หรือฐานะ และแก้ปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ด้วยรูปแบบการ ‘ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม’ เนื่องจากที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยยังติดอยู่กับโมเดลทำมาค้าได้น้อย จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโมเดลมาเป็นทำน้อยได้มาก ซึ่งการลงมือทำน้อย ๆ แต่ได้ผลตอบแทนมหาศาลนั้น ประเทศไทยจะต้องเปลี่ยนแนวคิดจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยอุตสาหกรรมเป็นการขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วย เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้านวัตกรรม รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาช่วยในภาคการเงิน การบริหารจัดการ และการบริการ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน การค้า อุตสาหกรรม การเกษตร ธนาคาร ประชาชน ชุมชน จังหวัด สถาบันการศึกษา และสถาบันวิจัยต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการส่งเสริม SMEs และ Startup เพื่อให้ทุกภาคส่วนขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน สู่เป้าหมาย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” นั้นเอง (ดร.มณฑิลา นรสิงห์, 2560)

ในอดีตรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย มีพัฒนาการในรูปแบบที่ยั่งยืน เช่น การปลูกบ้านหนึ่งมิ จำเป็นต้องเสียค่าจ้างแรงงานก่อสร้าง โดยเพียงแต่ใช้วิธีการลงแขก รวบรวมหาวัสดุก่อสร้าง ก็สามารถสร้างบ้านได้แล้ว เมื่อรวมแรงที่โบราณ เรียกว่า การไปแขกแรง บ้านลุง ป้า น้า อา และ

เพื่อนบ้านที่แรงก็จัดไว้จนครบว่าต้องใช้แรง 300 แรงงานที่ไปแลกแรงเขาไว้ ถึงคราวเราจะปลูกบ้านบ้าง ชาวบ้านเหล่านั้นก็พากันมาช่วยกันระดมการปลูกบ้านโดยมิต้องใช้เงินจ่ายแรงงานแม้แต่บาทเดียว เมื่อทำการก่อสร้างฝีมือใครอยู่ตำแหน่งอะไรก็ทำไปตามหน้าที่ ได้ความสนุกสนาน ยิ้มแย้มแจ่มใส ถึงตอนกลางวันก็รับประทานอาหาร โดยผู้จัดหาก็คือฝ่ายสตรีแม่บ้าน มิต้องจ้างใครมาอีกเช่นเดิม ที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนได้เคยรับหน้าที่แทนพ่อบ้านว่าวันนี้ต้องแลกแรงที่บ้านอาที่ไปปลูกบ้านใช้หนี้เขา เมื่อคราวเขาปลูกบ้านเขาก็มาแลกแรงเราไว้ สมัยนั้นเป็นเด็ก ๆ วัยรุ่น จะไปทำหน้าที่อะไรได้ นอกจากไปทำหน้าที่กรรมกร โดยแรงงานชุดหลุมให้ลึกเอาเสาลง ฉะนั้นการพัฒนาโลกเราจะไปไกลถึงขั้น 4.0 แล้ว แต่ถ้าสามารถนำมาบูรณาการกันระหว่างยุค 1.0 มาบวกกับยุค 4.0 ก็จะสามารถเข้ากันได้ ระหว่างโบราณผสมผสานกับศาสตร์สมัยใหม่ลงตัวกันได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาการประเทศในรูปการลงแขกกลองคล่องนั้น ควรที่จะฟื้นฟูให้กลับมาสู่ประเทศไทยอีกครั้งเพื่อสอนให้ประชาชนในชุมชนนั้นๆ มีจิตสำนึก มีจิตอาสา รวมตัวกันพัฒนาสังคมหมู่บ้านตำบลในรูปการลงแขกกลองคล่อง เหมือนอย่างชาวตำบลเหมืองใหม่ ที่ได้จุดประกายพลิกฟื้นคืนชีวิตให้กลับมาเป็นมรดกตกทอดสู่ลูกหลาน เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทยตามโบราณกาลสืบต่อไป

น่าดีใจอย่างยิ่งที่ยุทธศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงครามสมัยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามได้นำวิถีชีวิตการลงแขกกลองคล่องของชาวตำบลเหมืองใหม่เข้าสู่แผนพัฒนาของจังหวัดสมุทรสงครามเมื่อปี พ.ศ.2553 และปัจจุบันนี้ โครงการลงแขกกลองคล่อง กลายเป็นยุทธศาสตร์ของชาติเข้าบรรจุอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ในจำนวนงาน 16 ชิ้น พ.ศ.2559 ของกระทรวงมหาดไทย ในข้อที่ 4 “สร้างชุมชนเกื้อกูล เพิ่มพูนน้ำใจ สร้างวิถีไทย สามัคคี” เน้นการฟื้นฟูวิถีชุมชนดั้งเดิมของไทยที่ดั่งามให้คงอยู่ โดยจัดกิจกรรมสร้างความเกื้อกูลภายในชุมชน เช่น การลงแขกกลองคล่องครัวชุมชน ถนอมสายน่าน้ำมอง และการแยกขยะ ฯลฯ เพื่อสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน และเป็นพลังสำคัญในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

สิ่งที่น่าภาคภูมิใจแก่ชาวตำบลเหมืองใหม่เป็นอย่างยิ่งที่ทำงานอย่างเต็มที่กันมารวม 9 ปี ผลงานจากตำบลเหมืองใหม่สู่ระดับยุทธศาสตร์ของจังหวัด กลับกลายมาเป็นระดับชาติระดับประเทศ ทำให้ประชาชนชาวตำบลเหมืองใหม่มีความภาคภูมิใจมาก ที่มีวันนี้จากการพัฒนาด้วยจิตวิญญาณของชาวตำบลเหมืองใหม่ที่รวมตัวในรูปบวร (บวร = บ้าน วัด ส่วนราชการและโรงเรียน) บุคคล 3 ฝ่ายร่วมจับมือกันประสานประโยชน์ผลงานจึงออกมาเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาขยายผลไปทั่วทุกภาค ทุกจังหวัดทุกอำเภอ ทุกหมู่บ้าน

ถือได้ว่า การช่วยเหลือของพระสงฆ์ของพระครูพิศิษฐ์ประชานาถ เรื่อง บทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดอินทาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมพบว่า มีการพยายามจัดการอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม และบริบทของวัด ทั้งขยะ-มูลฝอย น้ำเสีย มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียงเรือ มลพิษอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีต่อการอยู่อาศัยและการประกอบกิจการต่าง ๆ ป้องกัน ลดเหตุรำคาญและผลกระทบอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นต่อชุมชน วัดอินทารามยังจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนและหิ้งห้อยเพื่อการรณรงค์ปลูกป่าชายเลน รวมถึงจัดตั้งกลุ่มจักรสาน เป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การทำเขตอภัยทาน ให้ปลาอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ (วังมัจฉาปลาตะเพียน) การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ และการลงแขก ลงคลอง เป็นการส่งเสริมการผลิตการบริโภคและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งหวังให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ สามารถทำให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ประชาชนมีความพึงพอใจเมื่อเข้ามาในวัด (พระครูพิศิษฐ์ฯ ปรชนาถ, 2559) และผลจากการที่ทำงานส่วนรวมก่อให้เกิดธรรมะ อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ

1. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือการที่ประชาชนในชุมชนเกิดความพอใจ มีความศรัทธา ก็จะช่วยลงแขกลงคลอง เพราะผลทำให้แม่น้ำลำคลองสะอาด
2. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น คือการที่จะเข้าร่วมลงแขกลงคลอง ต้องแสดงความเพียร โดย การใช้แรงกาย ใจ ในการทำกิจกรรม
3. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น คือการเข้าร่วมโครงการจะเป็นต้องมีสมาธิ ฝักใฝ่มาตรงตามเวลาเพื่อลงแขกลงคลอง
4. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้นคือ เมื่อหลังจากทำกิจกรรมเสร็จ ก็มีการประชุม โดยใช้ swot ธรรม 4 อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

สรุป

โครงการลงแขกลงคลอง เป็นโครงการที่เป็นการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ที่ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน มีจุดอ่อน Weak คือ ประชาชนขาดความสามัคคีและขาดการวางแผนที่ดี และมีจุดเด่น Strange เป็นการทำงานโดยไม่มีการจ้าง และมีวิธีการทำงานอย่างเป็นระบบ มีเครือข่าย และมีการมอบหมายผู้รับผิดชอบชัดเจน มีความเสียสละในการทำงานในชุมชน เป็นชุมชนต้นแบบ โอกาส opportunity เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนให้เกิดการเสียสละเพื่อทำกิจกรรมของชุมชน เดือนละ 1 ครั้ง เกิดจากชุมชนโดยแท้จริง ทำให้ทุก ๆ ปัญหา ได้รับการแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่องและยั่งยืน การรู้จักใช้คนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยพัฒนางานในชุมชน ดึงศักยภาพของคนในชุมชนมาใช้ ปัจจัยคุกคาม Treat ขาดงบประมาณสนับสนุน และไม่มีแผนที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

ตำบอัมพวา. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>

ศิริพร ใจสุข. 2552. “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้าน วังป่อง ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระครูพิศิษฐ์ประจันต. 2559. บทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดอินทาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูพิศิษฐ์ประจันต. เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ต.เหมืองใหม่ อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม [https://th.wikipedia.org/wiki/ จังหวัดสมุทรสงคราม](https://th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดสมุทรสงคราม) 2561.

J.M. Cohen. &N.T.Uphoff. อ้างใน พระสมุห์เอก ชินวิโส (เฉยประทุม). 2554. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ : กรณีศึกษาวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสงฆ์กับการเยียวยาจิตใจ MONKS AND MENTAL REMEDIES

พระปลัดอานนท์ กนตวิโร(ช่างแรงงาน)*

พระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ**

บทคัดย่อ

การบริการสาธารณสุขยังไม่เจริญดังเช่นปัจจุบัน พระสงฆ์จึงมีบทบาทให้การช่วยเหลือเป็นที่พึ่งให้แก่ผู้เจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรต่าง ๆ และให้กำลังใจด้วยหลักธรรมตามความเหมาะสมกับสังคมในสมัยนั้น ๆ ต่อมาการบริการด้านสาธารณสุขได้พัฒนาขึ้นตามลำดับมีสถานพยาบาลสำหรับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศทำให้สามารถดูแลสุขภาพผู้ป่วยได้มากขึ้น บทบาทพระสงฆ์กับผู้ป่วยจึงลดลง ปัจจุบันจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น สถิติผู้ป่วยจึงมากขึ้นทุกปี แต่จำนวนบุคลากรทางการแพทย์ของรัฐส่วนมากยังอยู่ในสภาพขาดแคลน การดูแลเยียวยาผู้ป่วยจึงให้ความสำคัญทางร่างกายเป็นหลัก จึงทำให้การดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมที่ครอบคลุมถึงทางจิตใจและสังคมเป็นเรื่องยาก โรงพยาบาลหลายแห่งจึงมีแนวคิดพัฒนาระบบดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมให้ครอบคลุมถึง กาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยทางด้านจิตใจ และวิญญาณร่วมกับทางทีมแพทย์ พยาบาล และอาสาสมัครทั่วไป โดยเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่สังคมชาวพุทธให้ความเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางใจให้กับผู้ป่วย ด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยจนสามารถยอมรับในความเจ็บจริงที่เกิดขึ้นและอยู่กับความทุกข์ทางกายโดยไม่ทรมานจิตใจ

คำสำคัญ: พระสงฆ์, การเยียวยา, จิตใจ

ABSTRACT

Public health services are not as prosperous as they are today. The monks have a role to play in helping those who are sick with various herbal medicines and encouraging them with the proper principles for the society at that time. Later, the health services were developed accordingly. At the national level, more patients can be cared for. The role of monks and patients is reduced. The population is increasing. Patient statistics are coming up every year. But the number of state medical staff remains in short supply. Patient care is a vital part of the body. Making holistic and holistic patient care is difficult. Many hospitals have developed the

* ครูพระสอนศีลธรรม เขตบางพลัด อาจารย์พิเศษแพทย์แผนไทยประยุกต์ มหาวิทยาลัยมหิดล

** ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

concept of holistic patient care to cover physical, mental, social and spiritual well-being. The opportunity for monks to participate in the care of mental patients. And spirit with the team of doctors, nurses and volunteers. The Buddhist monks are respected by Buddhists. It depends on the mind to the patient. With the application of Buddhist principles to apply to patients and relatives, patients can accept the fact that they happen and live with physical suffering without suffering.

Keywords: clergy, heal, mentality

1. บทนำ

ในอดีตการบริการสาธารณสุขยังไม่เจริญดังเช่นปัจจุบัน พระสงฆ์จึงมีบทบาทให้การช่วยเหลือเป็นที่พึ่งให้แก่ผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพรต่างๆ และให้กำลังใจด้วยหลักธรรมตามความเหมาะสมกับสังคมในสมัยนั้นๆ ต่อมาการบริการด้านสาธารณสุขได้พัฒนาขึ้นตามลำดับมีสถานพยาบาลระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ทำให้สามารถดูแลสุขภาพผู้ป่วยได้มากขึ้นบทบาทพระสงฆ์กับผู้ป่วยจึงลดลง

ปัจจุบันจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น สถิติผู้ป่วยจึงเพิ่มขึ้นทุกปี แต่จำนวนบุคลากรทางการแพทย์ของรัฐส่วนมากยังอยู่ในสภาพขาดแคลน การดูแลเยียวยาผู้ป่วยจึงให้ความสำคัญทางร่างกายเป็นหลัก จึงทำให้การดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมที่ครอบคลุมถึงทางจิตใจและสังคมเป็นเรื่องยาก โรงพยาบาลหลายแห่งจึงมีแนวคิดพัฒนาระบบการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมให้ครอบคลุมถึงกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณร่วมกับทางทีมแพทย์ พยาบาล และอาสาสมัครทั่วไป โดยเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่สังคมชาวพุทธให้ความเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางใจให้กับผู้ป่วย ช่วยลดทอนความทุกข์ทางใจให้กับผู้ป่วยได้ ด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยจนสามารถยอมรับในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและอยู่กับความทุกข์ทางกายโดยไม่ทรมานจิตใจ

สมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงดูแลผู้ป่วยด้วยพระองค์เองหลายครั้ง เช่น นกุลปิตา อุบาสก (ส.ช.(ไทย) 17/1/1-6) ที่ฆราวาสอุบาสก (ส.ม.(ไทย) 19/999/491-493) และพระพุทฺธคิตตติสสะ (ช.ธ.อ.(ไทย) 1/2/1/435-440) พระองค์ทรงแนะนำให้ผู้ป่วยทั้ง 3 แตกต่างกัน คือ นกุลปิตาอุบาสกผู้ไม่ได้สติบวชและแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนาบกพร่อง จะทรงแนะนำให้ตั้งมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย ต่อมา ที่ฆราวาสอุบาสกพอจะได้สติบวชและแนวทาง การปฏิบัติในพระพุทธศาสนาบ้าง จะทรงแนะนำให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ให้น้อมใจระลึกถึงทาน ศีล และภาวนา ส่วนพระพุทฺธคิตตติสสะเป็นผู้ที่ได้สติบวชและแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระองค์ทรงแนะนำให้พิจารณาอุปมา การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปแห่งสังขาร ละอุปาทาน ความยึดมั่นในตัวตน

2. ความหมายของการเยียวยาจิตใจ

คำว่า “การเยียวยาด้วยใจ” (พระอุตรคณาธิการ, 2538 : 207 - 231) ตามหลักพจนานุกรมบาลี-ไทย มาจากศัพท์ 2 ศัพท์ คือ (1) เจตส แปลว่า ใจ (วิเสสนะ) (2) ติกิจฉา แปลว่า การเยียวยา, การรักษา, การดูแล (อิต., น.) เมื่อนำ มารวมกันแล้ว ได้แก่ เจตสติกิจฉา แปลว่า การเยียวยาจิตใจ

การช่วยเหลือเยียวยาจิตใจ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2558) หมายถึง การให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจและสังคมแก่ผู้ประสบภาวะวิกฤตจากภัยพิบัติ โดยใช้กระบวนการต่างๆ เช่น การปฐมพยาบาลทางจิตใจ การให้การปรึกษา การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจ การปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม การบำบัดรักษา รวมถึงการประสานการส่งต่อในเครือข่ายตามสภาพปัญหาของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดความสมดุลด้านจิตใจสามารถปรับตัวและกลับมาดำเนินชีวิตประจำวันได้ตามปกติ

3. ความสำคัญของการเยียวยาจิตใจ

การเยียวยาจิตใจ คือ การปฏิบัติที่มีผลต่อการบรรเทาทุกข์ทางใจหรือการยกระดับจิตวิญญาณให้มีความสุข ซึ่งองค์การอนามัยโลกจัดให้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในคำว่า “สุขภาพ” คือภาวะที่เป็นสุขทางกาย ภาวะที่เป็นสุขทางใจ ภาวะที่เป็นสุขทางสังคม และภาวะที่เป็นสุขทางจิตวิญญาณ ดังนั้นภาวะที่เป็นสุขทางจิตวิญญาณจึงเป็นผลมาจากการเยียวยาจิตใจ

ภาวะที่เป็นสุขทางกาย ใจ และสังคม เป็นภาวะที่เข้าใจได้ง่าย ส่วนภาวะที่เป็นสุขทางจิตวิญญาณ มีคนจำนวนไม่มากที่จะเข้าใจ ซึ่งบางครั้งการแสดงอาการเจ็บป่วยอาจมีสาเหตุเนื่องมาจากความไม่เป็นสุขทางจิตวิญญาณ จากคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุ (อวยพร ตันติมุขยกุล, 2534 : 36) ที่ได้บอกไว้ในหนังสือชื่อ ยาระงับสรรพโรคว่า “โรคทางจิตวิญญาณเป็นโรคที่มหัศจรรย์ น่ากลัวยิ่งกว่าโรคใดๆ”

หนังสือนิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ได้อ้างถึง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (พิสมัย จันทิมล, 2540 :6) อธิบายว่าคำว่า “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็นคำเดียวกันในภาษาบาลี แต่เมื่อนำมาใช้ตามหลักภาษาไทยให้แปลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของสุขภาพคือสุขภาพทางกายจิตสังคม และปัญญาจึงสื่อความหมายใกล้ความสุภาพะที่ปลอดทุกข์เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์สมัยใหม่เรียกว่า “องค์รวม” ความสุขแนวพุทธหรือสุขภาพแนวพุทธประกอบด้วยลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างส่องใส) วิมุตติ (ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจดไม่ปนเปื้อนมัวเศร้าหมอง) สันติ (ความสงบไม่ร้อนรนกระวนกระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต

สำหรับสุขภาพทางด้านจิตใจนั้น ในพระวินัยปิฎก (วิ. มหา. (ไทย) 1/165-166/136-138) อธิบายหลักการดูแลสุขภาพทางด้านใจ เช่น การทำให้ใจมีความสุข มีความสบาย มีความเบิกบาน มีปิติ มีความอิ่มใจ มีปราโมทย์ ซึ่งวิธีการทำให้ใจเกิดภาวะที่เรียกว่า “สุขภาพ” ดังกล่าวนั้นมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การได้ทำสิ่งที่ใจรักและสิ่งที่ใจรักเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อ

สังคัม หรือการนั่งสมาธิเพื่อทำให้ใจสงบเย็น ก็เป็นวิธีหนึ่ง แต่วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระภิกษุใช้มากที่สุด คือ อานาปานสติ

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาจิตใจทางพระพุทธศาสนา

ความเจ็บป่วยเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว มิได้เกิดผลกระทบต่อร่างกายเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลต่อจิตใจไปด้วย คนที่เจ็บป่วยส่วนใหญ่แล้วจึงไม่ได้มีความเจ็บป่วยทางร่างกายเท่านั้น แต่ยังมี ความเจ็บป่วยทางจิตใจอีกด้วย ยิ่งผู้ป่วยระยะสุดท้ายด้วยแล้ว ความเจ็บป่วยทางจิตใจเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ทรมานไม่น้อยไปกว่าความเจ็บป่วยทางกายหรืออาจมากกว่าด้วยซ้ำ เพราะสิ่งที่ต้องเผชิญ อยู่เบื้องหน้า คือ ความตายและความพลัดพรากจากของรักอย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความกลัว ความวิตกกังวล และความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว

ขึ้นมายุ่งอย่างรุนแรง อย่างไม่เคยประสบมาก่อนด้วยเหตุนี้ ผู้ป่วยจึงต้องการการดูแลรักษาทางจิตใจไม่น้อยกว่าการรักษาทางร่างกาย

ผู้ป่วยระยะสุดท้ายซึ่งแพทย์หมดหวังที่จะรักษาร่างกายให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้แล้ว การดูแลทางจิตใจกลับเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยลงไปเรื่อย ๆ แต่สภาพจิตใจยังมียุทธศาสตร์ กลับมาดีขึ้น ไม่ทรมานทรมาย จนเกิดความสงบขึ้นได้แม้กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต เราสามารถรักษาใจไม่ให้ทุกข์ไปกับกายได้ ดังพระพุทธองค์ (ส.ช. (ไทย) 17/1/2) ได้เคยตรัสแก่นกุลปิตาอุบาสกว่า “ขอให้ท่านพิจารณาอย่างนี้ว่า เมื่อกายเรากระสับกระส่าย จิตเราไม่กระสับกระส่าย” ความเจ็บป่วยในภาวะใกล้ตาย แต่ก็สามารถเป็นโอกาสแห่งความหลุดพ้นในทางจิตใจหรือสามารถยกระดับจิตวิญญาณได้ ฉะนั้น ความเจ็บป่วยและภาวะใกล้ตายจึงไม่ได้เป็นสิ่งเลวร้าย หากใช้ให้เป็นอาจเป็นคุณแก่ผู้เจ็บป่วยได้ หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยตามโอกาสอันเหมาะสม

คุณลักษณะของพระสงฆ์ผู้เยียวยาผู้ป่วย ตามหลักพระพุทธศาสนา (อง.ปญจก. (ไทย) 22/124/204-205) ภิกษุผู้สามารถพยาบาลภิกษุไข้ได้ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ คือ (1) จัดยาได้ คือรู้ว่าอะไรเป็นคุณอะไรเป็นโทษสำหรับผู้ป่วย (2) รู้ว่าอะไรทำให้ผู้ป่วยสบายตัว สบายใจ อะไรทำให้เพิ่มความไม่สบายตัว ไม่สบายใจให้กับผู้ป่วย เมื่อรู้แล้วก็หาสิ่งที่ทำให้ผู้ป่วยสบายกาย สบายใจเข้ามา และนำเอาสิ่งที่ทำให้ผู้ป่วยไม่สบายกาย ไม่สบายใจออกไป (3) มีจิตเมตตาพยาบาล คือ มีใจเมตตา เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือโดยไม่คิดหวังผลตอบแทน (4) ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ อาเจียน ของผู้ป่วย คือ ไม่รังเกียจ และนำสิ่งปฏิกูลไปทิ้งได้ และ (5) สามารถชี้แจงให้ภิกษุไข้เห็นด้วยกับการปฏิบัติทางกาย และให้กำลังใจ ทำให้อาเจียนแกล้วกล้า ปลอดภัยประโลมใจให้สดชื่นด้วยคำพูดที่เหมาะสมตามเวลาอันควร

5. หลักธรรมการเยียวยาจิตใจทางพระพุทธศาสนา

คิลานสูตร (อง.ติก. (ไทย) 20/22/169) ว่าด้วยคนไข้และบุคคลผู้เปรียบด้วยคนไข้ ภิกษุทั้งหลาย คนไข้ 3 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก คนไข้ 3 จำพวกไหนบ้าง คือ

1. คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะหรือไม่ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะก็ตาม ได้ยาที่เป็นสัปปายะ หรือไม่ได้ยาที่เป็นสัปปายะก็ตาม และได้คนพยาบาลที่เหมาะสม หรือไม่ได้คนพยาบาลที่เหมาะสมก็ตาม ย่อมไม่หายจากอาพาธนั้นได้เลย

2. คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะ หรือไม่ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะก็ตาม ได้ยาที่เป็นสัปปายะ หรือไม่ได้ยาที่เป็นสัปปายะก็ตาม และได้คนพยาบาลที่เหมาะสม หรือไม่ได้คนพยาบาลที่เหมาะสมก็ตาม ย่อมไม่หายจากอาพาธนั้นได้

3. คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ ย่อมไม่หาย ได้ยาที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย

บรรดาคนไข้ 3 จำพวกนั้น คนไข้ใดได้โทษนะที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย ได้ยาที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย เพราะอาศัยคนไข้ชั้นนี้แล เราจึงอนุญาตอาหารสำหรับภิกษุไข้ อนุญาตยาสำหรับภิกษุไข้ และอนุญาตคนพยาบาลสำหรับภิกษุไข้ ก็เพราะอาศัยคนไข้ชั้นนี้ คนไข้แม้อื่นๆ ก็ควรได้รับการพยาบาลด้วย

โพชฌงค์ 7 (อภิ.วิ. (ไทย) 35/480/158-370) คือ (1) สติสัมโพชฌงค์ (2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (3) วิริยสัมโพชฌงค์ (4) ปีติสัมโพชฌงค์ (5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (6) สมาธิสัมโพชฌงค์ (7) อุpekขาสัมโพชฌงค์

เรื่องราวโพชฌงค์ปริตร ที่สำคัญที่สุดก็คือ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงอาพาธ จึงตรัสให้พระจุนทะเถระแสดงโพชฌงค์ถวาย ซึ่งพบว่าพระพุทธเจ้าก็หายประชวร พุทธศาสนิกชนจึงพากันเชื่อว่า โพชฌงค์นั้น สวดแล้วช่วยให้หายโรค แต่ในความเป็นจริง พระไตรปิฎกอธิบายไว้ว่า โพชฌงค์ปริตรนั้น

เป็นหลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงเป็นธรรมเกี่ยวกับปัญญาเป็นธรรมขั้นสูงเป็นคำสอนในการทำใจให้สว่าง สะอาดผ่องใส ซึ่งสามารถช่วยรักษาใจ เพราะจิตใจมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับร่างกาย เนื่องจากกายกับใจเป็นสิ่งที่อาศัยกันและกันหากใจดีร่างกายย่อมดีตาม

หลักของโพชฌงค์เป็นหลักปฏิบัติทั่วไปซึ่งไม่จำกัดเฉพาะผู้ป่วยเท่านั้น เพราะโพชฌงค์แปลว่า “องค์แห่งโพธิ์” หรือ “องค์แห่งโพธิญาณ” เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญาดังนั้น ถ้าเราสวดมนต์บทนี้ด้วยความเข้าใจในสาระ ก็จะมองเห็นความเจ็บป่วยว่า ไม่ใช่เรื่องใหญ่อะไรของชีวิต เป็นเรื่องธรรมดา แล้วก็จะเป็นการกระตุ้นเตือนให้ลุกขึ้นมาปฏิบัติธรรม คือมองว่าเวลาที่ป่วยอยู่นี้แหละ คือ เวลาที่ดีที่จะได้พักผ่อนจิต ได้ปฏิบัติธรรม

6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาจิตใจทางจิตวิทยา

แนวคิดทฤษฎีการเยียวยาจิตใจที่สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมเยียวยาจิตใจผู้ป่วย สำหรับการให้การปรึกษา การพัฒนา และการรักษาจิตใจผู้ป่วย ด้วยสัมพันธภาพ ด้วยการรับฟังอย่างไม่ตัดสิน ความถูกต้องความผิดของบุคคลใดๆ ทำให้เข้าถึงจิตใจผู้ป่วยได้

โสริช โปธิแก้ว (2553 : 3) ได้ให้ความหมายว่า “Counseling” แปลเป็นภาษาไทยว่า การปรึกษาเชิงจิตวิทยา เป็นคำที่ใช้เรียกตัวกระบวนการอันเป็นการปรึกษา การพัฒนา การรักษา หรือการสนับสนุนทางจิตใจ เพื่อให้บุคคลได้ปลดปล่อยตนเองออกจากปัญหาที่กักขังเขาอยู่ในขณะนั้น ดังนั้น คำว่า “จิตวิทยาการปรึกษา” หรือ “Counseling Psychology” จึงหมายถึง ศาสตร์จิตวิทยาที่มุ่งเน้นการพัฒนา การรักษา และการสนับสนุนทางจิตใจ ในรูปแบบของการปรึกษา ซึ่งแสดงถึงกระบวนการแห่งสัมพันธภาพระหว่างผู้เอื้อการรักษา (นักจิตวิทยาการปรึกษา) และผู้เข้าร่วมในการรักษา (ผู้มาปรึกษา) ศาสตร์จิตวิทยาการปรึกษา เป็นศาสตร์จิตวิทยาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน แตกต่างจากศาสตร์จิตวิทยาแบบอื่นซึ่งประยุกต์ไปอธิบายปรากฏการณ์อื่นๆ และคำว่า “Counseling Psychologist” หรือ “Counselor” แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า นักจิตวิทยาการปรึกษา หมายความว่า นักวิชาชีพที่ศึกษาในศาสตร์จิตวิทยาการปรึกษาอย่างเป็นระบบ และได้รับการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อจะออกไปดำเนินอาชีพของการเป็นผู้ช่วยเหลือทางด้านจิตใจ

7. จิตวิทยาแนวพุทธ (Buddhist Counseling)

จิตวิทยาแนวพุทธ เป็นหลักจิตวิทยาอาศัยหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า อริยสัจ 4 ซึ่งครอบคลุมสัจธรรมพื้นฐานของธรรมชาติทั้งปวงเป็นฐานในการทำงาน โดยมีแนวคิดหลักว่า ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องหรือมิจฉาทิฐิ ทำให้มีหลักการดำเนินชีวิตที่ไม่ถูกต้อง ก่อให้เกิดความทุกข์ตามมา ส่วนความเข้าใจที่ถูกต้องหรือ สัมมาทิฐิจะทำให้มีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต

8. การประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 สู่กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา

โสริช โปธิแก้ว (2553 : 41) ได้กล่าวว่า แม้การพัฒนาตนเองสู่ความเป็นนักจิตวิทยาการปรึกษาในอนาคตจะมีวิชาเรียนหลากหลายมากมาย แต่ที่เป็นหลักข้อนเป็นโครงสร้างของความรู้ที่นิสิตอาศัยเป็นพื้นฐานอยู่เสมอ ก็คือ หลักอริยสัจ 4 การอาศัยหลักอริยสัจ 4 มาเป็นฐานในการพัฒนานักจิตวิทยาการปรึกษานั้น สิ่ง que ทุกคนได้ประโยชน์ไปพร้อมๆ กันก็คือ การยกระดับจิตของตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ที่ถูกความทุกข์รบกวนน้อยลง การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธโดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 ที่เรียกว่า กระบวนการ TIR คือ โครงสร้างพื้นฐานของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ (Process of TIR : A Basic Model of Buddhist Counseling and Psychotherapy Process) เป็นกระบวนการที่สามารถทำความเข้าใจในการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ มี 3 ประการ คือ

T มาจากคำว่า Tuning In คำว่า Tuning In หรือการเชื่อมสมาน หมายถึง การที่นักจิตวิทยาได้ละทิ้งตนเองได้อย่างหมดจด ปรับคลืนใจ เพื่อที่จะรับรู้กระแสความทุกข์หรือกระแสความสุข ซึ่งซ่อนอยู่ในเรื่องราวที่ผู้รับบริการได้นำมาเสนอ มีสภาวะจิตใจของเราที่เปิดกว้างจนเกิดเป็นลักษณะของสัมพันธภาพอ่อนโยนกับสรรพสิ่งที่อยู่ล้อมรอบตัวเราในทุกๆ ขณะซ่อนหับอยู่ในกระแสของ Tuning In คือ สภาวะจิตใจที่เรียกว่า สมานัตตา มีความหมายว่า การนำตนเองเข้าไป

เชื่อมกับผู้ที่เรายู่ด้วย หรือกับสิ่งที่อยู่กับเราในแต่ละขณะนั้น คำว่า “สมาน” คือ การเชื่อม คำว่า “อัตตะ” คือ ตนเอง คำว่า “ตา” คือ ภาวะ ดังนั้น “สมานัตตา” จึงคือ ภาวะที่เราเอาตนเองเข้าเชื่อมกับสิ่งที่เราให้ความสนใจในแต่ละขณะนั้นๆ ซ่อนอยู่ในภาวะแห่งสมานัตตา คือ ภาวะแห่งมรรคมีองค์ 8 เพราะการที่เราจะเชื่อมสมานกับสิ่งใดๆ ได้อย่างตรงที่สุดชัดที่สุดลึกที่สุดได้ เราต้องมีความเข้าใจในธรรมชาติที่ลึกซึ้งของสรรพสิ่ง หากกล่าวโดยย่อ คือ ความเข้าใจในอริยสัจ 4 นั่นเอง ที่จะช่วยให้เราดำรงตนเองอยู่ได้เป็นเนื้อเดียวกันกับสิ่งต่างๆ จึงสรุปได้ว่า Tuning In เป็นภาวะจิตใจของนักจิตวิทยาการปรึกษาซึ่งแจ่มใสในวิถีแห่งมรรค อย่างน้อยก็ในขณะปฏิบัติงานการปรึกษา ที่จะช่วยให้เขาอยู่ในกระแสชีวิตจิตใจของผู้รับบริการได้อย่างสนิท ทั้งการเป็นฝ่ายรับและฝ่ายสนองต่อผู้รับบริการอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน । มาจากคำว่า Identifying Split หรือพินิจร่อยแยก เป็นกิจกรรมที่ทับซ้อนอยู่กับกระแสแห่ง Tuning In โดย Identifying Split คือ การมุ่งสอดส่องหารอยแยกอันเป็นรากเหง้าของความทุกข์ ไม่ว่าความทุกข์ซึ่งหมายถึง จิตใจที่เกิดความรู้สึกกดดันจะอยู่ในรูปแบบไหนก็ตามไม่ว่าจะเป็นความเสียใจ ความหงุดหงิด ความผิดหวัง ความกระวนกระวาย ความไม่พอใจ ความเศร้า ความหวาดกลัว หรือความวิตกกังวล ฯลฯ รากเหง้าของความทุกข์ก็มาจากที่เดียวกันทั้งสิ้น เพื่อให้ง่ายกับการปฏิบัติงาน นักจิตวิทยาการปรึกษาแนวพุทธ จึงอาศัยการสรุปรวบยอดแนวคิดเรื่องรากเหง้าของความทุกข์อยู่ในคำว่า “คาดหวัง” ความคาดหวังเป็นการไม่ลงรอยหรือร่อยแยกระหว่างความปรารถนากับความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนที่มีมักจะเป็นไปตามวิถีของมันตามหลักแห่ง อิทัปปัจจยตา ไม่ได้เป็นไปตามใจที่ปรารถนาของผู้คน ความคาดหวังของคนอาจจะได้รับการขยายความต่อไปว่าเป็นความปรารถนา ความยึดมั่น ความต้องการให้เป็นไปตามใจตน ดังนั้น ในการปฏิบัติงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาแนวพุทธ คือ การสอดส่องค้นหาความคาดหวัง ซึ่งก็คือ ภาวะแห่งร่อยแยกระหว่างความปรารถนาของตนกับความเป็นจริงในชีวิต และจะจัดการกับความคาดหวังนั้น ด้วยการนำคนให้เข้าถึงความเป็นจริงของชีวิต เพื่อว่าทุกขในเรื่อนั้นของเขาจะได้สูญสลายหายไป

R มาจากคำว่า Realization หรือการประจักษ์แจ้ง คือ การที่นักจิตวิทยาการปรึกษาแนวพุทธได้ช่วยกันคลี่คลายปัญหาของผู้รับบริการ ด้วยการสื่อสารความเข้าใจในหลักความจริงของธรรมชาติของชีวิต เพื่อเติมเต็มช่องว่างระหว่างความคาดหวังกับความจริง ซึ่งเกิดขึ้นในโลกของผู้รับบริการโดยเปิดเนื้อที่ให้ผู้รับบริการได้มีส่วนร่วมที่จะเข้าใจหรือประจักษ์แจ้งในความจริงจนความทุกข์ที่กดดันเขาอยู่เพราะความคาดหวังนั้น ถูกชำระให้สูญสลายหายไป มีสภาพของปัญญาหรือความเข้าใจถ่องแท้ในความจริงอันเป็นสัจจะของธรรมชาติปรากฏขึ้นมาแทนที่ความทุกข์ ซึ่งเกิดจากความคาดหวัง และมีสภาพของปัญญาหรือความเข้าใจถ่องแท้ในความจริงอันเป็นสัจจะของธรรมชาติปรากฏขึ้นมาแทนที่ความทุกข์ ซึ่งเกิดจากความคาดหวัง และภาวะดังกล่าวทำให้เกิดความโล่ง โปร่ง สบาย อิสระขึ้นในใจของผู้รับบริการทั้งหมดนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยสมรรถภาพของนักจิตวิทยาการปรึกษาที่ได้รับการฝึกฝนจนเข้าใจเรื่องอริยสัจ 4 และชัดเจนในธรรมะแห่งสัมมาทิฐิ นิโรธ อวิชชา และทุกข์ อย่างถ่องแท้ชัดเจนในระดับที่เขาสามารถประยุกต์มาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาให้กับเพื่อนมนุษย์ได้

9. วิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยโดยพระสงฆ์ในสังคม

ปัจจุบันการรักษาเยียวยาจิตใจมีทั้งทางการแพทย์ที่ใช้ยาเพื่อการบำบัดรักษา และการดูแลทางด้านจิตใจ คือ การให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธและจิตวิทยาทั่วไป ผู้ที่สามารถทำหน้าที่นี้ได้ เห็นจะมีเจ้าหน้าที่แพทย์และพยาบาลที่ผ่านการอบรมเฉพาะทางด้านนี้มาเท่านั้น ต่อมาการนิมนต์พระสงฆ์ที่สามารถดูแลเยียวยาจิตใจผู้ป่วยได้ เข้าไปดูแลช่วยเหลือเยียวยาจิตใจผู้ป่วยร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์ โดยเฉพาะผู้ป่วยที่มีความทุกข์ มีความกังวลมาก

กลุ่มอาสาคิลานธรรม (ชลธรรณวารกชกร, 2557 : 44) เกิดขึ้นจากแนวความคิดของกลุ่มพระนิสิตจิตอาสา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2551 ที่ก้าวเข้ามาเรียนรู้วิถีแห่งการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติมิตร ด้วยหวังให้ผู้ป่วยได้ผ่อนคลายจากความทุกข์และความเจ็บป่วย จากการเรียนในวิชา “จิตวิทยาการปรึกษาเกี่ยวกับชีวิตและความตาย (Counseling Psychology of Life and Death)” เป็นวิชาที่ว่าด้วยการให้การปรึกษาทางพุทธจิตวิทยาอันเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมรวมกับการรักษาทางการแพทย์...

10. หลักการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

ผลจากการสัมภาษณ์พระภิกษุอาสาคิลานธรรมพบว่า ทักษะพื้นฐานที่พระสงฆ์ผู้เยียวยาจิตใจผู้ป่วยควรมี คือ การมีจิตอาสา มีจิตปรารถนาดี มีเมตตา กรุณา เข้าใจผู้ป่วยว่า การป่วยกายจะมีความทุกข์ความวิตกกังวลทางใจร่วมด้วยเสมอ มีความเป็นกัลยาณมิตรและมีความเข้าใจด้านหลักธรรมและหลักจิตวิทยาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเหล่านี้เป็นพื้นฐาน

หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยที่สำคัญ คือ (1) พรหมวิหาร 4 เป็นคุณสมบัติภายในที่จำเป็นมากที่สุดที่พระสงฆ์ควรมี โดยปรับใช้ให้เหมาะสมแก่ผู้ป่วย (2) อริยสัจ 4 เป็นหลักและแนวทางสำคัญในการให้คำปรึกษาดำเนินกิจกรรมการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย (3) สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักธรรมที่พระสงฆ์ควรหมั่นฝึกฝนอยู่เสมอ (4) ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการพิจารณาธรรมชาติของชีวิต เป็นหลักธรรมที่น้อมนำปัจจัยให้ผู้ป่วยเกิดปัญญาและเข้าใจธรรมชาติของชีวิต (5) ไตรสิกขา เป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธควรยึดถือ เป็นที่พึ่ง เป็นปัจจัยในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นนอกจากนี้ยังมีหลักพุทธธรรมอื่นอีก หลักธรรมที่ชาวพุทธพึงมี เป็นเครื่องมือ เป็นที่พึ่ง เป็นปัจจัยในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นนอกจากนี้ยังมีหลักพุทธธรรมอื่นอีก

หลักจิตวิทยา ได้แก่ หลักการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยา หลักการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ หลักจิตวิทยาทั่วไป และหลักจิตวิทยาพัฒนาการ หลักจิตวิทยาด้านต่างๆ ที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการและทักษะในด้านต่างๆ เช่น การมีทักษะการฟัง ทักษะการถาม ทักษะการบอกข่าวร้าย ทักษะการสนทนาแบบเปิดใจ ทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล มีความเป็นธรรมชาติในตนเอง และมีหลักสุนทรียสนทนา นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ป่วยไม่ชอบคำแนะนำสั่งสอน ไม่ชอบการบังคับ ไม่ชอบสายระโยงระยางของอุปกรณ์ทางการแพทย์ ไม่ชอบการทะเลาะกันของญาติมิตร และไม่ชอบคำปลอบใจที่ผู้ป่วยรู้ว่าไม่เป็นความจริง

11. วิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยโดยพระสงฆ์ในสังคม

ผลจากการสัมภาษณ์พระกลุ่มอาสาคิลานธรรมพบว่า วิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยโดยพระสงฆ์ ควรมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ได้แก่ การเตรียมความพร้อมทางร่างกาย คือการพักผ่อนให้เพียงพอ การเตรียมความพร้อมทางใจ คือการตัดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ การพัฒนาทักษะการเยียวยาจิตใจ ฝึกฝนการเจริญสติ รู้จักการป้องกันการติดเชื้อ แพร่เชื้อ และการขอทราบข้อมูลพื้นฐานของผู้ป่วยก่อนการเยียวยาจิตใจ

วิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยที่มีความเจ็บปวดทางร่างกาย ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพ สร้างกระบวนการเบี่ยงเบนความเจ็บปวดด้วยกรรมฐาน วิธีการเรียกสติผู้ป่วย การให้ระลึกถึงความดีงามเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ การถวयर่างกายเป็นพุทธานุชา การชวนให้พิจารณาร่างกายสังขาร การดูความเป็นจริงของความเจ็บปวด การดำรงอยู่กับความเจ็บปวดได้อย่างเหมาะสม การหากิจกรรมที่ทำให้ผู้ป่วยได้ผ่อนคลาย และการประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยให้อยู่กับกุศล

วิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยระยะสุดท้าย ได้แก่ การให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ การเสริมสร้างกุศลจิตให้เกิดขึ้นกับผู้ป่วย การให้ที่พึ่งทางใจอันเหมาะสม การปลดปล่อยสิ่งที่ค้างคาใจ การสร้างความภาคภูมิใจ การสร้างปัญญาคือการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต วิธีการปล่อยวางสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น การมีสติสัมปชัญญะ ให้สมาทานศีลถ้าผู้ป่วยต้องการ ให้กรรมฐานที่เหมาะสม และการนำทางสงบให้กับผู้ป่วยที่กำลังจะจากไป รวมทั้งให้การเยียวยาจิตใจญาติผู้ป่วยด้วย

12. แนวทางการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยโดยพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน

ผลจากการสัมภาษณ์พระกลุ่มอาสาคิลานธรรมพบว่า พระสงฆ์ควรให้ความรู้ความเข้าใจด้านธรรมชาติของชีวิตแก่คนทั่วไปก่อนป่วย ควรมีการประยุกต์หลักธรรมให้เหมาะสมกับผู้ป่วย ตัวอย่างการใช้คำพูดสั้นๆ จำง่ายๆ เช่น “นึกถึงพระ ละทุกสิ่ง” ถ้าเป็นผู้ป่วยเคยปฏิบัติธรรมมาบ้างจะให้แนวทางว่า “หยุดเพ่ง น้อมใจให้เป็นหนึ่ง และปล่อยวาง” พระสงฆ์ควรน้อมนำกรรมฐานให้เข้าถึงจิตวิญญาณผู้ป่วย พระสงฆ์ต้องเข้าใจทฤษฎีและมีทักษะการเยียวยาจิตใจ ควรเยียวยาจิตใจโดยแก้ไขสาเหตุความทุกข์ใจ ไม่ใช่แค่ให้กำลังใจ ควรเป็นที่พึ่งของผู้ป่วยได้ และควรฝึกการเยียวยาจิตใจในฐานะผู้รับองค์ความรู้และประสบการณ์จากผู้ป่วย นอกจากนี้ ควรสร้างกลุ่มสำหรับเรียนรู้และมีการสร้างเครือข่ายร่วมกัน สถาบันสงฆ์กับสถานพยาบาลควรให้ความสำคัญสนับสนุนบทบาทของพระจิตอาสา และส่งเสริมโครงการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยให้แก่พระจิตอาสา เพื่อพัฒนาทักษะให้พระจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นแนวทางสนับสนุนให้มีพระจิตอาสาเยียวยาจิตใจผู้ป่วยที่มีคุณภาพทั่วประเทศ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.2555. **มาตรฐานทีมช่วยเหลือเยียวยาจิตใจผู้ประสบภาวะวิกฤต**, .ออนไลน์. แหล่งที่มา: http://223.25.195.228/suan_pdf/mcatt-team.pdf. 10 ธันวาคม 2558.

ชลธร ถาวรกษกร. 2557. “ศึกษากระบวนการเยียวยาจิตใจจิตวิญญาณของกลุ่มพระภิกษุอาวาสาคิลานธรรม”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิสมัย จันทวิมล. 2540. **นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ**. กรุงเทพมหานคร: ดีไซน์.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), รศ.ดร.จำลอง สารพัดนึก. 2538. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง

โสรัช โพธิ์แก้ว. 2553. “การสังเคราะห์หลักอริยสัจ 4 สู่กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา”, เอกสารประกอบการเรียนการสอน สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อวยพร ตันติมุขกุล. 2534. “การตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณ” การพยาบาลในมิติจิตวิญญาณ.

อรพินท์ วีระฉัตร. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

จิตวิทยาสังคมกับการปรับพฤติกรรมการรับรู้ของบุคคลในการดำรงชีวิต

SOCIAL PSYCHOLOGY AND BEHAVIOR OF INDIVIDUALS PERCEIVED IN LIVING

รัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ*
พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีสสุโท**

บทคัดย่อ

จิตวิทยาสังคมทำให้การปรับพฤติกรรมการรับรู้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ในสังคมภายใต้สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อค่านิยม อุดมคติ เจตคติ และทัศนคติ ของสังคม การเปลี่ยนทัศนคติการโน้มน้าวและชักชวน การร่วมมือแข่งขันระหว่างบุคคล ภาวะผู้นำ และการตัดสินใจของกลุ่มอิทธิพลของกลุ่มชนในสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม และพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงต่อกันในสังคม โดยพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งสามารถส่งผลต่อความคิด ความรู้สึก รวมถึงพฤติกรรมของอีกบุคคลหนึ่งได้ เมื่อบุคคลนั้นๆ เกิดการปฏิสัมพันธ์กันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม นั่นคือ พฤติกรรมทางสังคมเป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของบุคคลและสังคมที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมระหว่างบุคคลในสังคมเดียวกัน พฤติกรรมทางสังคม จึงมีความสำคัญที่ครอบคลุมพฤติกรรมทุกด้านที่มนุษย์แสดงออกต่อสังคมการรับรู้ทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคม การปฏิสัมพันธ์ของบุคคลนั้นจะมีการรับรู้ถึงพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลหรือกลุ่มคนในสถานการณ์ต่างๆ เสมอ การรับรู้ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการตีความหมาย และผลจากการตีความนี้จะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมตอบสนองของบุคคลแต่ละคนในสังคมด้วย

คำสำคัญ: จิตวิทยาสังคม, ปรับพฤติกรรม, การรับรู้

ABSTRACT

The psycho-social behavior in recognition of the existence of human interaction in the social environment influences the beliefs, values. Saudi sharp motto, attitude and social norms, changing attitudes to influence and persuade. The collaboration between the competition and the decision of the party leadership. The influence of social groups on the behavior of its members. And the

---

* ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ B.Sc.(Health Science-Sanitation), M.Sc.(Technolog of Environmental Management), Ph.D.(Population-Development) มหาวิทยาลัยมหิดล.

** อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

behavior of individuals acting together in society. The behavior of one person can affect thoughts, feelings and behaviors of another person has. When that person The interaction of both direct and indirect, that is to study the social behavior of individuals and social influences affect behavior between individuals in the same society.

Social behavior is important to cover all aspects of human expression, behavior, social perception, social behavior, social. The interaction of the individual to be aware of the behavior and emotions of a person or group of people in different situations, always recognizing the need for interpretation. As a result of this interpretation, it will influence the behavior of the response to each individual in society.

Keywords: Social Psychology, Behavior, Perception.

1. บทนำ

มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคม ไม่มีการแยกตัวออกไปอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ หรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคล 2 คน หรือมากกว่าติดต่อสื่อสารกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น พูดคุย วางแผนงานร่วมกัน ร่วมงาน กัน ต่อต้านหรือแข่งขันกัน หรือแม้แต่ขณะอยู่คนเดียวยังนำเอาความคิด และการปฏิบัติของสังคม มาใช้ เช่น การรับประทานอาหาร การแต่งกาย สังคมรอบตัวจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งในด้านความรู้สึกนึกคิด การรับรู้และการแสดงออกต่างๆ (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2545 : 23)

พฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในสังคมคือ การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของบุคคลอื่นที่มีต่อความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมของบุคคล หรือที่เราเรียกว่าปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น พฤติกรรมของอาจารย์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียน ถ้าอาจารย์มองนิสิต นิสิตจะตั้งใจและสนใจมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันพฤติกรรมของอาจารย์ด้วย ถ้านิสิตทำท่าเบื่อหน่ายไม่สนใจอาจารย์ อาจารย์ก็เกิดความรู้สึกท้อถอยที่จะสอนต่อไป ถ้าศึกษาทางด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม คือ การศึกษาทางด้านจิตวิทยาสังคมมีความแตกต่างจากจิตวิทยาสาขาอื่นๆ

นักจิตวิทยาสังคมสนใจศึกษาปฏิกิริยาการตอบสนองของบุคคลทั่วไปที่มีต่อสถานการณ์ที่กำหนด ขณะที่จิตวิทยาสาขาอื่น เช่น จิตวิทยาบุคลิกภาพ หรือจิตวิทยาพัฒนาการสนใจการตอบสนองของปัจเจกบุคคล หรือ ประเภทของปัจเจกบุคคลที่มีต่อสถานการณ์ต่างๆ กัน อายกตัวอย่างได้ดังนี้ นักจิตวิทยาสังคมจะศึกษาว่า คนทั้งหลายมีการตอบสนองอย่างไรเมื่อเกิดไฟไหม้ แต่จิตวิทยาบุคลิกภาพจะศึกษาว่าคนที่ชอบเก็บตัวจะมีพฤติกรรมอย่างไรเมื่ออยู่คนเดียวและเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่น (จำรอง เงินดี, 2552 : 27)

จิตวิทยาสังคมเน้นโลกตามการรับรู้ซึ่งมีผลต่อการตอบสนองของบุคคล ถ้าเรารู้ว่าบุคคลอื่นๆ เป็นคนโกง ดุร้าย ไม่มีความคิด หรือเป็นมิตร สิ่งนี้จะมีผลต่อการตอบสนองหรือพฤติกรรมของเราที่มีต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยโลกตามการรับรู้ของบุคคลมักลำเอียง และบิดเบือนไปตามความต้องการและความปรารถนาของผู้รับรู้ เช่น ถ้าเราดูการแข่งฟุตบอลระหว่างทีมไทยกับเกาหลี โดยเราเชียร์ทีมไทย เรามักรู้สึกว่ากรรมการบงกชทีมไทยด้วยความลำเอียงแต่ลงโทษทีมเกาหลีด้วยความยุติธรรมหรือน่าจะลงโทษมากกว่านี้ด้วยซ้ำไป และมักจะเห็นว่าผู้ทีมเกาหลีเล่นแรงกว่าผู้เล่นทีมไทย

จิตวิทยาสังคมมุ่งศึกษาบุคคลอิทธิพลของบุคคลที่มีการแสดงพฤติกรรมต่อกันและกัน รวมทั้งการรับรู้และการตอบสนองของบุคคลทุกๆ ไปที่มีต่อสถานการณ์หนึ่งๆ ได้แก่ อิทธิพลของสังคมและการปฏิสัมพันธ์ ต่อพฤติกรรมและทัศนคติของบุคคลอื่นในลักษณะทางเดียว ส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นพฤติกรรมของบุคคลมีทัศนคติซึ่งกันและกันในขณะที่มีการโต้ตอบ และมีปฏิริยาต่อกันและกันอิทธิพลทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์ (วิไลวรรณ ศรีสงครามและคณะ, 2549 : 2)

2. ความหมายของจิตวิทยาสังคม

จากการศึกษาของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมได้อธิบายความหมายของพฤติกรรมทางสังคมที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของกลุ่มคนชนที่มีต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคม เพื่อสรุปเป็นกฎเกณฑ์สำหรับใช้พยากรณ์และควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มชนนั้นๆ ต่างๆ ดังนี้

จิตวิทยาสังคม หมายถึง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาหาคำอธิบายว่าความคิด, ความรู้สึก และพฤติกรรมต่างๆ ของคน ได้รับผลกระทบหรืออิทธิพลจากการแสดงออกจากการจินตนาการหรือการแสดงนัยของผู้อื่นอย่างไร นิยามของคำว่า ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม ใช้ในความหมายที่รวมถึงตัวแปรทางจิตวิทยาที่สามารถวัดปริมาณได้ การที่เราสามารถถูกจินตนาการหรือเป็นนัยที่ผู้อื่นแสดงออกมาแสดงให้เห็นว่าคนเรามีแนวโน้มที่จะได้รับอิทธิพลทางสังคม หรืออาจเรียกว่าเป็นแรงกดดันทางสังคม ซึ่งแม้แต่ในสภาพแวดล้อมที่อยู่ตัวคนเดียวก็ได้รับอิทธิพลเช่นกัน เช่นในเวลาที่เราดูโทรทัศน์ การใช้หรือโต้ตอบกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เกมส์ อินเทอร์เน็ต หรือการทำตามบรรทัดฐานหรือธรรมเนียมของสังคมการร่วมมือ คือเป็นสถานการณ์ที่สมาชิกในกลุ่มมีการทำงานร่วมกัน หรือช่วยกันทำงานให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม (ถวิล ธาราโกชน, 2532: 79)

จิตวิทยาสังคม หมายถึง การศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ว่าผู้คนคิดอย่างไรเกี่ยวกับผู้อื่น ผู้คนมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร และผู้คนมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างไรบ้างส่วนของ ผู้คนคิดอย่างไรเกี่ยวกับผู้อื่น ศึกษาเรื่องความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม ความคิดเห็นภาพลักษณ์ ภาพในความคิด (Stereotype) การอนุมานสาเหตุ (Attribution) ปัญญาทางสังคม (Social Cognition) มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร ศึกษาเรื่องความก้าวร้าว การช่วยเหลือผู้อื่น ภาวะผู้นำ การเปลี่ยนเจต

คติของคนอื่น การโน้มน้าวใจคนอื่น การคล้อยตาม การร่วมมือ การแข่งขัน การแสดงตนและการประจบประแจงมีอิทธิพลทางสังคม (งามตา วรินทร์านนท์, 2535 : 49)

จิตวิทยาสังคม หมายถึง การศึกษาพฤติกรรม ความคิด และความรู้สึกของบุคคล หรือปฏิสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์กับคนอื่น หรือกลุ่มคน เช่น ศึกษาถึงความรัก ความเกลียด การทำงาน การช่วยเหลือ ความเชื่อถือ การต่อสู้ การสื่อสาร เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าจิตวิทยาสังคม คือการศึกษาถึงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่นหรือสังคม ไม่ว่าบุคคลหรือสังคมจะอยู่ร่วมด้วยในขณะนั้น อยู่ในความคิดคำนึง หรืออยู่โดยอ้อมก็ตาม (สุชา จันทรเฒ, 2536 : 67)

3. องค์ประกอบของการรับรู้ทางสังคม

การรู้สึกและการรับรู้เป็นกระบวนการในการรับข้อมูลจากสิ่งเร้าภายนอกผ่านอวัยวะรับสัมผัส ความรู้สึกที่รับเข้ามาจะถูกตีความหมาย โดยอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้ทำให้อินทรีย์มีการตอบสนองต่อสิ่งเร้า การรู้สึกและการรับรู้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเกิดพฤติกรรม ถ้าการรู้สึกและการรับรู้บกพร่องหรือผิดพลาดย่อมทำให้พฤติกรรมของอินทรีย์ผิดไปจากปกติ ซึ่งมีองค์ประกอบของการรับรู้ทางสังคมประกอบด้วยดังนี้ (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2529 : 113)

1) **เจตคติ** หมายถึง ท่าทีความรู้สึก ความเชื่อ และแนวโน้มของพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อ บุคคล หรือสิ่งของ หรือความคิด แต่ในความหมายของศัพท์ คือ ความพร้อมที่จะปฏิบัติ (Readiness to act) ดังนั้นอาจเขียนได้ใหม่ว่า เจตคติ คือ สภาวะความพร้อมทางจิตที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึกและแนวโน้มของพฤติกรรมที่บุคคลมีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ต่างๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งสภาวะความพร้อมทางจิตจะอยู่นานพอสมควร ถ้าเรามีท่าทีความรู้สึกหรือเจตคติเชิงบวกเราย่อมปฏิบัติออกมาในทางบวก แต่ถ้าเรามีท่าทีความรู้สึกเชิงลบเราก็ปฏิบัติออกมาทางลบ

2) **การรับรู้ภาพพจน์ตนเอง** การรับรู้ภาพพจน์ตนเอง เป็นการทำความเข้าใจตนเองทั้งทางบวกและทางลบบุคคลจะทำความเข้าใจตนเองในด้านต่างๆ ได้แก่ ร่างกาย เช่น สำนวนดูว่าตนเองมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร ด้านจิตใจมีนิสัยใจคอแบบไหน ชอบสีอะไร และไม่ชอบสีอะไร เป็นต้น การทำความเข้าใจตนเองนี้จะทำให้คนสรุปภาพพจน์ของตนเองได้ว่าตนเป็นคนอย่างไร ซึ่งเรียกว่าอัตมโนภาพ (Self Concept) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรับรู้ตนเอง

3) **การรับรู้บุคคลอื่น** การรับรู้ตนเองทำให้บุคคลเกิด ประสบการณ์และรู้ว่าตนเองมีลักษณะที่ควรรับรู้ในเรื่องต่างๆ ความสามารถและความถนัด บุคคลควรรู้ตนเองว่ามีความสามารถและความถนัดในด้านใด เพื่อประโยชน์ ในการตัดสินใจเลือกโปรแกรมการเรียน และการเลือกสาขาอาชีพ ต่อไปในอนาคต หากบุคคลเลือกอาชีพได้ตรงกับความสามารถและความถนัดแล้วย่อมเกิดผลดีต่อตัวบุคคลนั่นเอง และต่อประสิทธิภาพของหน่วยงานในองค์กรนั้นด้วย

4) **การขัดแย้งระหว่างบุคคล** เมื่อบุคคลรับรู้คนอื่นผิดพลาดไปอาจทำให้เกิดปัญหา ความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือ ระหว่างกลุ่มตามมาได้ ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ตั้งแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ จนถึงขั้นเป็นเหตุการณ์ใหญ่โต ลูกกลามเป็นปัญหายุ่งยาก เช่น ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศ มีผลมาจากการขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นส่วนใหญ่ สาเหตุการขัดแย้งระหว่างบุคคล คือ ความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง ความแตกต่างทาง ความคิดและทัศนคติ ความแตกต่างทางค่านิยม และพฤติกรรมมิได้เป็นไปตามที่คาดหวัง

5) **การสร้างมิตรภาพระหว่างบุคคล** หลักพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล เพื่อความประทับใจร่วมกัน ความรักใคร่ ความชอบพอกัน เป็นมิตรกัน เป็นหนทางที่นำไปสู่ มิตรภาพ การใช้ชีวิตร่วมกัน ตลอดจนการทำงานร่วมกัน โดยความสัมพันธ์ของบุคคล

4. ลักษณะของพฤติกรรมทางสังคม

ลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมที่เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีลักษณะ ดังนี้ (ลักขณา สรีวัฒน์, 2544 : 37)

1) **การร่วมมือและการแข่งขัน** โดยธรรมชาติมนุษย์อยู่ในสังคมจะมีความพึงพอใจที่ อยู่ร่วมกับกลุ่มต้องการที่จะมีส่วนร่วมในกลุ่ม ต้องการมีความสัมพันธ์กับเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนสมาชิกจะทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม รวมทั้งปฏิบัติตาม บรรทัดฐานของกลุ่ม และมีภาษาใช้ในกลุ่มของตนโดยเฉพาะทำให้เกิดความร่วมมือของกลุ่มได้ การ ร่วมมือ (Cooperation) การร่วมมือเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมารวมกลุ่มกัน ทำงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายมีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยอาจยอมเสียผลประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อหวัง ความสำเร็จอันเป็นผลประโยชน์ส่วนใหม่ ซึ่งเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่ตรงกันข้ามกับการแข่งขันการ ร่วมมือมีหลายระดับตั้งแต่ระดับน้อยไปจนถึงระดับมาก

2) **การขัดแย้งและการต่อรอง** การขัดแย้ง (Conflict) เป็นการกระทำระหว่างกัน เพื่อมุ่งบรรลุผลเป้าหมายเช่นเดียวกับการ แข่งขัน แต่ความขัดแย้งจะยึดเป้าหมายโดยมีการท าลาย สมรรถนะของฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าคู่แข่ง ถูกทำลาย ฝ่ายตนย่อมจะได้ชัยชนะ การขัดแย้งจึงเป็น ปฏิสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์จากการเสียผลประโยชน์ของฝ่ายตรงข้าม การขัดแย้งทำให้เกิด ความบาดหมาง และอาจเพิ่มความรุนแรง จนถึงขั้นทำลายซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาในการ จัดความขัดแย้งเป็นอย่างมาก

สาเหตุของการขัดแย้ง ทิศนา แหมมณี (2542 : 25) ได้สรุปว่าปัญหาการขัดแย้ง ระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่มอาจมีสาเหตุมาจากกรณี ดังนี้

1) **ความคิดเห็นต่างกัน** เพราะว่าบุคคลมีความแตกต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่างกันอัน เป็นสาเหตุทำให้เกิดการขัดแย้งขึ้น

2) **วิธีการคิดต่างกัน** เมื่อบุคคลหรือกลุ่มมีวิธีการคิดต่างกันก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิด การขัดแย้งได้

- 3) การรับรู้ต่างกัน เมื่อบุคคลหรือกลุ่มมีการรับรู้ต่างกัน ย่อมจะเป็นสาเหตุให้เกิดการขัดแย้งได้
- 4) ค่านิยมต่างกัน เมื่อบุคคลหรือกลุ่มมีค่านิยมต่างกัน ก็ทำให้เกิดการขัดแย้งได้
- 5) อคติที่มีต่อกัน เมื่อบุคคลหรือกลุ่มมีอคติในใจ จะทำอะไรก็ย่อมขัดแย้งเสมอ
- 6) ผลประโยชน์ที่ขัดกัน เป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มขัดแย้งกันได้อย่างรุนแรง

5. รูปแบบอิทธิพลทางสังคม

ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ อยู่รวมกันเป็นสังคม มนุษย์นั้นไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ตลอดชีวิต เนื่องจากมนุษย์มีความต้องการในหลายๆ ด้าน และความต้องการดังกล่าวนั้นก็จะมีอยู่และพร้อมที่จะตอบสนองก็แต่ในสังคมเท่านั้นสำหรับความต้องการที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคม ได้แก่ (ทรงพล ภูมิพัฒน์, 2541 : 24)

1) **ความต้องการทางกายภาพ** เป็นความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้สมาชิกในสังคมจะให้การตอบสนองกันและกันเป็นประจำ

2) **ความต้องการทางจิตใจ** ความต้องการทางกายภาพนั้นมนุษย์สามารถตอบสนองได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาสมาชิกในสังคม เช่น เมื่อหิวก็สามารถเดินไปหาอาหารทานตามลำพังได้ แต่ความต้องการทางจิตใจนั้นเป็นความต้องการที่แสวงหาตลอดเวลา และต้องอยู่ในสังคมเท่านั้นจึงจะตอบสนองความต้องการนี้ได้ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความนับถือ และความเอาใจใส่ เป็นต้น

3) **ความต้องการที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น** ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตทางวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ ด้วยเหตุที่ความต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะเป็นไปได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์เกิดการสร้างสรรค์ภาษาเพื่อใช้ในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียนเพื่อการถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง

6. อิทธิพลของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของบุคคล

เนื่องจากวิชาจิตวิทยาสังคมเป็นการศึกษาบุคคลในสังคม ดังนั้นบุคคล จึงเป็นสิ่งเร้าที่มีผลต่อพฤติกรรมของเรา ซึ่งจะกระทำโดยผ่านกระบวนการ 3 กระบวนการ คือ การเร้า การเสริมแรง และการเปรียบเทียบทางสังคม อิทธิพลทางสังคมนี้เกิดขึ้นโดยที่บุคคลอื่นไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (สิทธิโชค วรานุสันติกุล, 2546 : 52)

1) **การเร้าทางสังคม** ถ้าเราสังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวันจะพบว่า การเพียงแต่ปรากฏกายของบุคคลอื่น ๆ โดยที่เขาไม่ได้ทำอะไรเลยก็มีผลต่อพฤติกรรมของเรา เช่น เราได้ชักชวนการกล่าวสุนทรพจน์ไว้เป็นอย่างดีแต่เมื่อต้องพูดต่อหน้าคนจำนวนมาก เราอาจลืมข้อความ

บางข้อความที่เตรียมไว้แล้วก็ได้ ถ้าเราวิ่งออกกำลังกายมาพักใหญ่รู้สึกเมื่อยล้าและวิ่งช้าลงแล้ว แต่เมื่อมาพบบั๊วอีกกลุ่มหนึ่ง เราจะรู้สึกว่ามีกำลังและวิ่งได้เร็วขึ้น

2) การเสริมแรงทางสังคม การเสริมแรงทางสังคมยังเป็นอีกวิธีหนึ่งที่บุคคลอื่นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเราซึ่งมนุษย์ ทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งที่ให้รางวัลและแหล่งของการลงโทษมนุษย์ด้วยกัน เช่นการให้รางวัล คือ พก เงิน คะแนน การกอด การจูบ การยกย่อง เป็นต้นการลงโทษ เช่น การชู้ การตี ทำให้รู้สึกผิด ต่อดอกจากสังคม เป็นต้นบุคคลจะให้แรงเสริมปฐมภูมิ ต่อการดำเนินชีวิต เช่น อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย บุคคลจะให้แรงเสริมทุติยภูมิ เช่น เงิน การยอมรับความรัก เป็นต้น ที่จริงแล้ว ตัวเงิน ไม่อาจให้รางวัลแก่เราโดยตรงได้ไม่ทำให้เราอิ่ม หรือหายกระหาย แต่สามารถนำเงินไปซื้ออาหารมาบำบัดได้ความหิวหรือกระหายทำให้เรา มีความสุขได้

3) การเสริมแรงทางภาษา เช่น พ่อแม่ มักจะใช้การเสริมแรงภาษาในการอบรมสั่งสอนลูก เช่น เมื่อลูกพูดจาไพเราะพ่อแม่ชมว่า เก่ง แต่พ่อแม่มักให้ความสนใจ และความรักแก่ลูกมากเกินไปทำให้การเสริมแรงด้อยประสิทธิภาพลง ถ้ามีคนแปลกหน้าเป็นผู้ให้อาจะมีประสิทธิภาพมากกว่า เช่น นักวิจัยพบว่า ในการศึกษาเด็กวัยก่อนเรียนที่กำลังเล่น หยอดลูกหิน ลงหลุมอยู่นั้นเมื่อผู้ใหญ่แปลกหน้าให้แรงเสริมทางภาษา เช่น เก่ง ยอดไปเลย สดุดยอด ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของเด็กมากกว่าการเสริมแรงที่พ่อแม่ให้อย่างมาก

7. กระบวนการที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางสังคม

กระบวนการที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางสังคมในการทำตามหรือเลียนแบบข้างต้นจะเกิดขึ้นโดยผ่าน 3 กระบวนการ คือ การเร้า การเสริมแรง และการประเมิน ดังกล่าวต่อไปนี้ (มาลี จูทา, 2544 : 67)

1) การเร้าทางสังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมทางสังคมที่แสดงออกเกิดจากการเร้าทางสังคม ทั้งสิ้น เช่น เร้าให้กระตือรือร้น เร้าให้เกิดการเอาอย่าง หรือเร้าให้เกิดความรู้สึกต่างๆ เป็นต้น สิ่งเร้า ทางสังคม หมายถึง “บุคคล” ที่มีอิทธิพล ซึ่ง “เพียงแต่บุคคลอื่นปรากฏกายเท่านั้นจะมีผลต่อ พฤติกรรมของสังคม” จะเห็นว่า คนไข้เมื่อได้ฟังคำพูดของนายแพทย์ที่ปลอบใจ ก็จะทำให้มีกำลังใจในการต่อสู้กับอาการเจ็บป่วยจากที่เคยเบื่อหน่ายในชีวิต ก็ขยับปฏิบัติตนตามที่หมอแนะนำ

2) การเสริมแรงทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม เกิดจากการเร้าโดยบุคคลอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากการเร้าแล้ว การเสริมแรงทางสังคมก็มีความสำคัญมากในการแสดงถึงอิทธิพลของผู้อื่นที่มีต่อเรา กล่าวคือ “มนุษย์” จะเป็นผู้เสริมแรงทางสังคม ด้วยการให้รางวัลต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม

แรงเสริม แบ่งเป็นแรงเสริมปฐมภูมิ และแรงเสริมทุติยภูมิ แรงเสริมปฐมภูมิ เป็นแรงเสริมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต อันได้แก่ปัจจัย 4 หรือสิ่งที่จะนำมาซึ่งปัจจัย 4 คือ เงิน แรงเสริมทุติยภูมิ เช่น การที่บุคคลให้การยอมรับ ทักทาย ให้ความสนใจ หรือการให้ความ สำคัญการเสริมแรง นอกจากวิธีที่บุคคลอื่นกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมแล้ว การเสริมแรง ยังให้ในลักษณะ

กระตุ้นให้หลีกเลี่ยงจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม หรือเป็นการช่วยปรับพฤติกรรม ทางสังคม เช่น การตัดสิทธิพิเศษ หรือการจำกัดผลที่ควรได้ให้มีจำนวนน้อยลง การเสริมแรงทางภาษาทั้งภาษาพูดและภาษากายถือได้ว่าเป็นการเสริมแรงที่มี ประสิทธิภาพมาก คือการกล่าวคำ “ยกย่อง” หรือแสดงอาการ “ยกย่อง” เช่น ยิ้ม พยักหน้า โอบไหล่ หรือประสานสายตา เป็นต้น

การทดลองกับเด็กวัยก่อนเรียนที่กำลังหยอดลูกหินอยู่ เมื่อผู้ใหม่แปลกหน้าให้แรงเสริมทางภาษา เช่น “เก่งจัง เยี่ยมมากเลย” จะมีอิทธิพลให้เด็กตอบสนอง คือ พยายามและพอใจมากกว่า การเสริมแรงทางภาษาจากพ่อแม่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อแม่ให้ความสนใจและรักลูกมาก และ เสริมแรงทางภาษามาโดยตลอด ทำให้ประสิทธิภาพของการเสริมแรงทางภาษาด้อยลง

8. ปัจจัยส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

บุคคลจะมีความสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้นระหว่างบุคคล ถ้าหากมีปัจจัยเหล่านี้ประกอบด้วย (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536 : 72)

1) **ความพึงพอใจร่วมกัน** หมายถึง ความพอใจที่จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน เกิดเป็นความชอบพอระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลขึ้นอยู่กับผลประโยชน์และผลเสียที่ทั้ง 2 ฝ่าย ต่างจะได้รับ เช่น ความพอใจ หรือความอาย ความน่าเบื่อ โดยบุคคลจะคาดหวังถึงผลประโยชน์ที่ตนควรได้รับ ถ้าหากเปรียบเทียบกับ ประเมินผลแล้ว รู้สึกว่าตนได้รับผลประโยชน์ไม่เป็นไปตามระดับที่ตนคาดหวังไว้ก็จะมี ความสุข ความไม่พึงพอใจจะเกิดขึ้น ความพึงพอใจจะเกิดขึ้นทำให้คงความสัมพันธ์นั้นๆ ไว้เมื่อ ผลประโยชน์ที่ได้รับสูงกว่าที่คาดหวังไว้

2) **ความเอื้อเฟื้อ** คือ การที่บุคคลได้ให้ประโยชน์ของตนเองต่อผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่ต้องการ ซึ่งการให้จะทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกที่ดีต่อผู้ให้ ความสัมพันธ์จะคงอยู่ ฉะนั้นผู้แสดงความเอื้อเฟื้อก็จะได้ประโยชน์จากผู้รับด้วย เพราะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าในสายตาผู้อื่น ส่งผลให้ตนรู้สึกภูมิใจตนเองด้วย แต่ข้อควรระวังในการให้หรือการแสดงความรักเอื้อเฟื้อ ก็คือควรพิจารณาว่าอีกฝ่ายต้องการหรือไม่ การเอื้อเฟื้อบางครั้งจะไม่มีประโยชน์ถ้าอีกฝ่ายไม่ต้องการ เพราะการที่บุคคลยอมรับความช่วยเหลือจากคนอื่น จะรู้สึกตนเอง อ่อนแอ และคุณค่าในตนลดลง ก็ได้

3) **ความไว้วางใจ** การไว้วางใจเป็นสิ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเพิ่มมากขึ้น เพราะคนที่ไว้วางใจใครจะนำไปสู่การเปิดเผยตนเองด้วยความบริสุทธิ์ใจ บุคคลที่แสดงความ ไว้วางใจผู้อื่น จะมีส่วนกระตุ้นให้อีกฝ่ายรู้สึกในคุณค่าของตนเอง รู้สึกว่าตนเป็นคนดี เขาจึง ไว้วางใจและที่เขาไว้วางใจเรา เพราะเขามีความบริสุทธิ์ใจต่อเรา ความรู้สึกเหล่านี้ที่เกิดขึ้นจะเป็น ตัวกระตุ้นให้อีกฝ่ายเปิดเผยตนเองมากขึ้น และไว้วางใจเป็นการตอบแทนด้วย ความสัมพันธ์ทาง สังคมจะมีระดับสูงมาก

4) **บรรทัดฐานส่วนบุคคล** คนทุกคนย่อมมีบรรทัดฐานส่วนตัวที่ตนยึดมั่นและ การแสดงออก พบว่าคนที่มีความสัมพันธ์กันจะมีบรรทัดฐานส่วนตัวใกล้เคียงกัน

9. วิธีการปรับพฤติกรรมทางสังคม

การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) คือ การนำเอาหลักการและทฤษฎีต่างๆ ทางจิตวิทยาที่ได้ผ่านการวิจัย ทดสอบแล้ว มาใช้ในการศึกษาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยวิธีการอย่างเป็นระบบ และเป็นวิทยาศาสตร์ โดยเทคนิคในการปรับพฤติกรรมซึ่งมีวิธีการหลักๆ 4 วิธี คือ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541 : 54)

1) การควบคุมตนเองและการบังคับตนเอง คือการที่บุคคลสามารถควบคุมพฤติกรรมหรือการกระทำของตนเองได้ โดยที่เขาสามารถเลือกพฤติกรรมเป้าหมาย และกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นด้วยตัวเขาเอง การควบคุมตนเองและการบังคับตนเองถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของการปรับพฤติกรรม เพราะการปรับพฤติกรรมมุ่งหมายที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยเขาสามารถบังคับและควบคุมตัวเขาเองได้ ให้ประพฤติปฏิบัติหรือกระทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม จึงถือว่าได้บรรลุเป้าหมายของการปรับพฤติกรรม การปรับพฤติกรรม โดยการพัฒนาการควบคุมตนเองนั้น เราสามารถนำเอาเทคนิคต่างๆ มาใช้ได้หลายประการ เช่นการควบคุมสิ่งเร้าไม่ให้มากระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การสังเกตตนเองในพฤติกรรมที่แสดงออกต่างๆ และหมั่นย้ำยัง การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในเรื่องพฤติกรรมที่ถูกต้อง และการพัฒนาความรับผิดชอบให้มากขึ้นหรือในระดับที่สูงขึ้น

2) การสร้างพฤติกรรมใหม่ เป็นเทคนิคสำหรับใช้ในการเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่โดยการเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่เราคาดหวังว่าจะนำไปสู่พฤติกรรมที่ต้องการเช่นต้องการมาทำงานเช้ากว่าเดิม หรือทำงานให้มีความผิดพลาดน้อยลง โดยดำเนินการตามขั้นตอนคือ ขั้นแรกเลือกพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้น ขั้นตอนที่สอง เลือกตัวเสริมแรงทางบวกที่เหมาะสม ขั้นตอนที่สาม ลงมือปฏิบัติแต่งพฤติกรรมพร้อมกับการให้การเสริมแรงคือการให้รางวัลในพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างเหมาะสม และให้การลงโทษ ในพฤติกรรมที่บกพร่อง แต่ทั้งนี้วิธีหนึ่งที่น่าสนใจคือเทคนิคการเลียนแบบ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตจากพฤติกรรมของตัวแบบซึ่งได้แก่พฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างที่ดี ซึ่งพฤติกรรมของตัวแบบสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ให้แก่ตนเองหรือบุคคลที่เราต้องการสร้างพฤติกรรม

3) การลดพฤติกรรม การลดพฤติกรรมหมายถึงการตัดทอนหรือลบพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ออกไป ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวอาจจะสร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้ตัวเองและผู้อื่นได้ซึ่งเราสามารถใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การลงโทษ ซึ่งผู้ลงโทษจะต้องเข้าใจหลักการในการลงโทษ ดังนี้

3.1 ถ้าจะลงโทษต้องลงโทษให้รุนแรงที่สุดโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลว่าเคยได้รับโทษสถานใดมาแล้ว

3.2 การลงโทษไม่ควรเพิ่มโทษอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพราะอาจทำให้ผู้ถูกลงโทษค่อยๆ ปรับตัวและทนต่อการลงโทษได้ จนทำให้การลงโทษไม่ได้ผล

3.3 ลงโทษทันทีและทุกครั้งที่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ปรากฏขึ้น

3.4 ควรให้แรงเสริมแก่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ควบคู่กันไปด้วย

4) การเพิ่มพฤติกรรมหรือคงพฤติกรรมไว้ เมื่อมีการสร้างพฤติกรรมให้กับบุคลากร แล้วสิ่งที่สำคัญยิ่งคือการธำรงรักษาพฤติกรรมให้คงอยู่ถาวรหรือนานที่สุด ซึ่งคงต้องอาศัยหลักการเสริมแรงในทางบวกเป็นหลัก แต่หากจำเป็นอาจเสริมแรงในทางลบก็ได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การเสริมแรงทางบวก คือ สิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ และส่งผลต่อพฤติกรรมที่จะดำรงอยู่ กล่าวคือเกิดการตอบสนองที่จะมีพฤติกรรมนั้นๆ บ่อยขึ้น ซึ่งหลักการเสริมแรงทางบวก

- 1) โดยให้แรงเสริมทันทีที่พฤติกรรมที่พึงประสงค์เกิด
- 2) ตัวเสริมแรงที่ให้ต้องมีขนาดและมีปริมาณมากพอ
- 3) ถ้าเป็นแรงเสริมทางสังคมผู้ให้ต้องแสดงออกอย่างจริงใจ
- 4) ต้องใช้การเสริมแรงไปตามขั้นตอนเริ่มต้นจากพฤติกรรมย่อยที่เป็นพื้นฐานก่อน

4.2 แรงเสริมทางลบ คือ สิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่บุคคลไม่พึงพอใจ ซึ่งบุคคลอาจหลบเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงได้ด้วยการทำพฤติกรรมบางอย่าง บุคคลจะกระทำพฤติกรรมนั้นมากขึ้น ถ้าเขาเชื่อว่าจะช่วยให้อาหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ หลักของการเสริมแรงทางลบก็คือ การให้สิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจตลอดเวลาเพื่อจะได้แสดงพฤติกรรมหลีกเลี่ยงหนีจากสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจนั้น

10. บทสรุป

สรุปโดยรวมหลักการที่สำคัญที่สุดของปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับพฤติกรรมทางสังคม อยู่กับการปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ ที่กล่าวมาจากอิทธิพลทางสังคมพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของอีกบุคคลหนึ่ง ส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีอิทธิพลต่อซึ่งกันและกัน โดยจิตวิทยาสังคมเป็นการศึกษาอิทธิพลของบุคคลที่มีต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคล พฤติกรรมเป็นผลจากสิ่งเร้าทางสังคม โดยผ่านกระบวนการเร้าจากการเสริมแรงและการได้รับข้อมูลการเร้า โดยการปรากฏกายของผู้อื่นจะทำให้พฤติกรรมที่เด่นอยู่แล้วเด่นยิ่งขึ้นและพฤติกรรมที่ด้อยยิ่งด้อยลง ซึ่งบุคคลเป็นแหล่งของแรงเสริมทั้งการให้รางวัล และการลงโทษมีปัจจัยที่ทำให้บุคคลชอบหรือไม่ชอบซึ่งกันและกัน คือ ความใกล้ชิด ความคล้ายคลึงกัน ความแตกต่าง ความคุ้นเคย ความสมดุล และผลประโยชน์ ผลเสียที่จะได้รับ เมื่อบุคคลจะถูกลงโทษถ้ามีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากกลุ่มบุคคลไม่กลัวการลงโทษเมื่ออยู่ในภาวะไร้มนุษยธรรม โดยเราสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่น เพื่อให้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรมใดๆ ออกมา

กระบวนการเปรียบเทียบทางสังคมจากตัวบุคคลอาจเกิดคล้อยตามกลุ่ม โดยเปลี่ยนพฤติกรรมหรือความเชื่อของตนตามพฤติกรรมและความเชื่อของกลุ่ม และการยอมทำตามหรือยอมรับเป็นส่วนตน ด้วยกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง โดยศึกษาปฏิกิริยาของผู้อื่นที่มีต่อเรา ด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรมของตนเองส่งผลต่ออิทธิพลทางสังคมมีความตั้งใจเกิดจากการเชื่อฟังผู้มีอำนาจ และการชักชวนให้เปลี่ยนทัศนคติ ซึ่งจะต้องอาศัยผู้สื่อสารที่น่าเชื่อถือและน่าพึงพอใจ นอกจากนั้นอาจเปลี่ยนทัศนคติ โดยทำในเกิด การขัดแย้งทางความคิด และอิทธิพลทางสังคม โดยตั้งใจที่รุนแรงที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขึ้นอยู่กับ การวิเคราะห์ผลประโยชน์มากกว่าผลเสีย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะคงอยู่ เมื่อประโยชน์ที่ได้สูงกว่าระดับความคาดหวังการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นอยู่กับ การรับรู้ทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย การเกิดความรู้สึก และการระบุนสาเหตุของพฤติกรรม ความประทับใจครั้งแรกครั้งหลัง ลักษณะที่เป็นแกนกลางและเนื้อเรื่อง ความประทับใจครั้งแรกมีอิทธิพลมากกว่าความประทับใจครั้งหลัง โดยการระบุนสาเหตุพฤติกรรม คือ การศึกษาว่าเหตุใดบุคคลจึงแสดงกรรมหนึ่งๆ ออกมา ซึ่งอาจมีสาเหตุจากตัวบุคคลเอง หรือจากสิ่งแวดล้อมปัจจัยที่มีผลต่อการระบุนสาเหตุของพฤติกรรม คือ ความแตกต่าง ความเป็นเอกฉันท์ และความสม่ำเสมอการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มก่อให้เกิดบทบาทต่างๆ ของสมาชิกและอัตราการเสี่ยงที่สูงกว่าการอยู่ตามลำพังความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคล้ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ต่างกันตรงที่ไม่มีสมาชิกคนใดมีอำนาจเด็ดขาดในกลุ่ม และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มก่อให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลจากมลภาวะทางเสียง

บรรณานุกรม

- งามตา วรินทร์านนท์. 2535. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- จำรอง เงินดี. 2552. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ถวิล ธราโภชน. 2532. **จิตวิทยาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- ทิตินา แคมมณี. 2542. “การแก้ความขัดแย้ง” **ประมวลบทความทางการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองการพิมพ์.
- ทรงพล ภูมิพัฒน์. 2541. **จิตวิทยาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- พวงเพชร สุรัตน์กุล. 2545. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มาลี จุฑา. 2544. **การประยุกต์จิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: อักษรกิจการพิมพ์.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. 2544. **จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- วิไลวรรณ ศรีสงครามและคณะ. 2549. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: ทริปปี้ล กรุ๊ป.
- ศักดิ์ไทย สุรภิจักร. 2545. **จิตวิทยาสังคม ทฤษฎีและปฏิบัติการ**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2529. **ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต.

สุชา จันทรเฒ. 2536. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2536. **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2541. **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

สิทธิโชค วรานุสันติกุล. 2546. **จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด ยูเคชั่น.

ย้อนรอยความเชื่อ : พิธีล้างพระพักตร์พระพุทธรูป สู่ความยั่งยืนพุทธศาสนา

BACK TO THE FAITH: WASH THE FACE OF THE
BUDDHA IMAGE TO SUSTAIN BUDDHISM

พระมหาปรีชา เขมนนท์ *

อนุวัต กระสังข์ **

บทคัดย่อ

ย้อนอดีตวิถีชีวิตชนชาติเชียงตุง เมืองเชียงตุงมีประวัติที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยมาช้านาน อีกทั้งอารยธรรม-เชื้อชาติ-ศาสนา ก็ใกล้เคียงกันจนแทบจะแยกออกจากกันไม่ได้ กลิ่นอายอารยธรรมของผู้คนในดินแดนนี้ทำให้ระลึกย้อนอดีตวิถีชีวิตในประเทศ ไทยประมาณ 30-40 ปี ด้วยสภาพความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายของผู้คนท้องถิ่นและธรรมชาติที่สวยงาม ทำให้ผู้คนสามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมทั้งเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ตนได้เป็นอย่างดี วัดมหาเมืงยะมุณี สร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองแห่งเชียงตุงคือพระมหาเมืงยะมุณี เป็นพระพุทธรูปองค์เดียวของพม่าหรือในโลกก็ว่าได้ที่ชาวพม่านับถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่ยังมีลมหายใจ จึงมีการทำพิธีล้างพระพักตร์ของพระพุทธรูปทุกเช้ามีด บทความนี้ต้องการสะท้อนให้มองเห็นพิธีกรรมล้างพระพักตร์ของพระพุทธรูปทุกเช้ามีดทำด้วยความเคารพสักการะบูชาและศรัทธาว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ การล้างพระพักตร์ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานเปรียบประหนึ่งว่าเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังมีชีวิต แสดงให้เห็นถึงการนำกลยุทธ์การบริหารจัดการเชิงพุทธเรื่องพิธีกรรมล้างพระพักตร์พระมหาเมืงยะมุณี มาสร้างความเข้มแข็งในการรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน

คำสำคัญ : ความเชื่อ, ล้างพระพักตร์, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Go past the lifestyle of Keng Tung. The city of Keng Tung hits a history related to Thailand for a long time. And Civilization-Race-religion they are almost to the separate from each other. The civilization of the people of the land here reminds the past in Thailand for about 30-40 years. With the condition of the

* ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดมเหยงคณ์ พระนครศรีอยุธยา

** ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

simplicity of the local people and a beautiful natural make people maintain the traditions cultural both the unique and identity of the species they. Mahamiyamuni Temple was built to enshrine the priceless Buddha image of Keng Tung is a Mahamaimuni Buddha it is the only Buddha image of Burma or the world, it is said that the Burmese as a Buddha is still breathing, so there is a wash the face the Buddha every morning. This article to reflect the visible ritual wash the face of the Buddha image every morning made with respect to worship and faith as a sacred Buddha. Wash the face of the held sacred practices for a long time competitive Advantage as though it is the Lord Buddha that is still alive, Demonstrate the Buddhist management strategy a wash the face of Mahamaimuni strengthen the sustainability of Buddhism.

Keywords: The Faith, Wash the Fack, the Buddha

1. บทนำ

การย้อนรอยอดีตอารยธรรมมรดกของเชียงตุง ถ่ายทอดผ่านโดยพิธีกรรมการล้างพระพักตร์ของพระมหามัณเฑียร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวของพม่าหรือในโลก ที่ชาวพม่านับถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่ยังมีลมหายใจหรือยังมีชีวิต จึงได้มีการทำพิธีกรรมล้างพระพักตร์ของพระพุทธรูปทุกเข้ามิด ที่ชนชาติพม่ายึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานเปรียบประหนึ่งว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีชีวิตอย่างน่าเลื่อมใส การเดินทางได้เริ่มขึ้นในวันที่ 7-9 มกราคม 2556 ที่ผ่านมา ได้ให้โอกาสที่มีคุณค่าถึงการเรียนรู้ที่ได้สัมผัสกลิ่นอารยธรรมแท้จริง ที่ได้ไปทัศนศึกษาจากโครงการศึกษาดูงานกิจการพระพุทธศาสนาของเชียงตุงในรัฐฉานของประเทศพม่า ของคณะนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ รุ่นที่ 6 โดยมีโปรแกรมว่า ย้อนรอยอารยธรรมล้านนา-ล้านช้าง นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่วิถีชีวิตชนเผ่า ณ เขมรัฐเชียงตุง ประเทศพม่า

โดยคณะนิสิตและอาจารย์มาพร้อมกันที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองที่ด่านพรมแดนแม่สาย สะพานมิตรภาพไทย-ลาว ทำขึ้นเหล็กแล้วเดินทางต่อไปเชียงตุงโดยรถบัสปรับอากาศ สัมผัสอารยธรรมย้อนรอยอดีต “เมืองสามจอม เจ็ดเชียง เก้าหนอง สิบสองประตู” เชียงตุงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่าเป็นเมืองของหลายชนเผ่าเช่น ชาวไทจีน และชาวไทใหญ่ ถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเทียบเท่าเมืองเชียงใหม่แห่งล้านนา ในอดีตเชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าเชื่อมต่อระหว่างสิบสองปันนากับล้านนา เชียงตุง (Kyauing tong) เป็นจังหวัดในเขตปกครองของรัฐฉานสหภาพพม่าหรือประเทศพม่าหรือเมียนมาร์ (Myanmar) มีพระมหามัณเฑียรที่ศักดิ์สิทธิ์ (Mahamuni Buddha) เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืองของเชียงตุง และเป็นหนึ่งในห้าศาสนวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ของพม่า มีพิธีล้างพระพักตร์ที่น่าอัศจรรย์ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานเปรียบประหนึ่งว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังมีชีวิตอย่างน่าเลื่อมใส บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นการนำ

กลยุทธ์การจัดการเชิงพุทธเรื่องความเชื่อความเลื่อมใสจากพระพุทธศาสนามาใช้อย่างแยบยลโดยผ่านทางพิธีกรรมล้างพระพักตร์พระมหามัณิพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานด้านจิตใจที่มีต่อศาสนาในการสร้างความยั่งยืนต่อการเผยแผ่พุทธศาสนาในเชิงต่งให้เจริญรุ่งเรืองและประดิษฐานมั่นคงของพุทธศาสนาในประเทศเมียนมาร์อย่างอัศจรรย์ยิ่ง

2. ความหมายของความเชื่อ

พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อไว้ในพระสูตรหนึ่งชื่อว่า เกสปุตตสูตร ความว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนิคมของพวกกาลามะชื่อว่า เกสปุตตะพวกชนกาลามโคตรชาวเกสปุตตนิคมได้สับข่าวมาว่า พระสมณโคตม ศากยบุตรทรงผนวชจากศากยสกุลแล้วเสด็จมาถึงเกสปุตตนิคมโดยลำดับก็กิตติศัพท์อันงามของพระสมณโคตมพระองค์นั้นแล ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่าแม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ทรงเบิกบานแล้วทรงจำแนกธรรมพระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม พระองค์ทรงแสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุดทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดี

ครั้งนั้น ชนกาลามโคตร ชาวเกสปุตตนิคมได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับบางพวกถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประณมมือไปทางพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประกาศชื่อและโคตรแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกนั่งเฉยๆ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งเมื่อต่างก็นั่งลงเรียบร้อยแล้ว จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมายังเกสปุตตนิคม สมณพราหมณ์พวกนั้นพูดประกาศแต่เฉพาะวาทะของตัวเท่านั้น

ส่วนวาทะของผู้อื่นช่วยกันกระทบกระเทียบ ดูหมิ่นพุดปิด ทำให้ไม่น่าเชื่อพระเจ้าข้า มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมายังเกสปุตตนิคมถึงพราหมณ์พวกนั้น ก็พูดประกาศแต่เฉพาะวาทะของตนเท่านั้น ส่วนวาทะของผู้อื่นช่วยกันกระทบกระเทียบ ดูหมิ่น พุดกด ทำให้ไม่น่าเชื่อ พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์ยังมีความเคลือบแคลงสงสัยในสมณพราหมณ์เหล่านั้นอยู่ที่เดียวว่า ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ก็ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะเคลือบแคลงสงสัย และท่านทั้งหลายเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในฐานะที่ควรแล้ว มาเกิดท่านทั้งหลายท่านทั้งหลายอย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่า ได้ยินอย่างนี้ อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิวาของตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา

เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนความโลภ เมื่อเกิดขึ้นในภายในบุรุษย่อมเกิด ขึ้นเพื่อประโยชน์หรือเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ พวกชนกาลามโคตรต่างกราบทูลว่าเพื่อสิ่ง ไม่เป็นประโยชน์พระเจ้าข้า (พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (ภาษาบาลี) ข้อที่ 260 หน้าที่ 354) ศาสนาและความเชื่อ ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ หลักธรรมคำสอน พิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อนั้นและวิธีการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ศาสนามีบุคลากรทางศาสนาเป็นผู้สั่งสอนหลักธรรม ประกอบพิธีกรรมและเป็นผู้บริหารจัดการในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ในสังคมมีหลายศาสนา คือ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาของชาวจีน และศาสนาของชาวเขาบางครั้ง เรียกว่า ความเชื่อของชาวจีน และความเชื่อของชาวเขา เนื่องจากเห็นว่าไม่มีโครงสร้างสถาบันทางศาสนาอย่างเด่นชัด มีขนาดเล็ก และกระจัดกระจายไปตามกลุ่มคนในที่ต่างๆ โดยไม่มีความเชื่อมโยงกันเป็นระบบเหมือนศาสนาอื่นๆ ศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อศรัทธาในหลักธรรมคำสอน ซึ่งให้คำอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นมา ความเป็นอยู่และความเป็นไป อธิบายอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อธิบายสาเหตุของปัญหาต่างๆ ทำให้เกิดความสงบ และความหวังในชีวิต การแสดงออกถึงความเชื่อเหล่านี้ ตั้งแต่คนเกิดมาจนถึงตายมีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

พิธีกรรมตามฤดูกาล ตามเทศกาล หรือวันสำคัญที่ศาสนาและประเพณีได้กำหนด และกระทำสืบต่อกันมาพิธีกรรมเหล่านี้ นอกจากจะให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิตแล้ว ยังเป็นการกระชับความเชื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้หลักธรรมคำสอนและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของศาสนาได้รับการเคารพนับถือ และปฏิบัติตาม ความเชื่อในศาสนาแสดงออกในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้นับถือศาสนานั้นๆ ซึ่งมีกฎหรือบัญญัติที่เป็นแนวทางอย่างเช่น พุทธศาสนามีศีล 5 และหลักศีลธรรม จึงทำให้พระพุทธรูปศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก (พระมหาทวี วิสารโท, 2560 : หน้า 20)

ศาสนาคริสต์มีบัญญัติ 10 ประการ และบทบัญญัติอื่นๆ ที่ปรากฏในพระคัมภีร์ไบเบิล ศาสนาอิสลามมีหลักเกณฑ์อย่างละเอียดในการดำเนินชีวิต ในทุกด้านศาสนาและความเชื่อของไทย พุทธศาสนาเข้ามาในสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ประวัติศาสตร์พูดถึงความเชื่อ พิธีกรรม และการปฏิบัติศาสนา ที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ซึ่งจะสังเกตจากความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ ที่ยังมีอยู่มาก โดยเฉพาะในชนบท คำว่าขวัญเป็นความเชื่อที่มาจากพราหมณ์ ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต มีพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อให้คนมีสุขภาพดี มีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น เมื่อพูดถึงวิญญาณ มักคิดถึงคนที่ตายไปยังมีวิญญาณเหลืออยู่

ในขณะที่ในทางพุทธศาสนา คำว่า วิญญาณเป็นเพียงการรับรู้ เทวดาเป็นสิ่งที่อยู่บนสวรรค์ และอาศัยอยู่ในธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ป่าเขา ถ้าเป็นผี คนก็คิดถึงวิญญาณที่ไม่ดี หรือคนตายที่ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิด ยังเร่ร่อนอยู่ ผีมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ คนเจ็บไข้ได้ป่วยอาจจะถูกผีทำ ต้องการไล่

ผี หรือผีปอบ เพื่อให้ผีพอใจ มีการถวายหมูเห็ดเป็ดไก่เป็นเครื่องบูชาผีมีอยู่ทั่วไป ทั้งผีดี และผีร้าย ผีปู่ย่า ผีปู่ตา ผีบ้าน ผีเรือน ผีไร่ ผีนา ผีป่า และผีร้ายอื่นๆ ตามวัฒนธรรมของแต่ละแห่งความเชื่อที่ผสมผสานอยู่ด้วยกัน ทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี ภูมิความกลมกลืนในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ไม่มีความขัดแย้งกัน เป็นการเสริมซึ่งกันและกันมากกว่า มีการจัดความสำคัญ และหน้าที่ของคน ในการปฏิบัติ มีหมอขวัญทำพิธีทางพราหมณ์ มีหมอธรรม หมอส่อง หมอลำผีฟ้าทำพิธีทางผี มีพระสงฆ์ทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา งานบุญประเพณีต่างๆ แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทั้งสาม เช่น งานบุญบั้งไฟทางภาคอีสาน เป็นพิธีกรรมขอฝนจากแถน ซึ่งเชื่อว่า เป็นผู้สร้างโลก และสามารถดลบันดาลให้เกิดฝนได้ พิธีกรรมนี้เริ่มจากวัดมีการนำบั้งไฟไปไว้ที่วัด มีพิธีซึ่งพระสงฆ์ พราหมณ์ และชาวบ้านทำร่วมกัน

ซึ่งโดยปกติแล้ว พระสงฆ์จะไม่ร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับผี แต่มีหลายหมู่บ้านที่มีเรือนผี และศาลพระภูมิในบริเวณวัด แต่อยู่นอกอุโบสถซึ่งถือว่า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดทางพุทธศาสนา โดยปกติแล้วความเชื่อทั้งสามรูปแบบจะมีหน้าที่แตกต่างกันไป ชาวบ้านไปทำบุญที่วัด ไปฟังเทศน์ฟังธรรม และร่วมพิธีกรรมทางศาสนา แต่เมื่อทำพิธีสู่ขวัญ ก็ไปหาพราหมณ์ ถ้าหากเจ็บไข้ได้ป่วย ก็หาหมอธรรม หมอส่อง หมอลำผีฟ้าซึ่งทำหน้าที่สัมพันธ์กับผีเหล่านั้นเป็นต้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2539 : หน้า 39) การเห็นตาม มั่นใจ เชื่อถือ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : หน้า 390) ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย

ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด ไฟไหม้ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัยต่างๆ ขึ้นล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรมเป็นต้น ([http : //bcnlp56.weebly.com/index.html](http://bcnlp56.weebly.com/index.html), 2560)

ความเชื่อพระพุทธองค์ตรัสว่าเป็น“อวิชชา”เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุฝน แผ่นดิน ถล่ม จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งกระทำให้เกิดขึ้นจึงพากันบวงสรวงผี วิญญาณ เทพารักษ์ ขึ้นแล้วพากันนึกคิดว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมาอันมีรูปร่างตามจินตนาการของตนและทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อ บูชา สักการะ เช่น บวงสรวงเพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้นผ่อนคลายความรุนแรง และมิเมตตากรุณาไม่ทำร้าย และบันดาลความ สุขมาให้ความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น นรก สวรรค์ความฝัน 2. ความเชื่อที่แฝงไปด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ปาณนิติวิวัฒนา, 2526 : หน้า 14)

ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว สิ่งเหล่านี้เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบ เขตกว้างขวางมาก (ธวัช ปุณโณทก, 2528 : หน้า 350-351) พื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มนุษย์ก็เช่นเดียวกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายที่จะต้องมีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต แต่มนุษย์ใช้แบบแผนการปฏิสัมพันธ์โดยมีพื้นฐานมากจากวัฒนธรรมในการอยู่รอดของชีวิต (Darwin Charless, 1958 : p.102) ดังนั้นความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ 2 นัยด้วยกันคือ

1. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งได้ว่าเป็นความจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารถะสำคัญแล้วเป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะเทือนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วย ความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคลซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐาน สำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้นความเชื่อ อาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเคยชินที่จากการนี้รู้เอาเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจไขว่เขวก็ได้ เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงมีได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกกิตถารก็ได้ คนเราอาจจะกระทำการอย่างแข็งขันจริงจัง หรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่าๆ กับที่ทำด้วยความเชื่อที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม การทำที่ใช้สติปัญญาใดๆ ก็ตาม ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอ แต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อและตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องพื้นฐานความเชื่อนั้นได้

2. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่า เป็นจริงโดยที่ยังมิได้พิสูจน์ได้โดยวิธีการของวิทยาศาสตร์จากคำจำกัดความต่างๆ ข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย 2532 : หน้า 202)

สรุปได้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงหลักเหตุผล ที่ตนนับถือโดยไม่คำนึงถึงหลักเหตุผลและไม่ต้องการการพิสูจน์หาความจริงอย่างไรก็ตามความเชื่อพิธีกรรมยังเป็นรูปแบบย่อย ซึ่งเป็นองค์ประกอบอยู่ในรูปแบบใหญ่คือวัฒนธรรมประเพณีที่เรียกกันว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ความเชื่อบางอย่างที่สอดคล้องกับก็เหตุการณ์ในขณะนั้นๆ ก็อำนวยความสะดวก แต่บางความเชื่อที่ไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความเชื่อและพิธีกรรมจึงต้องปฏิบัติด้วยความมีสติ โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมด้วย แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่ให้เสียหลักที่ว่า ความเชื่อพิธีกรรมไม่เพียงเป็นรูปแบบที่นิ่งตายไร้นื้อหาสื่อสาระไม่ได้ ความเชื่อที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสือๆ กันมา อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือโดยเตาเอาเอง อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน อย่าได้ยึดถือโดย

ความตรึงตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทฤษฎีของตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณนี้เป็นครูของเรา เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสียชี้ให้เห็นว่าความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาชอบ เป็นความเชื่อที่ถูกต้องไม่ม่งายและนำซึ่งความสุขและประโยชน์เกื้อกูล ถ้าเป็นความเชื่อที่ขาดสติปัญญาแล้วจะกลายเป็นเปลือกนอกซึ่งไม่ทำหน้าที่ในการช่วยปกป้องรักษาเนื้อหา แต่กลับไปเป็นเครื่องปิดกั้นประโยชน์ และบดบังคุณค่าของความจริง

3. ความหมายของพิธีกรรม

พิธีกรรมตามคำศัพท์ให้ความหมายไว้ว่า “พิธีกรรม” หมายถึง การบูชา แบบ อย่าง หรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : หน้า 788) พิธีกรรมคือการกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อ หรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจ ที่จะดำเนินชีวิตต่อไปเช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรม ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการ ปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนาจึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผนซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็นขนบ มีความหมายว่า ระเบียบ แบบอย่าง ธรรมเนียมมีความ หมายถึง ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบ ที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณีหมายถึง ระเบียบ แบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใด พิธีกรรมและประเพณี ในสังคมนั้น ๆ ผ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติมีทั้ง ประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณี ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามา ผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะ ศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนา ด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล ได้แก่(กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552 : หน้า 2)

1. จาริตประเพณีหมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่อง และมั่นคง ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู

2. ขนบประเพณีหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้กันโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่

3. ธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณีหรือความผิดถูกเหมือนจาริตประเพณีเป็นแนวทาง ที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและ ใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่า เป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

ดังนั้นพิธีกรรมและประเพณีตลอดทั้งจาริตประเพณีคือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมานับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วน ให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ หมายความว่า ทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และแนะนำผู้อื่นได้ ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจาริตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติ ให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธีงานพระราชกุศล และงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่างๆ ขอความร่วมมือ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติสนองงานของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า พิธีกรรมคือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีพุทธบริษัทเป็นผู้ร่วมประกอบพิธี โดยแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว ดังจะเห็นได้จากพิธีทำบุญงานศพ ก็จะมีหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลาการฝึกวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้ากับชีวิตชุมชนวินัยในที่นี้ไม่ใช่กฎข้อบังคับแต่เป็นแบบอย่างที่ทำสืบๆ กันมา และเป็นที่ยอมรับของชุมชน เพราะเวลาประกอบพิธีทุก

คนต้องทำเหมือนๆ กัน เช่น นั่ง ยืน เดิน ในลักษณะที่เรียบร้อย และอยู่ในอาการที่สงบไม่ทำเสียงเฮฮา เป็นต้น และยังเป็นเครื่องนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมพิธีแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดความสงบ เยือกเย็น เกิดความซาบซึ้ง ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้น สามารถที่จะเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เด็กรุ่นใหม่เกิดมาแล้วจะให้เขาอยู่ร่วมในชุมชนหรือในสังคมได้อย่างไรพอเรามีพิธีกรรมอะไรต่างๆ ขึ้นมา เด็กก็จะเริ่มเข้าสู่ชุมชนนั้นและเข้าสู่วิถีชีวิตของสังคมนั้น เขาเริ่มเรียนรู้ว่าระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนหรือสังคมนั้นเป็นอย่างไร และด้วยการร่วมพิธีกรรมนั้น ซึ่งเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม เขาก็กลมกลืนเข้าไปในชีวิตของชุมชนและในวัฒนธรรม พิธีกรรมก็จึงกลายเป็นลักษณะหรือเป็นรูปแบบเฉพาะแห่งวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ อย่างที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ อันนี้ก็เป็นคุณค่าอีกด้านหนึ่งของพิธีกรรม ประโยชน์ของพิธีกรรมด้านอื่นๆ เช่น มีคุณค่าทางจิตใจทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมคงอยู่ต่อไป เป็นเรื่องของชีวิตชุมชนหรือของหมู่คณะ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคม พิธีกรรมนั้นจะให้คุณหรือโทษนั้นขึ้นอยู่กับมนุษย์ที่จะมีวิจารณญาณอย่างไร จะใช้ให้เป็นประโยชน์ก็ได้ หรือจะตกเป็นทาสด้วยความเชื่อมงายไร้เหตุผลก็ได้ ฉะนั้นในแนวทางของพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ใช้ปัญญาและสติอย่างมีเหตุผล

4. พิธีล้างพระพักตร์พระมหาเมื่อยะมุณี

พิธีล้างพระพักตร์พระมหาเมื่อยะมุณี มรดกอันศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียวพระมหามัณเฑนี (อังกฤษ: Mahamuni Buddha) พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของพม่า เปรียบได้กับพระพุทธรูปมหาณิรัตนปฏิมากร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของไทย และเป็นหนึ่งในห้าศาสนวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ของพม่า คำว่า มหามัณเฑนี แปลว่า "ผู้รู้อันประเสริฐ" (The Great Sage) ชาวพม่าจะเรียกว่า มหาเมื่อยะมุณี เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่เมืองมัณฑะเลย์ อดีตราชธานีของพม่าในยุคราชวงศ์คองบอง เดิมทีเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของยะไข่ มีตำนานเล่าว่า สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยกษัตริย์แห่งเมืองยะไข่ องค์พระทำจากทองสัมฤทธิ์ สูง 12 ฟุต 7 นิ้ว หนัก 6.5 ตัน (พระสุธีวรภัณฑิต (ไขว่ ทสฺสนีโย) และคณะ, 2560 : หน้า 261)

ก่อนสร้างกษัตริย์ผู้สร้างทรงพระสุบินว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทานพรให้พระพุทธปฏิมาองค์นี้ เป็นตัวแทนของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องสืบพระศาสนาไปในภายหน้า โดยในอดีต แม้เมืองยะไข่จะถูกโจมตีโดยกษัตริย์เมืองอื่นที่ทรงแสนยานุภาพอย่างไร ก็ไม่อาจที่จะเคลื่อนย้ายองค์พระมหามัณเฑนีนี้ออกจากเมืองได้ ต้องมีเหตุให้ขัดข้องทุกครั้งไป จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระเจ้าปดุงแห่งราชวงศ์คองบองสามารถตียะไข่ได้ และได้อัญเชิญพระมหามัณเฑนีออกจากยะไข่ได้ ในปี พ.ศ. 2327 โดยล่องมาตามแม่น้ำอิระวดีมายังเมืองมัณฑะเลย์ พระมหามัณเฑนีจึงได้ย้ายมาอยู่ที่เมืองมัณฑะเลย์เป็นการถาวรนับแต่นั้นเป็นต้นมาประเพณีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑนีและด้วยความเชื่อว่า พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปที่มีชีวิต เพราะด้วยเหตุที่ได้รับประทานพร จึงมีประเพณีล้างพระพักตร์ถวาย โดยทุกเช้าเวลาประมาณ 04.00 น. พระมหาเถระและสาธุชนทั่วไปที่ศรัทธาจะ

มาทำพิธีล้างพระพักตร์ด้วยน้ำอบน้ำหอมผสมทานาคาอย่างดีพร้อมกับใช้แปรงทองแปรงที่พระโอษฐ์เสมือนหนึ่งแปรงพระทนต์ถวายพระพุทธเจ้า ก่อนใช้ผ้าจากศรัทธาสาธุชนถวายมาเช็ดจนแห้งสนิท พร้อมใช้พัดทองโบกถวายเป็นอันดีเสมือนหนึ่งได้อุปัฏฐากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่จริง ๆ

สรุป

พิธีล้างพระพักตร์พระพุทธรูปสู่ความยั่งยืนพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อความยึดเหนี่ยวจิตใจ และวิถีชีวิตของชนชาติเชียงตุงดังนี้

1. ด้านศรัทธา สะท้อนให้เห็นพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียรซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในเวลานั้นเป็นอย่างมาก เจ้าฟ้าผู้ปกครองเชียงตุงและประชาชนก็มีความเชื่อมั่นต่อความศักดิ์สิทธิ์เคารพบูชาในองค์พระพระมหามัณเฑียร โดยเชื่อมโยงนำหลักพระพุทธศาสนาเป็นกลยุทธการบริหารการปกครองเชียงตุงให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคมชนชาติ

2. ด้านสังคมและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาและพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน คู่เมืองก็เป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตของประชาชนเชียงตุง มีพิธีกรรมและวันสำคัญต่างๆ เช่นพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียร เป็นประเพณีประจำชาติที่เชิดหน้าชูตาของเชียงตุง ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้เกิดมีศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา มากมาย ล้วนมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติ

3. การเมืองการปกครอง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และศาสนศักดิ์สิทธิ์เป็นเสมือนตัวแทนพระพุทธศาสนา ที่เข้าไปมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการเมืองอย่างแยกไม่ออกมีการนำหลักพุทธศาสนามาปกครองประชาชนให้มีความมั่นคง พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทเป็นที่พึ่งของชุมชนในด้านให้คำปรึกษา ช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์ประชาชน วัดได้เป็นศูนย์กลางการพบปะของชาวบ้าน เมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมโทรมการเมืองการปกครองก็เสื่อมโทรม เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองการเมืองการปกครองก็เจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกัน ถ้าบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงบพระพุทธศาสนาก็ทำหน้าที่อบรมสั่งประชาชนให้สอดคล้องกับการปกครอง

4. ด้านพระพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวด้านจิตใจด้านความเชื่อต่อองค์พระมหามัณเฑียรและนำกลยุทธของหลักพระพุทธศาสนามาพัฒนาด้านศีลธรรมของประชาชน หลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิตประกอบกิจอาชีพ ได้แก่ ความพอเพียง ความขยัน ประหยัดอดออม ความสุจริต ความอดทน นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ให้มีความสุข เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. 2552. **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ธวัช ปุณโณทก. 2528. **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2532. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานครั้งที่พิมพ์ 2**. กรุงเทพมหานคร.
- พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ (ภาษาบาลี) เล่มที่ 5 วินยปิฎก มหาโคโค ข้อที่ 260 สัญญา สัญญาวิวัณณ. 2526. **ปธานสูตรวิวัฒนา. ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 20 โดย **พระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. 2539. สำนักพิมพ์ สำนักงานกลางหอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง กทม. พิมพ์.
- พระมหาทวิ วิสารโท. “การบวชเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนาแบบเถรวาท” **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2560.
- พระสุธีวีรบัณฑิต (ไชว์ ทสฺสนีโย) และคณะ. “การเมืองเรื่องพระพุทธรูป” **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2560.
- Darwin , Charless. 1958. **The Problems of World Popouation**, (London : Cambridge University Press.<http://bcnlp56.weebly.com/index.html>. เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2560.

the Gurdwara as a dependency. To sorrow the first evangelism The Buddha used the Buddhist principle of enlightenment, and then propagate to the world to know. There are no priests helping in the propagation of religion. And there is a group of people who worshiped themselves to the Buddha and the Dharma as a creature called the Tejagic. Only in the case of O Pasha and the merchants. It is the first dhajj jig in Buddhism, who is said to Rattana 2 as a beautiful redevelopment.

Keywords: Buddhist propagation, Buddhist monks

บทนำ

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 459) กล่าวว่า การเผยแผ่หมายถึงการทำให้ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งสมัยพุทธกาลนั้นได้ทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่ การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับโดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่าให้แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น (สุชีพ ปุญญานุภาพ , 2524 : 13) ตลอดจนยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือ การไม่กล่าวร้ายผู้ใด มีความสำรวมในศีล เป็นต้น (ที.ม. (ไทย) 10/90/50-51) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ถือว่าเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา (เสถียร พันธรั้งชี, 2516 : 11) ด้วยเพราะพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควรเป็นผู้ควรแก่การคำนับ ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก (ม.ม. (ไทย) 12/74/66) มีปณิธานในการเผยแผ่ และไม่เพียงแต่ท่านจะอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ท่านยังสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมด้วย

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ในปัจจุบัน) (2548 : 110) ได้กล่าวถึงการประกาศพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป” จากพระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดว่า บทบาทสำคัญของการสืบทอดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการคือ

(1) ติฏฐัมมิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาตินี้

(2) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาติหน้า

(3) ปรมัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์อย่างยิ่ง

รูปแบบการเผยแผ่หรือรูปแบบการสอนธรรมของพระพุทธเจ้า

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548 : 50) กล่าวว่า พระพุทธศาสนายังมีรูปแบบในการสอนหรือวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่นำ สังเกตหรือพบอยู่บ่อยๆ ซึ่งได้แก่รูปแบบต่อไปนี้

(1) รูปแบบแบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้นยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนายังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจจุโรหณสูตรการสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้า กับพราหมณ์ชาณุสโสณิ ถึงเรื่องวิธี การอาบน้ำลอยบาป ครั้นจบการสนทนาแล้ว ชาณุสโสณิพราหมณ์ ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย

(2) รูปแบบการบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมากและส่วนมากมี พื้นฐานความรู้ ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธี บรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธี สอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์ บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์ แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนรู้สึกว่ พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

(3) รูปแบบแบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นบ้างก็ มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตนบ้างก็ มาถามเพื่อลองภูมิบ้างก็ เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ ได้รับความอับอายในการตอบพระพุทธองค์ ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม

(4) รูปแบบการวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรกพระสงฆ์ หรือประชาชนเล่าลือโพนทะนาทีเดียวกันอยู่มีผู้นำความมารายงานพระพุทธเจ้าพระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิดเมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็ทรงดำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤตินี้ไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น ต่อจากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่ จะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ในการสอนแบบนี้พึงสังเกตว่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท โดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลี ใช้คำว่า “สงฆสมุจฺจทาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” หมายความว่าทรงบัญญัติ โดย

ชี้แจงให้เห็น แล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมี ผลดีอย่างไรจนส่งผลรับคำของ พระองค์ว่า “ดี แล้ว” ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร) (2551 : 41) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ คือ การ สื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อม นำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควร แก่การปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนา แห่งสันติภาพของโลก

ในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มี หลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ 5 หลักใหญ่ๆ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2548 : 158)

(1) สัจจะ ได้แก่เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริงเสนอหรือส่งสารตามความ เป็นจริงไม่บิดเบือน

(2) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สี หรือใส่ไข

(3) กาละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

(4) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธี ที่ผู้รับสารชื่นชอบ

(5) อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

จากแนวคิดและความหมายของการเผยแผ่พอสรุปได้ว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์จะต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชน ให้เกิด ศรัทธาเลื่อมใส เช่น แนะนำ สั่งสอน อบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ เทศนาสั่ง สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้องและเกิดความ เลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (<http://www.buddhismth.com>, 2555) กล่าวว่า วิธีการเผยแผ่ธรรมหรือกลยุทธ์การดำเนินการประกาศธรรมอันเป็นไปเพื่อการบูร ณาการภาคสังคมให้เกิดการทำงานร่วมกันซึ่งมีจุดมุ่งหมายไปที่ความสงบ เรียบร้อย ความสามัคคี และเกิดปัญญาในการแก้ปัญหาตนเองและปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะ นักเผยแผ่มีจุดแข็งจุดอ่อน ถ้าจะวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน จะมีอยู่สี่ประเด็นที่เอามาใช้ วิเคราะห์เสมอก็คือ ส. คำนี้ไปใช้ในระบบการศึกษาของชาติ คือการสอนโรงเรียนทั่วประเทศ ใช้ ตรงนี้เป็นจุดวิเคราะห์ เรียกว่า ทฤษฎีสี่ ส อันเป็นหลักการที่เรียกว่า สติภาวนาเทศนาธรรม หมายถึง การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ (ที.สี. (ไทย) 9/198/161)

(1) สันทัสสนา คือ ชี้แจงเรื่องที่ทรงสอนให้เห็นชัดเป็นการแยกแยะ อธิบาย และแสดง เหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังได้เห็นกับตา

(2) สมาทปนา คือ ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เป็นการสอนให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝน จนยอมรับและนำไปปฏิบัติ

(3) สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า เป็นการปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้

(4) สัมปหังสนา คือ ปลอบขวัญใจให้สดชื่นร่าเริงเป็นการการบำรุงจิตให้เข้มแข็ง เบิกบานเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจ

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนั้น มีเทคนิคและวิธีการในการเผยแผ่พุทธธรรมหรือวิธีการอยู่ 6 วิธีคือ (พระวุฒิกโรจน์ วุฒิกโรจน์ (พรมพิมพ์), 2543)

1. โดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ
2. โดยวิธีอุปมาเปรียบเทียบกับ
3. โดยยกพุทธศาสนสุภาษิตสุภาษิตปรัชญาคำคมโคลงบทประพันธ์ เป็นต้น
4. โดยการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในสถานการณ์ต่างๆ
5. โดยยกบุคคลตัวอย่างประกอบ
6. โดยการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

นอกจากนั้น ยังพบปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยแบ่งได้ 5 ประการ ดังนี้ (ปิ่นนิตดา นพพนาวัน, 2533)

1. ปัญหาและอุปสรรคด้านพระสงฆ์ในฐานะผู้เผยแผ่ธรรมะเช่นการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริงโดยเฉพาะในเขตชนบท

2. ปัญหาและอุปสรรคด้านรูปแบบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะปัจจุบันเน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายธรรมะภาคทฤษฎีเป็นหลักแต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมทำให้การเผยแผ่เข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง

3. ปัญหาและอุปสรรคด้านวิธีการหรือกลวิธีการเผยแผ่ เช่น ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟังหรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแผ่ นอกจากนี้พระสงฆ์ไม่ได้มีการฝึกการผลิตและการใช้สื่อดิจิทัลก่อนรวมทั้งสื่อต่างๆ ส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นให้แต่สื่อบุคคลเป็นหลักทำให้การเผยแผ่ธรรมะทำได้ในขอบเขตจำกัด

4. ปัญหาและอุปสรรคด้านประชาชนผู้รับฟังธรรมะ เช่น ประชาชนขาดความรู้พื้นฐานทางศีลธรรมการศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมะหรือศีลธรรมนอกจากนี้สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วความเจริญและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย สภาพแวดล้อมในสังคมเช่นนี้ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสนใจธรรมะโดยเฉพาะเยาวชนหรือกลุ่มวัยรุ่นไม่ค่อยให้ความสนใจนัก

5. ปัญหาและอุปสรรคด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะ เช่น พระสงฆ์และสถาบันยังไม่มีกรวิจัยประเมินผลในการเผยแพร่ธรรมะเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบันหรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมายและสถาบันสงฆ์ยังมีการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ธรรมะในปริมาณที่น้อยมากและขาดการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย

อย่างไรก็ตามในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่นั้นตามแนวนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค 2 ของพระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. ในฐานะเจ้าคณะภาค 2 ได้วางนโยบายซึ่งเรียกว่าธรรมประกาศนโยบาย แปลว่า วิธีการประกาศธรรมมี 5 ข้อ ดังนี้

1. ตกปลานอกบ้าน
2. ประสานสิบทิศ
3. ผูกมิตรทั่วหล้า
4. บริหารปัญญา
5. สาลิกาป้อนเหยื่อ

ธรรมประกาศนโยบายทั้ง 5 ข้อนี้ถอดความมาจากพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระอรหันต์ 60 รูปซึ่งถือว่าเป็นพระธรรมทูตรุ่นแรกที่พระองค์ทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาหลังจากตรัสรู้ได้ประมาณ 6 เดือน พระพุทธพจน์ที่สำคัญมีดังนี้ "ตมเหปี ภิกขเว มุตตา สพฺพปาเสหิ เย ทิพฺพา จ เย มานุสฺสา" แปลว่า "ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์" พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า "จรธ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนฺหิตาย พุทฺชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย" แปลว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก" และอีกตอนหนึ่งว่า "เทเสถธมฺมํ อาทิกฺขยาณํ มชฺฌกฺขยาณํ ปริโยสานกฺขยาณํ" แปลว่า "จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด"

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ เป็นธรรมประกาศนโยบายหรือนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนา 5 ข้อ ดังต่อไปนี้

นโยบายข้อที่ 1 ตกปลานอกบ้าน มาจากพุทธพจน์ที่ว่า "เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป"

นโยบายข้อที่ 2 ประสานสิบทิศ มาจากพุทธพจน์ที่ว่า "เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก"

นโยบายข้อที่ 3 ผูกมิตรทั่วหล้า มาจากพุทธพจน์ที่ว่า "เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก"

นโยบายข้อที่ 4 บริหารปัญญา มาจากพุทธพจน์ที่ว่า "แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์"

นโยบายข้อที่ 5 สาลิกาป้อนเหยื่อ มาจากพุทธพจน์ที่ว่า "จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด"

ธรรมประกาศโนบายทั้ง 5 ข้อนี้กลั่นมาจากประสบการณ์ด้านการเผยแผ่พระเดชพระคุณ พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. ที่ได้จากการทำงานในฐานะอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในฐานะเจ้าคณะภาค 2 และเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร อาจกล่าวได้ว่าเป็นการตกผลึกทางความคิด ซึ่งนโยบายทั้ง 5 ข้อมีรายละเอียดดังนี้

นโยบายข้อที่ 1 ที่ว่า ตกปลานอกบ้าน การตกปลาหมายถึงการจาริกออกไปนอกวัด เพื่อนำคนเข้าหาธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระอรหันต์กลุ่มแรกไปประกาศพระศาสนาด้วยพระวาจาว่า “จรธ ภิกขเว จาริก” แปลว่า “ท่านทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป” นั่นคือจาริกไปสอนธรรมหนึ่งในพระอรหันต์ชุดนั้นคือพระอัสสชิที่จาริกไปตกปลานอกบ้านได้พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรที่เลิกนับถือศาสนาอื่นแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนา พระอัสสชิตกปลานอกบ้านครั้งนี้ได้พระอัครสาวกคู่นี้ผู้กลายเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา

ถ้าสังเกตการทำงานของผู้บริหารมหาจุฬาฯ จะพบว่าผู้บริหารจะยึดนโยบายตกปลานอกบ้านด้วยการออกไปสร้างชื่อเสียงให้มหาวิทยาลัยด้วยการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ออกไปเทศน์สอนคนนอกมหาวิทยาลัยเพื่อดึงคนเหล่านั้นเข้ามาช่วยงานของมหาวิทยาลัย เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค 2 อย่าท้อถอยในการออกไปเทศน์หรือสอนนอกวัด นั่นคือการตกปลานอกบ้าน อย่าสอนอยู่เฉพาะกับชุมชนใกล้วัดเท่านั้นต้องขยายไปสอนคนที่อยู่นอกวัด

แท้ที่จริง การตกปลานอกบ้านคือการส่งสาส์นแห่งธรรมออกไปนอกวัดให้ถึงชาวบ้าน วิธีการมีมากมาย ทั้งที่ออกไปสอนนอกวัดด้วยตนเองและสอนผ่านสื่อต่างๆ ล้วนแต่เป็นการตกปลานอกบ้านทั้งสิ้น ที่สำคัญคือต้องนำคนเข้าหาศาสนาหรือนำคนนอกวัดเข้าวัดของเรา นี่คือการก้าวแรกของการเผยแผ่เชิงรุก สิ่งสำคัญก็คือคณะสงฆ์ภาค 2 ไม่ทำงานเชิงรุกเพราะเห็นแก่ลามกสักการะส่วนตัว ดังที่ หลวงพ่อชาสอนท่านสุเมโธว่า “จงไปบิณฑบาตเอาคน ไม่ใช่ไปบิณฑบาตเอาทอง”

นโยบายข้อที่ 2 ที่ว่า ประสานสิบทิศ หมายถึงความสามารถในการทำงานร่วมกับคนอื่น คือดึงคนเก่งมาช่วยทำงานในด้านที่เราไม่ถนัด “เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก” นั่นคือรวบรวมคนเก่งจากนอกวัดให้มาช่วยงานเผยแผ่พระศาสนาที่จัดทำขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด ดังนั้น คำว่า ประสานสิบทิศ หมายถึง การเชิญคนเก่งจากทุกสารทิศมาช่วยงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ให้มาช่วยวางแผนงาน ช่วยทำเว็บไซต์ ช่วยทำวิทยุโทรทัศน์ เนื่องจากคณะสงฆ์มีความสามารถหรือมีเวลาจำกัดจึงต้องหากคนมาช่วยงานพระศาสนา

ผู้ที่จะประสานอย่างนี้ได้ต้องมีความสามารถในการบริหาร คำว่าบริหารหมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Management is getting thing done through other people) เริ่มต้นด้วยการทတ်วให้หน้าคบหาสมาคม คือมีหน้าตาเรียบร้อย ไม่ใช่เป็นคนหน้าตาบอญญไม่รับ พระสงฆ์ต้องเป็นคนอดทนมุขี คือมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส และบุพพภาสี คือทักทายคนอื่นก่อน ไม่ปล่อยให้เขาเก้อเขินเมื่อมาถึงวัด นี่เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้ประสานสิบทิศ เมื่อรู้ว่ามีคนเก่งที่ต้องการให้ช่วยงานอยู่ที่ไหน ต้องไปหาที่นั่นหรือส่งบัตรเชิญไปเหมือนกับที่เล่าปี่ลงทูลไปเชิญขงเบ้งด้วยตนเองถึง 3 ครั้ง ในครั้งที่ 3 เล่าปี่จึงได้พบขงเบ้ง เขายอมนั่งคุกเข่ารออยู่เป็นชั่วโมง ขง

เบ้งจึงใจอ่อนรับปากไปช่วยงาน เล่าปีเป็นคนที่ไม่เห็นคุณค่าของคนเก่งและยกย่องคนเก่งเขาได้ฉายาว่า “ผู้พนมมือแก่คนทุกชั้น”

นโยบายข้อที่ 3 ที่ว่า ผู้กมิตร์ทั่วหล้า หมายความว่า นักเผยแผ่ศาสนาต้องผูกมิตรกับชาวบ้าน เพราะเรามุ่งทำประโยชน์ให้ชาวบ้าน ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” เราต้องยึดตามโอวาทของพระพุทธองค์ที่ว่า “อนุปวาโท ไม่ว่าร้ายใคร อนุปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร” การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าถูกแบ่งตามกลุ่มผู้ที่ได้รับประโยชน์ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งหมดโดยไม่เลือกเชื้อชาติศาสนา
2. พุทธัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พุทธบริษัท 4
3. ญาติัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระประยูรญาติตามฐานะอันควร

ดังนั้น คณะสงฆ์ต้องพยายามทำประโยชน์แก่กลุ่มคนให้ครบทั้ง 3 ประเภท ที่สำคัญคือนักเผยแผ่พระศาสนาต้องออกไปสร้างมิตร ไม่ใช่ไปสร้างศัตรู โดยยึดคติที่ว่า “มีศัตรูหนึ่งคนนับว่ามากเกินไป มีมิตร 500 คนก็นับว่าน้อยเกินไป”

การผูกมิตรกับคนไม่ว่าจะมีเชื้อชาติหรือศาสนาใดก็ถือว่าเป็นไปตามแนวโลกัตถจริยาของพระพุทธเจ้า ดังมีเรื่องบันทึกไว้ในสัทสุตระว่า ครั้งหนึ่งสีหเสนาบตีผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ซึ่งก็คือศาสดาของศาสนาเซนในปัจจุบันได้ทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า เมื่อได้รับคำตอบจนหายสงสัยแล้วเขาได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ จากนั้น เขาทูลถามพระพุทธเจ้าว่าเขาจะปฏิบัติอย่างไรต่อนักบวชนิครนถ์ซึ่งมารับบิณฑบาตที่บ้านของเขาทุกวัน พระพุทธเจ้าไม่ทรงบอกสีหเสนาบตีให้หยุดใส่บาตรพวกนิครนถ์ แต่กลับทรงอนุญาตให้เขาใส่บาตรอย่างนั้นต่อไปด้วยพระดำรัสว่า “สีหะ ตระกูลของท่านเป็นเสมือนบ่อน้ำของพวกนิครนถ์มานานแล้ว ท่านควรสำคัญบิณฑบาตที่ท่านจะพึงให้แก่พวกนิครนถ์เหล่านั้นผู้เข้าไปหาแล้ว”

นโยบายข้อที่ 4 ที่ว่า บริหารปัญญา หมายถึงว่า พระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำทางสติปัญญาของสังคม การจะเป็นพระนักเผยแผ่ต้องมีอดตติตตสมบัตินี้คือมีความพร้อมส่วนตัวในเรื่องสติปัญญาอย่างน้อยต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการดังกล่าวมาแล้ว เมื่อตนเองมีความพร้อมในระดับหนึ่งจึงจะสามารถทำปรัทปฏิบัติ คือการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นต่อไป ต้องไม่ลืมว่าพระสงฆ์ 60 รูปที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศพระศาสนารุ่นแรกนั้นล้วนมีอดตติตตสมบัตินี้คือเป็นพระอรหันต์ทุกรูป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์” จึงพร้อมที่จะทำปรัทปฏิบัติเพื่อประกาศพระศาสนา

ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พระโพธิสัตว์ที่ประกาศว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ก็ล้วนแต่เคยบำเพ็ญบารมีมาแล้วในระดับหนึ่งจนมีอดตติตตสมบัตินี้มากพอที่จะช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป ดังกรณีของพระกษิตีครรภโพธิสัตว์ของฝ่ายมหายานที่ได้บำเพ็ญบารมีจนมีอดตติตตสมบัตินี้เต็มเปี่ยมแล้วสถิตอยู่ในฐานะเป็นเทพบนสวรรค์โดยไม่ยอมเข้านิพพาน ท่านขอเป็นพระโพธิสัตว์ผู้คอยสอดส่องช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ต่อไปจนกว่าวิญญูณดวงสุดท้ายจะพ้นจากขุมนรก พระกษิตีครรภโพธิสัตว์ได้ถือปฏิญาณว่า “ตราบเท่าที่ยังมีวิญญูณเหลืออยู่ในนรก เราจะไม่ยอมเข้านิพพาน”

การที่พระโพธิสัตว์จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้ ตนเองก็ต้องมีความพร้อมอยู่ด้วย ความพร้อมนี้คืออรรถกถาสมบัติ พระธรรมทูตก็เช่นเดียวกันคือต้องมีความพร้อมจึงไปประกาศพระศาสนาอย่างได้ผล การเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรครั้งนี้จัดเป็นการเตรียมความพร้อมอย่างหนึ่งก่อนที่จะลงสนามจริง มีสุภาษิตว่า “การเริ่มต้นที่ดีเท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” การเริ่มต้นที่ดีเกิดจากการเตรียมตัวให้พร้อมซักซ้อมให้ดี ขอฝากคติธรรมแด่ท่านทั้งหลายว่า “อย่าพูดโดยไม่เตรียมการ อย่าทำงานโดยไม่เตรียมตัว”

หลักการเตรียมตัวทำงานด้วยการบริหารปัญญา 2 วิธี ดังนี้

1. เตรียมหาปัญญาใส่ตัวเอาไว้ใช้ในภายหน้า
2. เตรียมอาศัยปัญญาของคนอื่นในยามอัจน

ประการแรก ต้องศึกษาหาความรู้อย่างเป็นระบบตามภารกิจหลักที่เราถูกคาดหวัง เช่น ถ้าเขาขอให้ท่านไปเป็นพระวิปัสสนาจารย์ ท่านก็ต้องไปเรียนและฝึกกรรมฐานตามสำนักต่างๆ มาแล้ว ถ้าเขาขอให้ท่านไปสอนธรรม ท่านก็ต้องผ่านการฝึกสอนธรรมทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ประการที่สอง เมื่อถึงเวลาต้องทำงานจริง ความรู้ที่เราหาเตรียมไว้มักไม่เพียงพอหรือไม่ตรงกับภารกิจจริง เราอาจเกิดอัจนปัญหามากก็ได้ คือไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรหรือตัดสินใจไม่ถูก ในสถานการณ์แบบนี้ เราต้องอาศัยปัญญาของกัลยาณมิตรเป็นที่ปรึกษา วงการทหารเรียกว่าเสนานิการหรือขุนซื่อ ในเรื่องสามก๊ก เล่าปี่ยามอัจนหนทางพอได้ขงเบ้งมาเป็นขุนซื่อสามารถเปลี่ยนความพ่ายแพ้ให้เป็นชัยชนะ ดังนั้น การเตรียมตัวให้พร้อมด้วยการแสวงหาปัญญาใส่ตนและการสร้างเครือข่ายที่พึ่งทางปัญญาทั้งที่เป็นตัวบุคคลและแหล่งข้อมูลข่าวสารทุกประเภท

นโยบายข้อ 5 ที่ว่า สาลิกาป้อนเหยื่อ หมายถึงลีลาสอนธรรมให้เหมาะกับระดับของผู้ฟัง เช่นเดียวกับแม่นกสาลิกาเมื่อป้อนเหยื่อให้ลูกนกจะทำเหยื่อแต่ละคำให้พอดีกับปากของลูกนก ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด”

การสอนสอนธรรมที่ดีต้องมีการเลือกใช้ลีลาให้เหมาะกับระดับสติปัญญาของผู้ฟัง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งคนฟังธรรมออกเป็น 4 ประเภทเหมือนดอกบัว 4 เหล่า แต่ละประเภททรงใช้ลีลาการสอนธรรมไม่เหมือนกัน เช่น ทรงยกหัวข้อขึ้นแสดงโดยย่อสำหรับพวกบัวพินน้ำ ทรงอธิบายขยายความพอสมควรสำหรับพวกบัวปริ่มน้ำ ทรงแสดงธรรมแบบธรรมาธิฐานสำหรับพวกบัวพินน้ำ ทรงแสดงธรรมแบบบุคลาธิฐานสำหรับบัวประเภทอื่น

พระนักเทศน์บางท่านไม่คำนึงถึงระดับสติปัญญาของผู้ฟัง เทศน์อรรถธรรมเต็มทีจนผู้ฟังตาลอย พอผู้ฟังตามเขาไม่ทัน เขาก็หาว่าผู้ฟังโง่ ใครที่คิดว่าผู้ฟังโง่ต้องเตือนตัวเองด้วยภาชิตุทานธรรมที่ว่า

“ถ้าพูดไปเขาไม่รู้อย่าว่าเขา

ว่าโง่งามเงอะเขอะนักหนา

ตัวของเราทำไมไม่โกรธา

ว่าพูดจาให้เขาไม่เข้าใจ”

หลักการสอนธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจคือการถือผู้ฟังเป็นศูนย์กลางและปรับลีลาการสอนให้สอดคล้องกับระดับสติปัญญาของผู้ฟัง นั่นคือการแสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและ งามในที่สุด มีคำอธิบายว่า คำขึ้นต้นท่านเรียกว่านิทานพจน์ คำลงท้ายเรียกว่านิคมพจน์ ส่วนที่เหลือเรียกว่าท่ามกลาง

ลีลาการสอนธรรมแบบสาธิตาป้อนเหยื่อสรุปได้ว่า “ขึ้นต้นให้ตื่นเต้น เค้นขัดในตอนกลาง ชี้ทางในตอนจบ”

การขึ้นต้นจะให้ตื่นเต้นต้องเริ่มเปิดฉากด้วยการสร้างความสงสัยหรือประหลาดใจแก่ผู้ฟัง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้โจรงคูลิมาสงสัยอยากสนทนาธรรมด้วยเมื่อทรงเริ่มต้นด้วยคำว่า “เราหยุดแล้ว ท่านยังไม่หยุด”

ในกสิการทวาชสูตร ชาวนาคนหนึ่งเห็นพระพุทธเจ้าออกมาบิณฑบาตใกล้ที่นาของเขา เขาไม่ยอมใส่บาตรจึงเตือนพระพุทธเจ้าว่า “คนทำนาจึงมีข้าวกิน พระองค์ก็ควรทำนาบ้าง” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าพระองค์ก็ทำนาเหมือน ชาวนาคนนั้นรู้สึกประหลาดจึงถามว่าถ้าพระองค์ก็ทำนา อุปกรณ์ในการทำนาอยู่ที่ไหน พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “ศรัทธาของเราเป็นเมล็ดพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาเป็นแอกและไถ”

การเริ่มต้นให้ตื่นเต้นเป็นการนำเข้าสู่บทเรียนธรรม ต่อจากนี้ไปเรียกว่าตอนกลาง ต้องใช้ลีลาการสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนตามหลักการสอน 4 ส ดังนี้

1. สันทัสสนา แจ่มแจ้ง คืออธิบายขยายความได้ชัดเจน
2. สมาทปนา จูงใจ คือทำให้เกิดศรัทธา
3. สมุตเตชนา แก่ลัวกล้า คือ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าเราก็ทำได้
4. สัมปหังสนา ร่าเริง คือผู้ฟังได้ธรรมรสและรู้สึกเบิกบานสบายใจ

บทสรุปประเด็นจากนโยบายการบริหารจัดการการเผยแผ่

รวมความว่า พระนักเผยแผ่ต้องดำเนินตามนโยบายการเผยแผ่พระศาสนาหรือธรรมประกาศนโยบายที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระอรหันต์รุ่นแรก 60 รูป ซึ่งขยายเป็นนโยบาย 5 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. ตกปลานอกบ้าน หมายถึงการออกไปสอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหาพระศาสนา สมัยนี้เราสามารถอาศัยสื่อต่างๆส่งธรรมออกไปถึงชาวบ้านโดยที่ตัวเรายังอยู่ภายในวัด
2. ประสานสิบทิศ หมายถึงการรวบรวมคนดีมีฝีมือนอกวัดมาช่วยงานเผยแผ่พระศาสนา ที่จัดขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด
3. ผูกมิตรทั่วหล้า หมายถึงการยื่นไมตรีจิตมิตรภาพให้กับคนทุกคน แม้กระทั่งเพื่อนร่วมโลกที่นับถือศาสนาอื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
4. บริหารปัญญา หมายถึงการศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเผยแผ่พระศาสนาและการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญาเพื่อใช้เป็นที่พักพิงและแหล่งอ้างอิง

5. สาลิกาป้อนเหยื่อ หมายถึงการลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการสอนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือขึ้นต้นให้ตื่นเต้น เต้นชัดในตอนกลาง ซ้ำทางในตอนจบ

บทสรุป

ในการดำเนินรอยตามพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรกที่ออกประกาศพระพุทธศาสนาว่า “จรถ ภิกขเว จาริกं พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัง เทเสถ ธมมं อาทิกุลยานัง มชฺเชกกุลยานัง ปรีโยสานกกุลยานัง สาตถัง สพฺพยุชนัง เกวลปริปุณฺณัง ปรีสุทฺธัง พุรหมจริยํ ปกาเสถ พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (วิม.(ไทย) 4/32/40) จากพระพุทธดำรัสนี้ เป็นเครื่องชี้ให้ทราบชัดถึงบทบาทสำคัญของพระศาสนาก็ คือ การสืบทอดธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540 : 135) เพื่อให้เป็นคติเตือนใจในการดำรงชีวิตทำให้เป็นคนดีของสังคมและมีความรู้สึกรักและหวงแหนชาติ ถือประโยชน์ของชาติและส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวเป็นพระนักเผยแผ่พุทธธรรมอีกรูปหนึ่งที่ได้รับการศึกษาดรณมปฏิบัติธรรมจนมีความรู้แจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง เยือกเย็นเห็นพระธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ดังามมี คุณค่ามี ประโยชน์เป็นที่ พึงอันประเสริฐทางจิตใจที่สามารถนำมาแก้ ไขปัญหาของชุมชนสังคมประเทศชาติ ได้ทั้งเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการเทศนาด้านปฏิบัติท่านเป็นพระเถระที่มี ความเมตตาอภัยเมตตาใจมีศีลาจารวัตรที่ดังามตามหลักพระธรรมวินัยมี ความศรัทธาเลื่อมใสในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา คือ “มีความรู้ พอเพียงเสียงกังวานปฐกฏาณว่องไวจิตใจสะอาดมารยาทเรียบร้อย” เป็นพระนักพัฒนามีบทบาทมากมายเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธบริษัทโดยเฉพาะบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธธรรมท่านมีความสามารถในการสื่อธรรมะสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าคือทรงมีวิธีการเผยแผ่ให้มีลีลาในการสอนหรือพุทธลีลาในการสอนหรือเทศนาวิธี 4 ได้แก่ 1. สันทิสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นแจ้ง ดังจุมมือไปดูเห็นกับตา 2. สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ 3. สมุตเตชนา เราใจให้อาจหาญ แก้วกล้าคือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ จึงได้สู้งานไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก 4. สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงคือ บำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้า บรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไปทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542**.กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2524. **ศาสนาเปรียบเทียบ**.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เสถียร พันธงสี. 2516. **ศาสนาเปรียบเทียบ**.กรุงเทพมหานคร : ผดุงวิทยาการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2548.**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). 2551. **คม ชัด ลึก เล่ม 2**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). 2548. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2540. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. 2543.**วิชาการเทศนา**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมประกาศโนบาย**, บทบรรยายในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2555 .ออนไลน์. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538970572&Ntype=9>. 7 กรกฎาคม 2559.

พระวุฒิกรณ วุฒิกรณ (พรมพิมพ์). 2543. “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปิ่นนิตดา นพพานวัน. 2533. “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”.**วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธรรมาภิบาลสำหรับการบริหารงานตามหลักพุทธศาสนา GOOD GOVERNANCE FOR ADMINISTRATION

พระมหาสุริยะ มหฺทโว *

ชญาณุช สามัญ **

พีรภัฏณ์ ระรื่นรัมย์ ***

บทคัดย่อ

การบริหารงานทั้งภาครัฐและเอกชนมีรูปแบบการบริหารงานที่แตกต่างกันตามบริบทของตน ที่เหมือนกันคือต้องการให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ แต่สำหรับการบริหารงานภาครัฐ การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องถูกต้อง ชอบธรรมตามแบบของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนั้นธรรมาภิบาลจึงสำคัญสำหรับการบริหารงานภาครัฐ เนื่องจากสามารถชี้วัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานได้

คำสำคัญ : ธรรมาภิบาล, การบริหาร

ABSTRACT

Administration of public and private was different styles in their contexts. The same is needed for effective administration. But for government administration, just effective administration only not be enough, must have to be justified along with the good governance. Therefore, governance is important for government administration. Because it can indicate the efficiency and effectiveness of the work.

Keywords: good governance, administration

1. บทนำ

แนวคิดเรื่อง “Governance” ได้ปรากฏมาตั้งแต่อารยธรรมการปกครองของกรีกสมัยโบราณ มาจากศัพท์ของคำว่า “Kuber-nan” ที่บัญญัติโดยปราชญ์ที่ชื่อ เพลโต (Plato) โดยการที่ได้พยายามค้นหาระบบการปกครองที่ดี (System of governing) คำว่า Gubernare ซึ่งหมายถึง

---

* หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“Rulemaking or steering” การกำหนดหรือถือทางเสือในการปกครอง แต่เดิมในภาษาอังกฤษคำนี้ หมายถึง รัฐบาล (Government) ในเชิงนามธรรม (Act of governing หรือ manner of governing) ซึ่งก็คือ การจัดการปกครอง (Kjare,2004:3)(รัชยา ภักดีจิตต์, 2555: 2-3)

อภิบาลเป็นแนวคิดการปกครองที่มีมาแต่โบราณนับแต่สมัย เฟลโต (Plato) และ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์หลายท่านได้พยายามที่จะค้นหารูปแบบการปกครองที่ดี แต่ก็ยังไม่ได้ความหมายและขอบเขตที่ชัดเจน อาจกล่าวได้ว่าวิวัฒนาการของรูปแบบอภิบาลที่ดีเกิดขึ้นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อมีการค้นหารูปแบบการปกครองที่สามารถนำประเทศไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยตะวันตกภายหลังจากสงคราม ซึ่งต่อมารูปแบบการปกครองดังกล่าวผสมผสานกับระบบราชการของ Weberian คือ ลักษณะการปกครองที่มีโครงสร้างเป็นลำดับชั้น มีการเมืองที่เป็นกลาง มีเป้าหมายที่ปฏิบัติได้ และมีการประสมประสานของระบบคุณธรรม

เมื่อย้อนยุคไปในอดีต แม้ธรรมาภิบาลจะเป็นเรื่องที่มีการพูดถึงอย่างมากในช่วงปี ค.ศ. 1980-1990 แต่ธรรมาภิบาลก็มีความเก่าแก่เทียบเท่ากับเรื่องประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็ว่าได้ ซึ่งก่อนพระพุทธกาลนั้นได้มีการปกครองแบบธรรมาภิบาล ก่อนจะมีการพัฒนาการการปกครองแบบต่างๆ มาเรื่อยๆ ซึ่งปัจจุบันธรรมาภิบาลจึงถูกนำมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการบริหารนโยบายขององค์กรระหว่างประเทศหลายๆ องค์กร นอกจากนี้ ส่วนหนึ่งนำแนวคิดธรรมาภิบาลไปขยายผลใช้กับการปรับโครงสร้างและกระบวนการทั้งในองค์กรของรัฐและธุรกิจ ในขณะที่นักวิชาการบางส่วนได้นำเอาธรรมาภิบาลไปใช้ในความหมายที่ใกล้เคียงกับความหมายของคำว่า Government หรือการปกครองที่หมายถึงรัฐบาล

โดยทั่วไปรัฐบาลเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อธรรมาภิบาล หลักการของธรรมาภิบาลสามารถจะดำรงอยู่ได้ถึงแม้ว่าจะมีรัฐบาลที่ได้รับการยอมรับหรือไม่ก็ตาม ธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดที่ใช้ในสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์มีการตรวจสอบ สามารถประเมินผลงานได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่จะได้ผลดีนั้นต้องมีการบริหารจัดการที่ดีทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจของผู้ปฏิบัติการบุคลากรในทุกระดับ การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อควบคุมสังคมโดยสัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านสังคมเศรษฐกิจให้มีความชอบธรรมและความโปร่งใสในการปฏิบัติการจะเป็นตัวตัดสินว่าการจัดการนั้นดีหรือไม่(สถาบันพระปกเกล้า, 2544: 5-6)

กล่าวโดยสรุป การใช้หลักธรรมาภิบาลทำให้องค์การสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงาน ได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบ โดยมีประชาชนหรือ องค์กรภายนอกมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่การบริหาร องค์กร เพราะการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์กร เป็นการสร้างสำนึกที่ดีใน การบริหารงาน และการท างานในองค์กร และจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตาม สำนึกที่ดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลือง การติดตามการทุจริต ความโปร่งใส โดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐนั้น จะเกี่ยวข้องกับ ประชาชนโดยตรง

2. แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล (Good Governance) คือ การปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุมดูแล กิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้าง กล่าวคือ หาได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก เป็นต้น

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ ได้วิเคราะห์ในเรื่อง “พุทธศาสนากับธรรมาภิบาล : ทัศนะทางการเมืองของพุทธศาสนิกชน” ไว้ว่า ผู้นำทางการเมืองในทัศนะของพุทธศาสนิกชนจึงเป็นธรรมราชา ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม คือ คุณธรรม 10 ประการของนักปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเน้นที่ลักษณะผู้นำเป็นสำคัญ โดยถือว่า ถ้าคนดีเป็นผู้ปกครองสังคม ทั้งระบบก็จะดีไปด้วย ในทางกลับกันผู้ปกครองที่เลวจะทำให้ระบบการปกครองเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ดังนั้นการปกครองในระบบอบธรรมิกสังคมนิยมจึงขึ้นอยู่กับคุณธรรม ความรับผิดชอบ และการตัดสินใจของผู้นำเกือบทั้งหมด(ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2553 : 34-36)

ดูเหมือนว่าในผลงานชิ้นนี้จะมีนัยยะบ่งชี้ว่า ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธศาสนิกชนที่เน้นความเป็น “ธรรมราชา” ของกษัตริย์นักปกครอง ผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมนั้นคือ หลักธรรมาภิบาล หรือถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือ ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการที่นำมาใช้บริหารงานในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุเพราะ ช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ นอกจากนี้แล้วยังทำให้บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กรนั้น ๆ ย่อมได้รับความไว้วางใจในการร่วมทำธุรกิจ รัฐบาลที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนและประชาชน ตลอดจนส่งผลดีต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เป็นต้น

2) องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาลมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่เลือกปฏิบัติ และสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจ หรือตามอำนาจของตัวบุคคล

2. หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกัน โดยมีการให้และการรับข้อมูล ที่สะดวกเป็นจริง ทันการณ์ ตรงไปตรงมา มีที่มาที่ไปที่ชัดเจนและเท่าเทียม มีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

3. หลักการมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศในด้านต่างๆ เช่น การแจ้ง ความเห็น การ

ได้สวนสาธารณะ การประชาพิจารณา การแสดงประชาชาติ นอกจากนี้ยัง รวมไปถึงการร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผิดชอบต่อผลของการกระทำนั้น

4. หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ ได้แก่ ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้เป็นการสร้างกลไกให้มีผู้รับผิดชอบ ตระหนักในหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการ เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

5. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

6. หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม สำนึกในหน้าที่ของตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย และเคารพในสิทธิของผู้อื่น

กล่าวโดยสรุปการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหาร การบริหารงานในรูปแบบของธรรมาภิบาลนั้น ทำให้สามารถปฏิบัติงานในองค์การได้ในระยะยาว การนำธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารนั้น เพื่อให้องค์การมีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับจากสังคม ปัจจุบันการบริหารงานใน ภาครัฐได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นอย่างมาก ในเรื่องของความโปร่งใสในการดำเนินงาน ดังนั้นการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในหน่วยงานของรัฐ ก็เพื่อให้ประชาชนเกิด ความเชื่อถือศรัทธาว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทุจริต คอร์รัปชันของหน่วยงานภาครัฐจะลดลง

3. ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา

การที่สังคมโลกและสังคมไทยหันมาให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล ทำให้นักวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางพระพุทธศาสนา หรือในด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่างให้ความสนใจกับหลักการทางพระพุทธศาสนา อันสืบเนื่องมาจากสังคมไทยเป็นสังคมพระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรมทุกด้าน นักวิชาการเหล่านี้จึงศึกษาหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยส่วนมากจะเห็นว่า หลักธรรมาภิบาล คือ หลักการปกครองที่ดี หรือหลักการบริหารจัดการที่ดี เมื่อเทียบกับพระพุทธศาสนาหลักการปกครองที่ดีก็คือ ชุดหลักธรรมว่าด้วยการปกครอง หรือส่งเสริมการปกครองต่างๆ เช่น ทศพิธราชธรรม ราชสังคัตถุ อปรีหานิยธรรม เป็นต้น โดยเฉพาะหลักธรรมที่นักวิชาการส่วนมาก ถือว่า เป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา คือ หลักทศพิธราชธรรมคือ ธรรมของพระราชา คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครองจำแนกเป็น 10 ประการ ดังนี้(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2557 : 240-241)

1. ทาน การให้สิ่งของ คือ การสละทรัพย์สินสิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

2. ศีล ประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหาวรร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

3. ปริจาคะ ความเสียสละ คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4. อาชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไรรามยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

5. มัทวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองคค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี แต่มีชาดยาเกรง

6. ตบะ ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

7. อักโธระ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัย ความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัย ความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

8. อวิหิงสา ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

9. ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สติมั่นในธรรม ทั้ง 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม และส่วนนิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ไม่ประพฤติก่อให้เกิดคลาดวิบัติไป

นอกจากทศพิธราชธรรมแล้ว ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกครองที่เป็นธรรม หลักธรรมเหล่านี้ก็ถูกมองว่าเป็นหลักธรรมาภิบาลเช่นเดียวกัน ได้แก่ ราชสังคหวัตถุ 4 และจักรวรรดิวัตร

จากหลักการนี้แสดงให้เห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มุ่งเน้นที่ตัวคน หรือคุณสมบัติภายในของคน ในแง่ของผู้บริหารหรือผู้ปกครองจึงถือว่า พระพุทธศาสนามุ่งเน้นที่ตัวผู้บริหารหรือผู้ปกครอง ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของผู้บริหารหรือผู้ปกครองเป็นหลัก แนวคิดแบบนี้สอดคล้องกับฐานคิดทฤษฎีคุณธรรม (virtue theory) ที่มุ่งพิจารณาคุณค่าการกระทำโดยอ้างอิงถึงลักษณะของผู้กระทำเป็นสำคัญ(เปกรณฺ์ สิงห์สุริยา, 2554: 20)การจะตัดสินว่าใครคือคนดีต้องพิจารณาจาก “ตัวผู้กระทำ” (ไม่ใช่ดูการกระทำในบริบทสถานการณ์เฉพาะหนึ่งๆ) ว่าเขามีคุณลักษณะ (character) หรืออุปนิสัย (habit) ที่ประกอบด้วยคุณธรรมอะไร (เช่น ปัญญา ความกล้าหาญ ความยุติธรรม ฯลฯ)

ดังนั้น คนดีจึงหมายถึงคนที่ฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม เช่น มีปัญญา ความกล้าหาญ ความยุติธรรม เป็นต้น จนเป็นคุณลักษณะนิสัยประจำตัว ทฤษฎีคุณธรรมจึงเน้นที่ “ตัว บุคคล” (moral agent) โดยยึด “คนดี” ในอุดมคติ (ideal person) เป็นแบบอย่าง หรือเป็นแรงบันดาลใจให้เราฝึกฝนตนเองให้เป็นคนดีมีคุณธรรม เช่น โสเครตีส เป็นแบบอย่างของบุคคลผู้มีความกล้าหาญทางจริยธรรม พระเยซูคริสต์เป็นแบบอย่างของผู้อุทิศตนเพื่อมนุษยชาติด้วยความรัก มหาตมะคานธี เป็นแบบอย่างของบุคคลที่สมถะเรียบง่าย เมตตา อหิงสา ยึดมั่นในสันติวิธี ฯลฯ

4. ธรรมาภิบาลแนวคิดสากลกับแนวคิดในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวคิดธรรมาภิบาลสากลกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาพบว่า มีฐานคิดที่เป็นจุดมุ่งเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ธรรมาภิบาลสากลมุ่งเน้นระบบ กฎ หรือหลักการโดยภาพรวมขององค์กรหรือสังคม ส่วนธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเน้นที่ตัวคน หรือคุณสมบัติของผู้บริหารหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญ โดยถือว่า ผู้ปกครองจะต้องเป็นคนดีมีคุณธรรมเท่านั้น จึงจะสามารถปกครององค์กร สังคม หรือประเทศชาติได้อย่างสันติสุขและเจริญก้าวหน้าได้ หากพิจารณาในแง่ฐานคิดที่เป็นทฤษฎีพบว่า แนวคิดธรรมาภิบาลสากลมีลักษณะสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่ (duty theory) ที่ให้ความสำคัญกับระบบหรือโครงสร้างโดยภาพรวมเป็นสำคัญ ส่วนแนวคิดในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับคุณลักษณะเฉพาะของคนหรือผู้นำเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างฐานคิดทั้งสองฝ่ายจะพบว่า ธรรมาภิบาลสากลมีแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่ว่า หากองค์กรหรือสังคมนีมีระบบหรือโครงสร้างที่ดี หรือสร้างระบบหรือโครงสร้างที่ดีได้แล้ว หากคนดีได้มาเป็นผู้นำหรือได้เข้ามาในระบบ ระบบที่ดีจะส่งเสริมและสนับสนุนให้คนเหล่านี้พัฒนาองค์กรและสังคมให้ประสบความสำเร็จได้รวดเร็วและมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ระบบที่ดียังป้องกันคนที่ยังไม่มั่นคงในความคิดของตนเองให้สามารถยับยั้งชั่งใจของตนไม่ให้กระทำผิดได้ เพราะระบบมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ มีความโปร่งใส และยุติธรรม ซึ่งเป็นการปิดช่อง ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ไม่หวังดีหรือผู้ไม่อยู่ในระบบทำสิ่งที่ไม่ดี ผิดคุณธรรมจริยธรรมได้ กรณีนี้คือ ระบบที่ดี ได้คนที่ดี

นอกจากนี้ระบบที่ดียังสามารถคัดเลือกคนที่ดีให้เข้ามาสู่ระบบที่ดีได้โดยง่าย และส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดีอีกด้วย เท่ากับว่า “ระบบที่ดีสามารถเลือกคนดี ได้คนดี ส่งเสริมให้เกิดการบริหารปกครองที่ดี ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรและสังคม” แต่ถ้าหากมีคนไม่ดีเข้ามาสู่ระบบที่ดี (ซึ่งอาจเป็นไปได้) ระบบที่ดีจะทำหน้าที่ตรวจสอบและปิดช่องหรือไม่ให้คนไม่ดีได้มีโอกาสทำสิ่งที่ไม่ดีในระบบ นอกจากนี้ยังสามารถช่วยขจัดคนที่ไม่ดีเหล่านี้ให้ไม่สามารถอยู่ในระบบได้อีกต่อไปอีกด้วย จึงสามารถสรุปลักษณะสำคัญของระบบที่ดี ได้แก่

- 1) คัดเลือกคนดีเข้ามาสู่ระบบ
- 2) กลั่นกรองคนชั่วไม่ให้เข้ามาสู่ระบบ
- 3) สนับสนุนหรือส่งเสริมให้คนดีสามารถบริหารปกครองได้ดีและมีความสุข

4) ตรวจสอบ ป้องกัน และกำจัดคนชั่วที่อยู่ในระบบให้ออกไป หรือทำให้คนชั่วเจริญเติบโตในระบบไม่ได้

ในการพัฒนาองค์การหรือสังคมกลุ่มแนวคิดนี้จึงมุ่งสร้างระบบที่ดีก่อนเป็นอันดับแรก ส่วนหลักธรรมที่จัดว่าเป็นธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา มีแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่ว่า ถึงแม้องค์การหรือสังคมจะมีระบบหรือโครงสร้างที่ดี หรือสามารถสร้างระบบหรือโครงสร้างที่ดีได้แล้ว แต่ถ้าคนในระบบไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือสมาชิกในระบบเป็นคนไม่ดี ขาดคุณธรรมจริยธรรม ไม่มีความรับผิดชอบ เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้แล้ว แม้จะมีระบบหรือโครงสร้างที่ดีเพียงใดก็ตาม องค์การหรือสังคมนั้นย่อมไม่สามารถพัฒนาได้ และนอกจากพัฒนาไม่ได้แล้วอาจถึงขั้นล่มจนอีกด้วย เพราะคุณธรรมจริยธรรมของคนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่จะบ่งบอกว่าเป็นคนดีหรือไม่ดี ในผลงานเรื่องอุดมรัฐ (The Republic) ของเพลโตจึงถือว่า ประเทศที่จะเจริญก้าวหน้าได้ขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองประเทศเป็นคนฉลาด ประเทศก็จะฉลาดตามไปด้วย

ฉะนั้น ควรให้ปรัชญาเมธีเป็นกษัตริย์ หรือกษัตริย์เป็นนักปรัชญาเมธี (Philosopher-King) ปรัชญาเมธีจึงเป็นคนที่มีความรู้ ความยุติธรรม ความสวยงาม ความดี อันเป็นคุณธรรมของนักปกครองทั้งหลาย หรือที่พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ปกครองจะต้องเป็นธรรมราชา คือ พระราชาผู้ทรงทศพิธราชธรรมนั่นเอง(ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112)ซึ่งให้ความสำคัญคุณลักษณะของคนหรือผู้ปกครองในด้านคุณธรรมจริยธรรมก่อนเป็นอันดับแรก การจะพัฒนาองค์การหรือสังคมใดๆ ก็ตาม ตามแนวคิดนี้จะต้องเริ่มที่ตัวคน ตัวผู้ปกครองก่อน นอกจากนั้นคนในระบบที่ไม่ดียังอาจหลีกเลี่ยง หรือเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบนั้นให้ส่งเสริมสนับสนุนความไม่ดีของตนเองอีกด้วย หรือไม่ก็อาจจะขัดขวางทำให้ระบบที่ดีไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ก็ได้ ดังนั้นแนวคิดด้านคุณธรรมจึงมีลักษณะสำคัญ คือ

- 1) จะต้องเลือกคนดีมีคุณธรรมเป็นผู้ปกครอง
- 2) คนดีจะสามารถบริหารจัดการองค์การหรือสังคมได้ดี
- 3) คนเป็นอยู่อยู่ในระบบและเป็นผู้ใช้ระบบ หากคนไม่ดีระบบก็ทำงานไม่ได้
- 4) คนดีสามารถปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงระบบที่ไม่ได้ให้ดีขึ้น หรือที่มีความบกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นได้
- 5) คนดีเป็นผู้สร้างระบบที่ดี แต่ระบบที่ดีไม่สามารถสร้างคนดีได้

จะเห็นว่า แนวคิดธรรมาภิบาลสากล และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่าเป็นธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา ต่างมีฐานคิด ทฤษฎี และจุดเน้นที่แตกต่างกัน นอกจากแตกต่างกันแล้วยังเป็นความแตกต่างกันคนละขั้วอีกด้วย คือ ธรรมาภิบาลสากลสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่ ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับทฤษฎีคุณธรรม หรือธรรมาภิบาลสากลถือว่า ระบบดีสำคัญกว่าคนดี ส่วนพระพุทธศาสนาถือว่า คนดีสำคัญกว่าระบบดี หรือธรรมาภิบาลสากลมีจุดเน้นที่ระบบโครงสร้าง ส่วนพระพุทธศาสนาเน้นที่ตัวคนหรือคุณสมบัติของคน

เมื่อเป็นเช่นนี้การกล่าวที่ว่า “ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” หรือ “หลักธรรมต่างๆ ในการปกครองมีทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาย่อมไม่ถูกต้องและ

ไม่สามารถกล่าวได้เช่นนั้น” เพราะธรรมาภิบาลสากล และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่างมีฐานคิด ทฤษฎี และจุดเน้นที่แตกต่างกันอย่างมากถึงกระนั้น ก็กลับก่อให้เกิดปัญหาตามมาว่า ถ้าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเหล่านี้ไม่สามารถจัดเป็นหลักธรรมาภิบาลได้ การศึกษาหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาก็ไม่สามารถกระทำได้ใช่หรือไม่

ซึ่งแนวคิดธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดสำคัญในการบริการและการปกครองในสังคมปัจจุบัน ที่ควรมีการนำมาศึกษาในพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีฐานคิดแตกต่างกันและมีจุดเน้นที่แตกต่างกันอีกด้วย ถึงกระนั้นก็ยังทำให้เห็นความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงของฐานคิดทั้งสองได้ แสดงให้เห็นว่ายังมีแนวทางที่จะศึกษาร่วมกันได้ เพียงแต่ต้องใช้คำใหม่ จากคำกล่าวที่ว่า “หลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” หรือ “หลักธรรมต่างๆ ในการปกครองมี ทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” เปลี่ยนมาเป็น “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนหรือส่งเสริมหลักธรรมาภิบาล” หรือ “หลักธรรมในการปกครองมีทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหลักการที่สนับสนุนหรือส่งเสริมให้เกิดธรรมาภิบาล” ซึ่งสามารถเข้ากับฐานคิดที่ว่า “คนดีมีคุณธรรมจะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดระบบที่ดี” อันเป็นการเชื่อมฐานคิดที่ต่างกันระหว่างธรรมาภิบาลสากลกับฐานคิดหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามก็กลับก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกว่า “ทศพิธราชธรรมซึ่งจัดเป็นหลักคุณธรรมของนักปกครองที่ดีจะสามารถส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดระบบโครงสร้างที่ดีแบบธรรมาภิบาลสากลได้อย่างไร” ซึ่งประเด็นสำคัญในที่นี้คือประเด็นว่าด้วยการเชื่อมโยงทศพิธราชธรรมว่าส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการหรือข้อใดข้อหนึ่งได้อย่างไร ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นที่นักวิชาการต่างๆ ที่สนับสนุนธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาไม่เคยสนใจ

ประเด็นแรก ที่เราจะพิจารณาก่อน คือ หลักธรรมข้อใดในพระพุทธศาสนาที่จะสามารถส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดธรรมาภิบาลข้อใดได้บ้าง ก่อนอื่นจะต้องพิจารณาหลักทศพิธราชธรรมเสียก่อน กล่าวคือ ทศพิธราชธรรมมี 10 ประการ ดังนี้

1. ทาน การให้สิ่งของ
2. ศีล ประพฤติดีงาม
3. ปริจจาคะ ความเสียสละ
4. อาชชวะ ความซื่อตรง
5. มัททวะ ความอ่อนโยน
6. ตบะ ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ
7. อักโกธะ ความไม่โกรธ
8. อวิหิงสา ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน
9. ขันติ ความอดทน
10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม

ส่วนหลักธรรมาภิบาลสากลมี 8 ประการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม (Participation)

2. ยึดหลักกฎหมาย (Rule of Law)
3. ความโปร่งใส (Transparency)
4. สมประโยชน์ทุกฝ่ายภายในระยะเวลาที่เหมาะสม (Responsiveness)
5. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของฉันทมติ (Consensus-Oriented)
6. ความเสมอภาคและความทัดเทียม (Equity and Inclusiveness)
7. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ (Effectiveness and Efficiency)
8. มีผู้รับผิดชอบ (Accountability) ต่อนโยบายหรือแผนงานที่จะทำ

5. ธรรมชาติของการบริหารงาน

ความหมายเกี่ยวกับการบริหารซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าการบริหารมีผู้ให้ความหมายโดยมีสาระสำคัญดังนี้ การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบกล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้ การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้ามองการพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม (จินทรานีกสงวนนาม, 2536:4)

การบริหาร(Administration)หมายถึงการกำหนดแนวทาง หรือนโยบาย การสั่งการการอำนวยการการสนับสนุน และการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ(มัลลิกา ต้นสอน, 2544: 10) การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership)การแนะแนว(Guiding) การกระตุ้น (Motivative)ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (Communicating) การวางแผนก(Planning) และการจัดการก (Management) (E.N.Chapman, 1995 :3)การบริหารจัดการ เป็นกระบวนการวางแผนการจัดองค์การ การดำเนินงานและการควบคุมเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย (Wagner, J.A., & Hollembeek, 1995 : 75)

ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่าการบริหาร หมายถึงกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัดความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (พะยอม วงศ์สารศรี, 2542 : 36)มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับความหมายที่ว่าการบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์ และศิลป์ นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็น

กระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้

การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคนการบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผลจากหลักการดังกล่าวพบว่าล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ 6 ประการ ซึ่งประกอบไปด้วย (การดี อนันต์นาวี, 2552: 15)

1. หลักเรื่องเวลา ถือว่าเป็นการวัดความสามารถในการผลิต โดยการจัดเวลาในการผลิต และการตั้งเวลามาตรฐานสำหรับการผลิตทั้งหมด ซึ่งการวัดผลผลิตของการทำงานนั้น ถ้าจะวัดให้ถูกต้อง ต้องใช้เวลาเป็นเครื่องตัดสิน และควรมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของเวลาที่ควรใช้ในการทำงานแต่ละอย่างหรือประเภทด้วย

2. หลักการกำหนดหน่วยค่าจ้างค่าจ้าง สำหรับบุคลากรนั้นต้องเหมาะสมกับผลงานและอัตราค่าจ้างนั้นพิจารณา โดยยึดหลักเกณฑ์ข้อ 1 นอกจากนั้นผู้ปฏิบัติงานควรได้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเองมากที่สุด

3. หลักการแยกงานวางแผนออกจากงานปฏิบัติ คือฝ่ายบริหารควรทำหน้าที่ด้านการวางแผนและประสานงานเพื่อให้ฝ่ายปฏิบัติงานทำงานได้อย่างคล่องตัว มีประสิทธิภาพ ไม่ควรให้ฝ่ายปฏิบัติงานเป็นฝ่ายรับผิดชอบในการคิด และวางแผนงานในการทำงาน ฝ่ายบริหารควรวางแผนโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการเวลา และข้อมูลอื่นๆตามหลักเกณฑ์ในข้อ 1 และข้อมูลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการผลิตการปฏิบัติงานนั้นจะต้องสะดวกรวดเร็วขึ้นทันเหตุการณ์นอกจากนั้นการทำงานต้องมีระบบ และวิธีการที่เหมาะสม

4. หลักการทำงานโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ถือว่าวิธีการของการทำงานควรจะถูกกำหนดโดยฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารควรจะเป็นผู้รับผิดชอบ (ไม่ใช่ฝ่ายปฏิบัติงาน) ในการจัดวิธีการทำงาน แสวงหาวิธี และเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมและดีที่สุดมาใช้ และฝ่ายบริหารต้องฝึกอบรมให้แก่ผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ และความสามารถอย่างเหมาะสมในการทำงานตามเทคนิคนั้นๆ โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด

5. หลักการควบคุมงานโดยฝ่ายบริหาร ถือว่าฝ่ายบริหารควรได้รับการฝึกอบรมในด้านการบริหารซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของวิทยาศาสตร์ และสามารถประยุกต์หลักวิทยาศาสตร์

6. สรุป

การใช้หลักธรรมาภิบาลทำให้องค์กรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบ โดยมีประชาชนหรือองค์กรภายนอกมีส่วนร่วม หลักธรรมข้อใดในพระพุทธศาสนาที่จะสามารถส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดธรรมาภิบาลข้อใดได้บ้าง ก่อนอื่นจะต้องพิจารณาหลักทศพิธราชธรรมเสียก่อน กล่าวคือ ทศพิธราชธรรมมี 10 ประการ

ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่การบริหารองค์การ เพราะการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์การ เป็นการสร้างสำนึกที่ดีในการบริหารงาน และการทำงานในองค์การ และจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามสำนึกที่ดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สั่นเปลี่ยงการติดตามการทุจริต ความโปร่งใส โดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดธรรมาภิบาลสากลกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปกครองมีทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหลักธรรมที่มีจุดเน้น มีฐานคิดทฤษฎีที่แตกต่างกัน โดยที่ธรรมาภิบาลสากลมีฐานคิดสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่ เน้นระบบหรือโครงสร้างในภาพรวม ไม่สนใจคุณลักษณะของคน ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับทฤษฎีตรงข้ามกับทฤษฎีหน้าที่ คือ ทฤษฎีคุณธรรม ซึ่งเน้นที่ตัวคน หรือคุณสมบัติของนักปกครองที่ดี ไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบบ เมื่อเป็นเช่นนี้การกล่าวว่า “หลักธรรมต่างๆ มีทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” ย่อมไม่ถูกต้อง เพราะธรรมาภิบาลสากลกับธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนามีฐานคิดทฤษฎีที่แตกต่างกัน แต่กระนั้นก็สามารถกล่าวได้ในเชิงความสัมพันธ์ต่อกันได้ว่า “ระบบที่ดีย่อมส่งเสริมสนับสนุนคนดี” หรือ “คนดีย่อมสามารถอยู่ในระบบที่ดีและพัฒนาระบบให้ดีขึ้นได้”

ดังนั้นจึงสามารถเปลี่ยนมากล่าวได้ว่า “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมหรือสนับสนุนธรรมาภิบาล” แทนซึ่งสามารถแก้ปัญหาข้างต้นได้ แต่กระนั้นก็ยังต้องประสบกับปัญหาใหม่ว่า แล้วหลักธรรมดังกล่าวของพระพุทธศาสนาส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดหลักธรรมาภิบาลข้อใดได้บ้าง ประเด็นนี้พระพุทธศาสนาเชื่อว่า ความดีจะสนับสนุนหรือส่งเสริมความดีด้วยกัน เมื่อหลักทศพิธราชธรรมเป็นคุณธรรมดีงามของผู้บริหารหรือผู้ปกครอง ดังนั้น หลักธรรมดังกล่าวก็ย่อมที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดหลักธรรมาภิบาลทุกข้อ เพราะหลักธรรมาภิบาลทุกข้อเป็นหลักการที่ดีสำหรับผู้บริหารหรือผู้ปกครองนั่นเอง

ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธศาสนิกชนที่เน้นความเป็น “ธรรมราชา” ของกษัตริย์นักปกครอง ผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมนั้นคือ หลักธรรมาภิบาล หรือถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือ ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการที่นำมาใช้บริหารงานในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุเพราะ ช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ อาทิ พนักงานต่างทำงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียร ทำให้ผลประกอบการขององค์กรธุรกิจนั้นขยายตัว นอกจากนี้แล้วยังทำให้บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กรนั้นๆ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาย่างต่อเนื่อง เช่น องค์กรที่โปร่งใส ย่อมได้รับความไว้วางใจในการร่วมทำธุรกิจ

สรุปได้ว่า การบริหาร เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการใช้ศาสตร์ หรือทักษะการบริหารจัดการที่ผู้บริหารจะใช้ในการตัดสินใจเพื่อค้นหาวิธีที่ดีที่สุด การนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาใช้ก็เพื่อเสริมสร้างความ เป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ถ้าองค์กรใดบริหารงานด้วยความ เป็นธรรมแล้วในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ก็จะสามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ สังคมก็จะเกิดความสงบสุข ส่งผลดีต่อส่วนรวม และประเทศชาติ ซึ่งการบริหารจัดการมีองค์ประกอบและหลักการการดำเนินงานมากมายอันเป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้บริหาร จำเป็นต้องทราบ และนำมาใช้ประกอบในการ

ตัดสินใจดำเนินงานในองค์กรของตนเพื่อให้เกิดความเหมาะสม และประโยชน์สูงสุดคุ้มค่ากับทรัพยากรที่มีอยู่

บรรณานุกรม

- คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2553. **ยุคโลกาภิวัตน์**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล
- จันทรานีกสงวนนาม. 2536. **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษา ระดับสูง**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.
- เจริญ เจษฎาวัลย์. 2552. **ทางสู่ธรรมาภิบาล**,นนทบุรี : พอดี.
- นฤมล ทับจุมพล. 2546. “แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วยธรรมรัฐแห่งชาติ”.**รวมบทความ ธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถึทรรศน์.
- นฤมล ทับจุมพล. 2546. **ธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติงแอนด์พับลิชชิง.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2541. **เอกสารการวิจัยส่วนบุคคลชมเชย ลักษณะวิชาการเมืองเรื่อง การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมมจิตโต).“พระพุทธศาสนากับธรรมาภิบาล”.**พุทธจักร**. ปีที่ 61 ฉบับที่ 8, 2550) : 6.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). 2557. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. 2542. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์.
- ภารดี อนันต์นาวิ. 2552. **หลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**.ชลบุรี : สำนักพิมพ์มนตรี.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาอุปนิษัท : วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

GOODNESS JUDGMENT IN THERAVADA BUDDHISM AND UPANISHAD PHILOSOPHY: A COMPARATIVE ANALYSIS

พระมหาโกมล กมล *

พระเทพสุวรรณเมธี **

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีความประสงค์ที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบของแนวคิดเรื่องความดี และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความดีในเชิงเปรียบเทียบระหว่างพุทธปรัชญาและปรัชญาอุปนิษัทเนื่องจากแนวคิดทั้งสองนี้มีทั้งลักษณะเหมือนกันและแตกต่างกัน โดยใช้เกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วมในการตัดสินความดี โดยมีสมมติฐานที่ว่าเมื่อแนวคิดเชิงอภิปรัชญาแตกต่างกัน ประเด็นญาณวิทยาและคุณวิทยาต้องแตกต่างกันด้วย คือพุทธปรัชญาตั้งอยู่บนพื้นฐานของอนัตตา ส่วนปรัชญาอุปนิษัทตั้งอยู่บนพื้นฐานของอาตมันวาท ผู้เขียนบทความวิชาการนี้จึงมีความประสงค์จะเปรียบเทียบกันโดยมีสมมติฐานที่ตั้งไว้คือเมื่อแนวคิดเชิงอภิปรัชญามีฐานแตกต่างกันย่อมทำให้ฐานะของความเข้าใจเชิงญาณวิทยาและคุณวิทยาแตกต่างกันด้วย โดยมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นความเหมือนกันและแตกต่างกันอย่างชัดเจนซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจและไม่เกิดความสับสนระหว่างแนวปรัชญาพุทธเถรวาทที่เน้นเรื่องหลักอนัตตากับปรัชญาอุปนิษัทสายเทวนิยมซึ่งเน้นเรื่องอัตตา

คำสำคัญ: ความดี, พุทธปรัชญาเถรวาท, วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

ABSTRACT

This article aims to analyze the concept of goodness and its contents with comparison between Buddhist philosophy and Upanishadic philosophy because both are similar and different. The proposed criteria focus on the goodness judgment by comparing on 2 issues; 1) Main criteria and 2) Associated criteria. My assumption in this case is that if metaphysical standpoint of view of them is different, then epistemology and axiology must be different. Buddhist philosophy is based on non-self while Upanishad philosophy is based on a Self which are very

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

distinctive on ontological base, so this academic paper presents a compared analysis with the hypothesis that when metaphysical concepts with different base will generate the different epistemology and axiology too. This analyzing the similarities and differences will help clear comprehension and eliminate confusion between Theravada Buddhist philosophy which focuses on Anattā and Upanishad philosophy as atheism focusing on the Ātman.

Keywords: Goodness, Theravada Buddhism, Comparative analysis

บทนำ

ประเด็นปัญหาสำคัญด้านปรัชญาซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันระหว่างสำนักปรัชญาต่าง ๆ ในทางจริยศาสตร์ ก็คือ เราควรใช้เกณฑ์อะไรในการตัดสินว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่ว การกระทำอย่างไรจึงเป็นการกระทำที่ถูกต้อง และการกระทำอย่างไร จึงเป็นการกระทำที่ผิด ซึ่งก็ได้มีนักปรัชญาในหลายสำนักเสนอความคิดเห็นและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ มาใช้ในการตัดสิน สำหรับพุทธปรัชญาเอง ก็ได้มีการเสนอหลักเกณฑ์ในการตัดสินไว้ ซึ่งมีอยู่สองเกณฑ์คือ เกณฑ์หลักที่ใช้ในการตัดสินและเกณฑ์ร่วมที่จะนำมาพิจารณาเสริม ซึ่งในส่วนนี้พุทธปรัชญาค่อนข้างมีความชัดเจนว่ามีแนวทางตัดสินอย่างไร

สำหรับปรัชญาอุปนิษัทที่เจริญควบคู่มากับพุทธปรัชญาและมีถิ่นกำเนิดเดียวกัน จนบางครั้งก็มีผู้สับสนเกี่ยวกับคำสอนของทั้งสองศาสนาว่ามีรากฐานมาจากที่เดียวกันหรือไม่ เรากลับพบคำสอนทางด้านจริยศาสตร์ค่อนข้างน้อย แม้อุปนิษัทจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีระยะเวลาการเกิดที่ไม่พร้อมกัน ทว่าจุดสนใจของอุปนิษัทก็ไม่มีปัญหา เช่น เรื่องพรหมัน อาตมัน มายา อภิปรัชญา การสร้างโลก (โมกษะ สุนทร ฐ รังสี, 2545 : 29) ซึ่งเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา การที่จุดสนใจของของอุปนิษัทไปอยู่ที่ปัญหาเหล่านี้อาจจะเนื่องมาจากอุปนิษัท คือ นอกจากจะเป็นส่วนที่ประมวลเอาแนวคิดทางปรัชญาของพระเวทมาไว้รวมกันทั้งหมด ยังเป็นปรัชญาที่การเจริญอยู่ในช่วงยุคใกล้เคียงกับพุทธปรัชญา ซึ่งแม้จะไม่เน้นไปทางอภิปรัชญา แต่ก็มีการอธิบายในส่วนนี้ไว้และแสดงถึงความแตกต่างระหว่างอภิปรัชญาของพุทธกับอภิปรัชญาของพราหมณ์ในยุคนั้น จนทำให้ฐานะของพราหมณ์สั่นสะเทือน ทำให้ต้องมีการพัฒนาคำสอนเพื่อให้สามารถอธิบายแก่ศาสนิกชนเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับคัมภีร์พระเวทอีกครั้ง จนมีพัฒนาการกลายเป็นคัมภีร์อุปนิษัทขึ้นมา แต่การที่ประชาชนในช่วงยุคนั้นมีการบงบวระกันอย่างชัดเจนเคร่งครัด อีกทั้งมีการปฏิบัติตามจารีตของพราหมณ์อยู่แล้ว เนื่องจากศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อสังคมอินเดียมานานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ทำให้คำสอนด้านจริยศาสตร์ไม่ปรากฏชัดในอุปนิษัท และอุปนิษัทก็ดูเหมือนจะมีพัฒนาการคำสอนต่าง ๆ มาเพื่ออธิบายให้สามารถคลี่คลายปัญหาทางอภิปรัชญาที่พุทธปรัชญาโจมตีหรือหรือสร้างคำสอนที่ตนไม่มี แต่ทางพุทธปรัชญามีเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ศา

สติก่อนที่จะนำความน่าเชื่อถือในทางอภิปรายเหล่านั้นมาสนับสนุนประเด็นทางจริยศาสตร์ที่ทางพุทธปรัชญาคัดค้านอีกครั้ง

ทว่าอย่างไรก็ดีแม้อุปนิษิตจะไม่ได้เน้นไปทางด้านจริยศาสตร์ แต่อุปนิษิตก็มีความสำคัญในฐานะที่เป็นรากฐานและคำสอนต่าง ๆ ของฮินดูและคำสอนของทั้ง 6 สำนัก อีกทั้งดูเหมือนอุปนิษิตเองก็ใช่อภิปรายสร้างหลักปฏิบัติทางจริยศาสตร์ขึ้น ดังนั้นบทความฉบับนี้ผู้เขียนจึงจะใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของอุปนิษิตจากคำอธิบายทางอภิปราย เช่นเดียวกับทางพุทธปรัชญาที่ใช้เกณฑ์ตัดสินจากอภิปราย คือ นิพพาน เช่นกัน แต่ในที่นี้จะขอเสริมเกณฑ์ร่วมที่ทางพุทธปรัชญานำมาพิจารณาร่วมในการตัดสินการกระทำต่าง ๆ ด้วย

การที่อุปนิษิตมีคำสอนที่คล้ายคลึงกับพุทธปรัชญาหลายประการโดยเฉพาะมีการอธิบายและสร้างคำบางคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันขึ้นมา จนทำให้เกิดปัญหาในการแยกแยะจุดยืนของทั้งสองศาสนา เกณฑ์ตัดสินความดีอาจจะเป็นจุดยืนหนึ่งที่แสดงความแตกต่างหรือความใกล้เคียงของทั้งสองศาสนาก็ได้ เพื่อหาความจริงที่ตั้งกล่าว และสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการตัดสินการกระทำต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะการกระทำของตนเอง ว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ดีหรือไม่ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อไป อีกทั้งส่วนใดที่ไม่ดี เราก็สามารถนำมาเปรียบเทียบ ปรับเปลี่ยนและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนคติความเชื่อ และอุปนิสัยของเราได้ และจะเป็นการสร้างความเข้าใจปรัชญาของสำนักอื่น ๆ เพื่อที่จะได้เข้าใจระบบความคิดความเชื่อของคนที่นี่บถิศาสนาตลอดจนอยู่ในสังคมที่มีค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมต่างกันได้อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์รวมทั้งระบบปรัชญาต่าง ๆ ของอินเดียอีกด้วย ซึ่งการที่จะศึกษาว่าเกณฑ์ตัดสินความดีของทั้งปรัชญาทั้งสองสำนักมีว่าอย่างไร ก็ควรจะศึกษานิยามของความดีก่อน ดังนี้

นิยามของเกณฑ์ตัดสินความดี

นักปรัชญาทั่วไป เช่น จี.อี. มัวร์ ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า ความดี คือ คุณสมบัติที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ (ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์, จริยศาสตร์, มปป. : 9)

พระพรหมคุณาภรณ์ (2546 : 112) ได้ให้ความหมายของความดี ว่าเป็น กุศล ความสุข ความเป็นความประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ กุศลธรรม หรือบุญ นั่นเอง

ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินความดีจึงหมายถึง หลักที่ใช้ในการตัดสินว่า การกระทำใดที่เกิดจากจิตฝ่ายกุศลและแสดงออกมาทางกาย และวาจาย่อมเป็นความดีทุกอย่างซึ่งจะส่งผลให้เกิดกุศลวิบากหรือความสุข นั่นเอง ซึ่งหลักเกณฑ์ในการตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาของอุปนิษิต ต่างก็ได้เสนอแนวคิดของตนไว้ ดังต่อไปนี้

เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท

ตามทัศนะของพุทธปรัชญา ตั้งอยู่บนแนวคิดเชิงอเทวนิยม เน้นญาณวิทยา และใช้วิธีการแบบสังเกตปรากฏการณ์ การกระทำทุกอย่างที่เรียกว่า “ดี” คือการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ

ความไม่โลภ (not-greed) ความไม่โกรธ (not-hatred) ความไม่หลง (not-illusion) หรือการกระทำที่นำไปสู่การทำลายกิเลส ซึ่งทำให้เกิดความบริสุทธิ์ สงบ และทำให้เกิดความสุขด้วย แต่ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความสุขที่เกิดจากการควบคุมและการดับกระหายความสุข ส่วนการกระทำที่ชั่วคือ การกระทำที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นอกุศลมูล หรือเป็นการกระทำที่นำไปสู่การพอกพูนกิเลส ทำให้จิตใจเร่าร้อน กระทบกระวายเป็นไม่บริสุทธิ์ และเป็นบ่อเกิดของความทุกข์

ในพุทธปรัชญาใช้คำว่ากุศล แทนคำว่าดี และคำว่า อกุศล แทนคำว่าชั่ว ในเรื่องการกระทำ คำว่ากุศลหมายถึง ดีงาม หรือมีสุขภาพดี ส่วนอกุศลจะมีความหมายตรงกันข้าม การกระทำที่ดีจึงอาจหมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดสุขภาพที่ดีทั้งทางกายและทางใจ ส่วนการกระทำที่ชั่ว คือสิ่งที่พาไปสู่สุขภาพที่ไม่ดีทั้งทางกายและทางใจ (วัชร งามจิตรเจริญ : 4)

การกระทำนั้น พุทธปรัชญา กล่าวว่ามีการกระทำที่ดี (กุศล) การกระทำที่ชั่ว (อกุศล) ทั้งดีและชั่ว เป็นกรรมผสม (วชิณณะ) และเป็นกลาง คือไม่ดีและไม่ชั่ว (อัพยาท) (พระประมวล อุดตราชโย, 2544 : 117) ซึ่งเกณฑ์ที่ใช้ในการวินิจฉัยตัดสินความดีในพุทธปรัชญานั้นจึงมีอยู่หลายหลัก เนื่องจากการกระทำของคนเราที่มีความซับซ้อน ซึ่งองค์ประกอบที่ใช้เป็นหลักในการพิจารณาตัดสินความดีในพุทธปรัชญามีดังนี้

1. **เกณฑ์หลัก (Main criteria)** พุทธปรัชญามองการกระทำที่องค์ประกอบของการกระทำนั้นเป็นสำคัญ ดังนั้นเกณฑ์หลักที่ใช้ในการพิจารณาจึงพิจารณาที่จิตใจอันเป็นต้นเหตุแห่งการกระทำ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

1.1 เจตนา (Volition) มูลเหตุหรือแรงกระตุ้น

เจตนา คือ ความตั้งใจ หรือจงใจนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกระทำต่าง ๆ ในมุมมองของพุทธปรัชญา เนื่องจากถ้ามีเจตนาหรือจงใจในการกระทำนั้น การกระทำนั้นก็ย่อมมีผลต่อจิตใจและบุคลิกภาพ ก่อให้เกิดการสั่งสมเป็นอุปนิสัย ซึ่งจะมีผลต่อชีวิตและพฤติกรรมของบุคคลผู้กระทำ ขณะที่การกระทำโดยไม่เจตนาจะไม่มีผลเช่นนั้น ดังนั้นการตัดสินว่าการกระทำที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ดี จึงต้องพิจารณาที่เจตนาเป็นอันดับแรก โดยดูว่าการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นมีเจตนาหรือไม่ หากมีเจตนาในการกระทำ ก็ต้องมีการพิจารณาต่อไปว่าเจตนาที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเจตนาดีหรือเจตนาร้าย หากเป็นเจตนาที่ดี การกระทำนั้นก็ย่อมเป็นการกระทำที่ดีด้วย

ส่วนมูลเหตุหรือแรงกระตุ้นผลักดันให้มนุษย์เกิดเจตนาที่ดีหรือไม่ดี นั้นมีอยู่สองกลุ่ม นั่นคือ กุศลมูล 3 ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นแรงผลักดันฝ่ายดี ซึ่งการกระทำที่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันนี้ย่อมเป็นการกระทำที่ดีไปด้วย ในทางตรงกันข้าม การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล 3 คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้นจากฝ่ายที่ไม่ดี ย่อมส่งผลให้การกระทำที่เกิดจากแรงกระตุ้นแบบนี้เป็นการกระทำที่ไม่ดีไปด้วย

การที่พุทธปรัชญาเรียกการกระทำที่เกิดจากกุศลมูลว่า ความดี (Goodness) และเรียกการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลว่าไม่ดีหรือชั่วนั้น ในอรรถกถาได้อธิบายว่า ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง ได้ชื่อว่าเป็นกุศลมูลเพราะตัวเจตสิกเหล่านี้แต่ละตัว เป็นความดีอยู่แล้ว เมื่อเจตสิก

เหล่านี้ผลักดันให้เกิดการกระทำ การกระทำเหล่านี้จึงเป็นการกระทำที่ดีไปด้วย ขณะที่อกุศลมูลก็มีคำอธิบายไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือพุทธปรัชญาถือว่า ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นความดีในตัวเอง ค่าความดีในเจตสิกเหล่านี้มีอยู่ในเชิงปรัวิสัย (Objective goodness) เจตสิกทั้งสามตัวนี้ ได้ชื่อว่าเป็นกุศลมูลเพราะเป็นความดีและเป็นรากเหง้าของการกระทำและสภาวะธรรมที่ดี ดังนั้นการกระทำใด ๆ ที่เกิดจากการผลักดันของเจตสิกเหล่านี้จึงเป็นการกระทำที่ดีนั่นเอง (สมภาร พรหมทา, 2535 : 50 -51)

กล่าวโดยสรุปคือ พุทธปรัชญาถือว่ากุศลมูลและอกุศลมูลเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำว่า การกระทำที่เกิดขึ้นนั้นดีหรือไม่ดี ซึ่งการใช้เกณฑ์ตัดสินเช่นนี้ก็เท่ากับ ใช้นิพพานเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ เพราะนิพพานคือภาวะที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ และความหลง การกระทำที่มุ่งไปสู่ นิพพาน จึงเป็นการกระทำที่ดี ส่วนการกระทำที่ทำให้ห่างออกจาณิพพานก็คือการกระทำที่ไม่ดีนั่นเอง ทว่าพุทธปรัชญาไม่ได้ใช้เพียงแค่เจตนา และมูลเหตุหรือแรงกระตุ้นนี้เท่านั้นในการตัดสิน ยังมีเกณฑ์หลักอีกหนึ่งอย่างที่ต้องพิจารณาประกอบคือ สภาวะของการกระทำที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งจะนำมาใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินได้อย่างไร สามารถพิจารณาได้ดังนี้

1.2 สภาวะของการกระทำที่เกี่ยวกับจิตใจ

เนื่องจากการกระทำเกิดจากเจตนา ดังนั้น ดังนั้นเราจึงอาจพิจารณาความดีความชั่วของการกระทำโดยดูจากสภาวะของการกระทำว่า การกระทำนั้นมีสภาพเกื้อกูล หรือบั่นทอนชีวิตจิตใจที่ดีอย่างไร การกระทำที่ทำให้จิตใจสบาย ปลอดโปร่ง ส่งเสริมบุคลิกภาพ และนำพึงปรารถนาที่จัดว่าเป็นการกระทำที่ดี ถ้าทำให้จิตใจหนัก เครียด หรือบั่นทอนคุณภาพของจิต และบุคลิกภาพก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี (วัชรระ งามจิตรเจริญ, ม.ป.ป : 6) โดยพิจารณาจากความหมายของคำว่า กุศลซึ่งแปลว่า สิ่งที่ทำให้เกิดสุขภาพที่ดีทั้งทางกายและทางใจ นั่นเอง อีกทั้งการกระทำที่ดี ที่เป็นกุศลนั้น ย่อมส่งผลให้จิตใจอยู่ในสภาวะที่ สบาย ไม่รู้สึกทุกข์หรือเครียด ดังนั้นสภาวะของจิตใจจึงเป็นเกณฑ์หลักอีกอย่างหนึ่ง ที่พุทธปรัชญานำมาพิจารณาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความดี

2.เกณฑ์ร่วม (Associated criteria)

นอกจากเกณฑ์หลักที่ต้องนำมาพิจารณาในการตัดสินการกระทำต่าง ๆ ว่าดีหรือไม่ดีแล้ว ยังมีหลักเกณฑ์อื่น ๆ ที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบ คือ เกณฑ์ร่วม

ในการกระทำหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น แม้จะกระทำเพราะมีเจตนาดี แต่หากกระทำด้วยความไม่รู้ หรือความประมาท ความไม่รอบคอบ ก็ย่อมส่งผลให้การกระทำนั้น กลายเป็นการกระทำที่ผิด หรือเกิดความชั่วผสมเข้าด้วย เช่น หมอมีเจตนาดีจะรักษาคนไข้ แต่กลับวินิจฉัยโรคผิดจนคนไข้ถึงแก่ความตาย การกระทำนั้นของหมอก็ย่อมไม่ใช่การกระทำที่ดีแท้หรือสมบูรณ์ ดังนั้นเราจึงต้องพิจารณาองค์ประกอบอื่น ๆ และนำมาใช้ในการตัดสินด้วย เพราะเกณฑ์เหล่านี้ จะช่วยชี้แนะในการตัดสินการกระทำหนึ่ง ๆ ได้ดีขึ้นว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งเกณฑ์ร่วมนั้น สรุปได้ คือ

2.1 ลักษณะและผลของการกระทำ (Outcome of actions)

แม้พุทธปรัชญาจะไม่ถือว่าผลของการกระทำเป็นหลักในการตัดสินการกระทำ แต่เราก็จำเป็นต้องพิจารณาว่า ลักษณะของการกระทำและผลที่เกิดตามมานั้นให้คุณหรือให้โทษแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น หรือแก่ทั้งสองฝ่าย ถ้าก่อให้เกิดทุกข์ หรือ มีลักษณะเป็นการเบียดเบียนก็ย่อมเป็นการกระทำที่ไม่ดี แต่ถ้าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข ไม่มีลักษณะเบียดเบียน ก็ย่อมถือว่าเป็นการกระทำที่ดี ดังข้อความในพระสูตรว่า (ม.ม. 13/553/378)

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นอกุศลเป็นไฉน

อา. महाปิตฺร ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีโทษแล เป็นอกุศล ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีโทษเป็นไฉน

อา. महाปิตฺร ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีความเบียดเบียนแล เป็นความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีโทษ ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีความเบียดเบียนเป็นไฉน

อา. महाปิตฺร ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีทุกข์เป็นวิบากแล เป็นความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีความ เบียดเบียน ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ที่มีทุกข์เป็นวิบากเป็นไฉน

อา. महाปิตฺร ความประพาสทางกาย วาจา ใจ ไฉนแล ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อ เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเจริญยิ่งแก่บุคคลผู้มีความประพาสทางกาย วาจา ใจ นั้น กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อม มหาปิตฺร ความประพาสทางกาย วาจา ใจ เห็นปานนี้แล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งพึงติเตียน”

บทสนทนาในพระสูตรนี้เป็นการสนทนาระหว่างพระอานนท์กับพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาไม่ได้มองเพียงแค่เจตนาของการกระทำเท่านั้น แต่ยังมุ่งไปที่ผลของการกระทำนั้นด้วย ว่าทำให้เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่นหรือไม่ ซึ่งพุทธปรัชญาสามารถแยกแยะผลของการกระทำที่เกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ

- 1) ผลการกระทำที่เกิดกับตนเอง
- 2) ผลการกระทำที่เกิดกับผู้อื่น
- 3) ผลการกระทำที่เกิดทั้งกับตนเองและผู้อื่น

ผลจากการกระทำที่เกิดขึ้น หากเกิดประโยชน์ทั้งกับตนเองและผู้อื่นก็ย่อมเป็นการกระทำที่ดีที่สุด แต่หากประโยชน์นั้นเกิดกับผู้อื่นก็ถือเป็นการกระทำที่ติรอลงมา ส่วนการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองนั้นเป็นการกระทำที่ด้อยที่สุด หากพิจารณาจากผลของการกระทำ ทว่าพุทธปรัชญาก็มีหลักการกระทำที่ว่าจะต้องไม่เบียดเบียนตนเอง หากการกระทำใดที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองการกระทำนั้นก็ย่อมไม่ใช่การกระทำที่ดีแท้เช่นกัน

ดังนั้นการกระทำใด ๆ ก็ตามแม้จะเกิดจากเจตนาดี แต่ก็ยังจำเป็นต้องพิจารณาว่าจะมีการกระทำเช่นใด วิธีการทำแบบใด เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดในเรื่องนั้น ๆ จากลักษณะและ

ผลของการกระทำ ถึงแม้เราจะไม่สามารถรู้ไปถึงเจตนาของผู้กระทำได้ แต่ผลของการกระทำก็ทำให้เราสามารถตัดสินได้ในระดับหนึ่งว่า การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่

2.2 มโนธรรม (Conscience)

เราสามารถใช้ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองในการพิจารณาได้ว่าการกระทำนั้นเป็นอย่างไร ตนเองสามารถติเตียนตนเองได้หรือไม่ ความรู้สึกที่เรียกว่ามโนธรรมนี้ เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์จากเรื่องความดีความชั่วจากแหล่งต่าง ๆ มีศาสนาและสังคม เป็นต้น แม้มโนธรรมจะไม่สามารถยืนยันได้อย่างแน่นอน แต่ก็มีส่วนช่วยในการตัดสินได้มาก นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงแนะนำให้ใช้ตัวเองเป็นเกณฑ์ด้วยว่า ถ้าคนอื่นทำเช่นนั้นกับตนเองจะรู้สึกอย่างไร เราจะเห็นด้วยหรือไม่ ดังตัวอย่างในกุมารกัสสูตร ซึ่งกล่าวถึงพระพุทธเจ้าขณะกำลังเสด็จบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี และเห็นเด็ก ๆ กำลังจับปลากันอยู่ จึงเสด็จไปหาเด็ก ๆ กลุ่มนั้นแล้วตรัสว่า (ส.ข.17/115 /107)

“พ่อหนูทั้งหลาย เธอทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลาย มิใช่หรือ เด็กเหล่านั้นกราบทูลว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของข้าพระองค์ทั้งหลาย ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่านทั้งหลายไซ้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ เลย ถ้าท่านทั้งหลายจักทำหรือทำอยู่ซึ่งบาปกรรมไซ้ ท่านทั้งหลาย แม้จะเหาะหนีไปก็ย่อมไม่พ้นไปจากความทุกข์เลย”

ดังนั้นจะเห็นว่ามโนธรรมในใจเราก็สามารถใช้เป็นเกณฑ์ร่วมในการตัดสินการกระทำได้เช่นกัน

2.3 นักปราชญ์ การกระทำใดที่นักปราชญ์ยกย่องสรรเสริญ การกระทำนั้นมักเป็นการกระทำที่ดี ส่วนการกระทำที่นักปราชญ์ส่วนใหญ่ไม่ยอมรับหรือตำหนิ มักจะเป็นการกระทำที่ไม่ดี ดังตัวอย่างในพระสูตรที่ยกมาข้างต้น เป็นต้น ดังนั้นมติของผู้รู้ในสังคมจึงเป็นเกณฑ์ร่วมอย่างหนึ่งในการตัดสินความดีได้ โดยมติของผู้รู้ในที่นี้ รวมไปถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรม จารีต ประเพณี บทบัญญัติทางศาสนาด้วย ซึ่งแม้ในสังคมที่ต่างกัน อาจจะมีแตกต่าง แต่ส่วนใหญ่ก็มักจะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน จึงพอจะนำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินร่วมได้ (วัชระ งามจิตรเจริญ, ม.ป.ป : 7)

จากเกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วมที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การจะตัดสินการกระทำใดกระทำหนึ่งว่าดีหรือไม่นั้น จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ การกระทำที่ดีในพุทธปรัชญา มิใช่มีเจตนาดีเพียงอย่างเดียว แม้การกระทำที่ดีหรือชั่วอย่างแท้จริงจะอยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญก็ตาม แต่เราก็จำเป็นต้องใช้เกณฑ์อื่น ๆ ร่วมตัดสินด้วย เพื่อพิจารณาว่าการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการกระทำที่ดีที่สมบูรณ์หรือไม่

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาอุปนิษัท

ปรัชญาอุปนิษัทถือเป็นหลักปรัชญาสมบูรณ์ที่สุดของปรัชญาฮินดูซึ่งเป็นตัวแทนของ

เทวนิยม (Atheism) และถือว่าการปรากฏของโลกเป็นเพียงมายา ซึ่งเป็นปฏิกิริยาในจิตคือพรหมัน ถ้าไม่มีพรหมันแล้วโลกแห่งปรากฏการณ์ย่อมมีไม่ได้ การเกิดขึ้นของโลกเป็นสิ่งที่ผิดในความเห็นของ ศังกราจารย์ เพราะว่า 1) โลกและสรรพสิ่งเป็นสิ่งถูกรับรู้ (ทฤษฎาตวาท มิถยา) 2) โลกและสรรพสิ่ง เป็นเรื่องของจิตภายใน (ชทตวาท มิถยา) 3) โลกและสรรพสิ่งเป็นสิ่งจำกัดด้วยกาละ เทศะ และหลัก เหตุผล (ปริจฉินนตวาท มิถยา) (Murti, T.R.V. 1983 : 97) หากนิพพานเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีใน พุทธปรัชญา โดยถือว่าการกระทำใดที่เอื้อประโยชน์ต่อการบรรลุนิพพานนั้นคือ การกระทำที่ดี การ จะกล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินความดีของปรัชญาอุปัชฌาย์นั้นแม้จะไม่มีมีการกล่าวถึงโดยตรง แต่ก็อาจกล่าว ได้ว่า การกระทำใดที่มุ่งไปสู่การบรรลุโมกษะ ก็คือ การกระทำที่ดีเช่นกัน โดยพิจารณาจากหลักดังนี้

ในพระเวทและอุปัชฌาย์ได้ให้ความหมายของกรรมดีไว้ว่า กรรมดี คือการปฏิบัติตามคำสั่ง สอนของพระเจ้าด้วยการประกอบพิธีกรรม เช่น การบวงสรวง บูชา สวดมนต์ อ้อนวอน ซึ่งกรรมดีนี้ แบ่งได้ 2 ระดับ คือ

1) **กรรมดีระดับธรรมดา** ได้แก่ การบูชาบวงสรวง การบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม การ บริจาคทาน เป็นต้น

2) **กรรมดีขั้นสูงสุด** ได้แก่ การบำเพ็ญเพื่อให้หลุดพ้นทางทุกข์ทั้งปวงโดยการทำลายอ วิทยาเพื่อให้สามารถรู้สภาวะที่แท้จริง คือ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้าหรือพรหมัน (ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2535 : 60) โดยจะต้องทำการปลดปล่อยพรหมันจากร่างกาย ทำให้หลุดพ้น จากความรู้สึกในเรื่องตัวตน ชีวิตมันก็จะกลายเป็นปรมาตมัน จากตรงนี้จะเห็นว่าการทำดีเพื่อไป สวรรค์หรือเพื่อความสุขจึงไม่ใช่สิ่งที่ควรสนับสนุน (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546 : 63-64) ดังนั้น เกณฑ์ที่น่าจะนำมาใช้ในการตัดสินการกระทำที่ดีของปรัชญาอุปัชฌาย์จึงน่าจะเป็นเกณฑ์ตัดสินความ ดีขั้นสูงสุด คือ การทำลายอวิชชานั้นเอง โดยการกระทำใดที่เป็นไปเพื่อทำลาย อวิชชา ก็คือ การ กระทำที่ดี ส่วนกรรมใดที่ไม่เป็นไปเพื่อทำลายอวิชชาก็คือ การกระทำที่ไม่ดีตามปรัชญาอุปัชฌาย์ ซึ่ง การทำลายอวิชชานี้ก็คือการทำดี โดยมีชีวิตอยู่ด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด ทั้งกาย วาจา และใจ เพื่อให้บรรลุโมกษะ และเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมันนั่นเอง

สำหรับคำว่า “อวิชชา” นี้ เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า มายา และสามารถ ตีความได้หลายความหมาย แต่ความหมายของอวิชชาหรือมายาในที่นี้หมายถึง ความโง่เขลาที่คอย ปิดบังไม่ให้ชีวิตมันรู้ความจริงว่าตนเองกับพรหมันเป็นอย่างเดียวกัน ทำให้เกิดอุปาทานยึดมั่นว่าตัว เรา ว่าของเรา คิดว่าตนเองเป็นหนึ่งเดียวกับร่างกาย ประสาทสัมผัส ปัญญา และเกิดการเอาใจเข้า ไปผูกมัดตามอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ทำให้ต้องติดอยู่ในสังสารวัฏ (พิน ดอกบัว, 2545 : 33-34) โลกนี้จึงเป็นเหมือนความฝันและเป็น มายา (Donald A. Braue, 1985: 166)

‘การที่โลกได้ปิดบังสิ่งจริงที่เกิดจากการมองเห็นเป็นลักษณะของความหลง โลกนี้ จึงไม่ใช่ สิ่งลวง แต่ด้วยข้อจำกัดของธรรมชาติที่เป็นไปแบบจักรกลในลักษณะไม่สัมพันธ์กับพระเจ้า เรา พลาดที่จะรับรู้แก่นแท้ของสิ่งสมบูรณ์ จากนั้นจึงกลายมาเป็นแหล่งกำเนิดของความหลง’

นอกจากจะใช้การทำลายอวิชชาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความดีแล้ว การที่อุปัชฌาย์มี พัฒนาการมาจากคัมภีร์พระเวท ซึ่งมีทัศนะว่า กรรมดีคือการเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอนของพระ

เวท สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ และการบูชาบวงสรวงพระเจ้า ดังนั้นการกระทำใดที่ขัดกับพระเวท จึงเป็นการกระทำที่ไม่ดีไปด้วย (ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2535 : 56) ดังนั้นคัมภีร์พระเวทจึงเป็น เกณฑ์ตัดสินความดีอย่างหนึ่งในปรัชญาอุปนิษัทด้วย

กล่าวโดยสรุปเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาอุปนิษัทประกอบด้วยเกณฑ์ดังนี้

1) การกระทำใดที่เป็นไปเพื่อมุ่งทำลายอริยา คือ ความยึดมั่นว่าชีวาตมน์เป็นหนึ่งในเดียวกับร่างกาย ซึ่งการทำลายอริยานี้จะต้องอาศัยการสำรวมกาย วาจา และใจ ดังนั้นการกระทำใดที่เป็นไปเพื่อการสำรวมกาย วาจา และใจ การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดี หากการกระทำใดที่มี เป้าหมายหรือเบี่ยงเบนออกไปจากการทำลายความยึดมั่นนี้ เป็นการไม่สำรวมระวังกาย วาจา และ ใจ ก็ถือเป็นการกระทำที่ไม่ดี

2) การเชื่อฟังคัมภีร์พระเวทเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีอย่างหนึ่ง ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เบื้องต้น ดังนั้นการบูชา บวงสรวงเทพเจ้า รวมไปถึงการเคารพผู้ใหญ่ การทำตามหน้าที่ในวรรณะ ของตนเอง จึงเป็นการกระทำที่ดีด้วย เพราะเป็นการทำตามคำสั่งสอนในพระเวท และการกระทำใดที่ ขัดกับพระเวท ก็คือการกระทำที่ไม่ดี เช่น การไม่บูชาเทพเจ้า เป็นต้น ซึ่งการที่พระเวทมีอิทธิพลต่อ วิถีชีวิตคนอินเดียจนกลายมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่าจารีตของ สังคมอินเดียก็คือ เกณฑ์ตัดสินความดีอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการเคารพผู้ใหญ่ หรือผู้รู้ นักปราชญ์ ก็ อาจนำมาพิจารณาเป็นเกณฑ์ร่วมในการตัดสินความดีได้เช่นเดียวกับในพุทธปรัชญา

เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาอุปนิษัท

เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทเปรียบเทียบกับปรัชญาอุปนิษัทนี้ สามารถ นำมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกันได้ คือ

1. ลักษณะที่เหมือนกันในการใช้เกณฑ์ตัดสินความดี

1.1 พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นสัมบูรณ์นิยม คือถือว่า การกระทำจะดีหรือชั่ว มิได้อยู่ที่ ผลของการกระทำนั้น แต่อยู่ที่ว่าการกระทำนั้นเป็นไปตามเกณฑ์บางอย่างที่แน่นอนตายตัวหรือไม่ เมื่อลงมือกระทำแล้วก็ตัดสินได้ โดยไม่ต้องรอดูผลการกระทำว่าดีหรือชั่ว ซึ่งสาเหตุที่พุทธปรัชญา เป็นสัมบูรณ์นิยม เนื่องจาก พุทธปรัชญาใช้กุศลมูล 3 และอกุศลมูล 3 เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ และเกณฑ์นี้ก็เป็นสิ่งแน่นอนตายตัว ไม่แปรเปลี่ยนไปตามความรู้สึกนึกคิดของบุคคล (วิทย์ วิทศ เวทย์, 2538 : 54) เช่น ในพุทธปรัชญาถือว่าการฆ่าคนตาย ไม่ว่าจะอยู่ในภาวะใด โอกาสใด หรือที่ ไหนก็ตาม การฆ่าย่อมเป็นการกระทำที่ผิดเสมอ แม้การฆ่านั้นจะมีโทษไม่เท่ากัน ตัวอย่างคือ การฆ่า คนที่มีคุณมาก เช่น บิดา มารดา หรือพระอรหันต์ ย่อมบาปมากกว่าฆ่าโจร ทว่าก็ได้หมายความว่า พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นสัมพัทธนิยม เพียงแต่มีปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบทำให้ความถูกผิดนั้นจาง ลง เปรียบเหมือนเราใส่เกลือลงไปใต้น้ำหนึ่งแก้ว กับใส่เกลือลงไปใต้มันน้ำ ความเค็มที่เกิดจากเกลือ ย่อมไม่เท่ากัน แม้เกลือที่ใส่ลงไปจะทำให้เกิดความเค็มเหมือนกัน ทว่าผลที่เกิดขึ้นก็ต่างกัน เนื่องจากปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลนั่นเอง กล่าวโดยสรุปก็คือ พุทธปรัชญามีเกณฑ์ตัดสินความดีที่ลักษณะ ตายตัวแน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยใด ๆ ส่วนปรัชญาอุปนิษัทนั้นก็ก็มีลักษณะเป็นสัม

บุรณนิยมเช่นกัน คือ หากการกระทำใดที่ไม่เป็นไปเพื่อทำลายอภิชยา ก็คือ การกระทำที่ไม่ดี แต่ปรัชญาอุปนิษัทก็มีความขัดแย้งในตัวเอง เช่น การทำลายอภิชยาจะต้องมีการสำรวมกาย วาจา และใจ แต่การบวงสรวงเทพเจ้ากลับต้องทำลายชีวิตสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นจึงพอสรุปเกณฑ์การตัดสินเรื่องความดี ดังนี้

1) พุทธปรัชญานั้น มีเป้าหมายคือนิพพาน ใช้นิพพานเป็นตัวตัดสิน ขณะที่อุปนิษัทมีโมกษะ คือการทำลายอภิชยาเป็นเกณฑ์ตัดสินเช่นเดียวกัน

2) เกณฑ์ร่วมที่ใช้ในการตัดสินทั้งสองปรัชญาต่างถือเอานักปราชญ์ จาริต วัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ร่วมด้วย แต่เป็นมุมมองของจาริตที่ต่างกัน

3) ในแง่ของผล คือความสุขที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ทั้งพุทธปรัชญาและอุปนิษัทไม่เน้นการอยู่ในโลกหรือสวรรค์ เพราะต่างมุ่งผลที่เกิดขึ้นในระดับโลกุตตระ คือการหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงแม้แนวคิดเรื่องความจริงสูงสุดของทั้งสองจะต่างกันก็ตาม

2. ลักษณะที่แตกต่างกันของเกณฑ์ตัดสินความดี

2.1 ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลของการกระทำนั้น แม้พุทธปรัชญาจะไม่ถือเป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ แต่ก็ต้องนำมาพิจารณาด้วย เนื่องจากพุทธปรัชญายังว่าผลของการกระทำนั้น มีส่วนในการตัดสินว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดีที่สมบูรณ์หรือไม่ เพราะหากมีเจตนาดีและผลของการกระทำนั้นออกมาดีด้วย ก็ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่สมบูรณ์ ซึ่งพุทธปรัชญาจะยกย่องการกระทำเช่นนี้ ขณะที่อุปนิษัทไม่มีการกล่าวว่าจะมีการพิจารณาที่ผลของการกระทำหรือไม่

2.2 การกระทำนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นหรือไม่ ทั้งอุปนิษัทและพุทธปรัชญาเห็นตรงกันในแง่ที่ว่า การกระทำที่ดีที่สุดก็คือ การกระทำที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เช่น การบริจาคทาน เป็นต้น และการกระทำที่ดีนั้นก็ต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่นด้วย ทว่าคำว่าผู้อื่นในมุมมองของพุทธปรัชญานั้นหมายรวมถึงสัตว์ต่าง ๆ ด้วย ขณะที่อุปนิษัท หมายถึงมนุษย์เท่านั้น เพราะหากหมายรวมถึงสัตว์ต่าง ๆ ด้วยแล้ว คงไม่มีพิธีการบูชาญ โดยการทำลายชีวิตสัตว์ต่าง ๆ

2.3 แม้ปรัชญาทั้งสองจะมีเกณฑ์ร่วมทางจาริตและนักปราชญ์เหมือนกัน แต่ก็มีมีความต่างกันในมุมมอง กล่าวคือ จาริตที่นำมาพิจารณานั้นอยู่ในบริบทแวดล้อมที่ต่างกัน เพราะจาริตที่นำมาเป็นเกณฑ์ร่วมในการตัดสินของอุปนิษัทก็คือ จาริตของคัมภีร์พระเวท และนักปราชญ์ก็คือ คนในวรรณะพราหมณ์เท่านั้น แต่นักปราชญ์ในพุทธปรัชญาไม่ได้หมายถึงคนวรรณะใดวรรณะหนึ่ง

ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินทั้งสองแนวคิด คือ ในพุทธปรัชญาและอุปนิษัทนั้น แม้จะยังไม่ใช้เกณฑ์ตัดสินความดีที่สมบูรณ์แบบ แต่ก็สามารถช่วยให้เราสามารถวินิจฉัยการกระทำใดกระทำหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ และหากจะต้องมองจากเจตนา ก็คงยากที่จะที่เราจะไปตัดสินการกระทำของผู้อื่นได้ว่าดีหรือไม่ แต่หลักเกณฑ์เหล่านี้มีประโยชน์สำหรับตัวเราเองสำหรับใช้ในเวลาเลือกที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งนอกจากในพุทธปรัชญานี้ นอกจากหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้ว ยังอาจนำหลักธรรมอื่น ๆ มาเป็นเกณฑ์ได้อีก เช่น ทางสายกลาง หรือมรรคมืองค์แปด โดยถือว่าการ

กระทำที่เป็นที่สุดข้างใดข้างหนึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ดี ส่วนการกระทำที่สอดคล้องกับมรรคเป็นการกระทำที่ดี เป็นต้น ซึ่งเกณฑ์เหล่านี้ หากรู้จักนำมาประยุกต์ใช้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

ตามหลักเกณฑ์การตัดสินของอุปัชฌาย์นั้น จะเห็นได้ว่ายังมีปัญหาคือ ดูขัดแย้งกันเองและยังขาดความชัดเจนอยู่พอสมควร ซึ่งคงเนื่องมาจากการพัฒนาของอุปัชฌาย์มีอยู่ตลอดเวลาในประวัติศาสตร์จากพราหมณ์มาถึงฮินดู และการไปเน้นที่อภิปรายตามสภาพสังคมปรัชญาอินเดียที่เน้นการแสวงหาความหลุดพ้นทางจิตซึ่งเป็นปรัชญาโลกุตระมากกว่าการหาทางดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ตามหลักการทั้งของพุทธปรัชญาเถรวาทและอุปัชฌาย์นั้นหากเราเลือกทำสิ่งที่ดีจากคำสอนของทั้งสองปรัชญา การกระทำนั้นของเราก็จะเป็นการกระทำที่มุ่งสละความเห็นแก่ตัวและทำให้เรามีความสุขอยู่บนโลกนี้ในชีวิตปัจจุบันได้ แต่การกระทำนั้นก็ต้องเกิดจากกุศลกรรมด้วยเช่นกัน จึงจะเป็นการกระทำที่ดีและถูกต้องได้อย่างแท้จริง

บทสรุป

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะเป็นอเทวนิยมคือปฏิเสธอัตตาและมีเกณฑ์ตัดสินที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแก้ปัญหาด้านจิต ความดีต้องเป็นกุศลและประกอบด้วย เจตนา ผลการกระทำ มโนธรรม คือเน้นสัมมาทิฐีก่อนและใช้ผลของการกระทำ จาริต นักปราชญ์ เน้นไปที่การฝึกจิต โดยจำแนกเป็นเกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วมซึ่งมีลักษณะปฏิฐาน ส่วนปรัชญาอุปัชฌาย์จัดอยู่ในฝ่ายเทวนิยมเน้นหลักคำสอนเชิงยืนยันการมีอยู่ของอัตตาสมบูรณ์ เกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธปรัชญา ในขณะที่อุปัชฌาย์ใช้หลักความสมบูรณ์นิยมและใช้คัมภีร์พระเวทเป็นเกณฑ์ตัดสิน การกระทำดีต้องสอดคล้องกับคำสอนในพระเวท ส่วนที่เหมือนกันคือ ทั้งสองยอมรับเรื่องการทำลายความไม่รู้ และการใช้เกณฑ์ร่วมคือจาริต ประเพณี และนักปราชญ์ แต่ในรายละเอียดพุทธปรัชญาไม่สนับสนุนเรื่องวรรณะส่วนอุปัชฌาย์ยังสนับสนุนวรรณะตามคัมภีร์พระเวท

บรรณานุกรม

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มปป.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. 2535. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระประมวล อุตตราสโย (น้อยทรง). 2544. **เปรียบเทียบจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: เฉลิมมงคลการพิมพ์.

พิน ดอกบัว. 2545. **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537. **พระไตรปิฎกภาษาไทยจำนวน 45 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วัชร งามจิตรเจริญ. **พุทธปรัชญา**. เอกสารยังไม่ได้ตีพิมพ์

วิทย์ วิทเศวทย์. 2519. **จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อักษร

เจริญทัศน์.

วิทย์ วิทเศวทย์. 2538. “พุทธจริยศาสตร์เถรวาท: บทวิเคราะห์ว่าด้วยจุดหมายของชีวิต และเกณฑ์
วินิจฉัยความดี ความชั่วในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วารสารพุทธศาสนศึกษา. มกราคม –
เมษายน.

สุนทร ณ รังสี. 2545. **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมภาร พรหมทา. 2535. **พุทธปรัชญากับปัญหาจริยศาสตร์: ทศนะของพุทธปรัชญาเกี่ยวกับ
ปัญหาโสภณิทำแท้งและการุณยฆาต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาด.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. 2546. **ฮินดู- พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

Donald A. Braue. 1985. **Maya in Radhakrishnan's Thought: Six Meanings Other
than Illusion**. Columbia: South Asia Books.

Murti, T.R.V. 1983. **Studies on Indian Thought**. Delhi: Motilal Banarasidass).

ศิลปะการสร้างมนุษยสัมพันธ์ The Art for Building the Human Relations

กรณีย์ เสริมกิจเสรี*
สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล**

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งเน้นให้เรียนรู้ ศึกษาพัฒนาและปฏิบัติ ในเรื่องของ “มนุษยสัมพันธ์” ที่ผู้ปฏิบัติจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ จนให้เกิดเป็นทักษะและได้ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่เพื่อนมนุษย์ ได้ใช้เทคนิคต่าง ๆ อันเป็นกุศโลบายที่สำคัญ ๆ ในเรื่องดังกล่าวทั้งในเชิงจิตวิทยา เชิงพุทธจิตวิทยา หลักศาสนาคริสต์ โคลงโลกนิทิตตลอดจน สมุดบันทึกตามรอยพระยุคลบาทพ่อของแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช.

คำสำคัญ: มนุษยสัมพันธ์, หลักพุทธธรรม, หลักจิตวิทยา

ABSTRACT

This article focuses on learning, developing, and practicing. In terms of "Human Relation", the practitioner must use both science and art for reaching a skill and to guide the way of life for human beings to use all of the techniques that are important in such matters. All of the techniques are Psychology, Buddhist Psychology, Christian Doctrine, Poetry, as well as the notebooks in the footprints of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great.

Keyword: Human Relations, the Teaching of Buddha, the Principle of Psychology

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องมีชีวิตร่วมกับบุคคลต่างๆในสังคมจึงต้องคิดว่าทำอย่างไรจึงจะใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข “มนุษยสัมพันธ์” จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นในตัวของมนุษย์ทุกคนเพื่อให้การอยู่ร่วมกันดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพโดยมีหลักเกณฑ์ที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ทั้งทางจิตวิทยา หลักเกณฑ์และกฎของสังคม วัฒนธรรม และพุทธธรรม ที่มนุษย์นำมาประยุกต์ใช้เป็นเป็นเชิงกุศโลบาย เพื่อสร้างความสำเร็จ สันติสุขเจริญอกงามให้กับมวลมนุษยชาติ

* ทรัพยากรบุคคล บริษัท สยามแก๊ส แอนด์ ปีโตรเคมีคัลส์ จำกัด (มหาชน)

** ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความหมายของมนุษยสัมพันธ์

มนุษยสัมพันธ์ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 402) ได้หมายถึง“ความสัมพันธ์ในทางสังคม ระหว่างมนุษย์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน” และในปี พ.ศ. 2538 ราชบัณฑิตยสถาน (2538 : 628) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า“มนุษยสัมพันธ์” หมายถึงความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันมนุษยสัมพันธ์ (Human Relationships) เป็นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นหมู่เป็นคณะหรือกลุ่ม โดยมีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม เพื่อให้ทราบความต้องการของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มรวมไปถึงวิธีการจูงใจ และประสานความต้องการของบุคคลและกลุ่มให้ผสมผสานกลมกลืนกันตามระบบที่สังคมต้องการ

คำว่า “มนุษยสัมพันธ์” (Human Relation) มาจากคำ 2 คำคือมนุษย์กับสัมพันธ์ มนุษย์ (Human) หมายถึงผู้มีจิตใจสูงซึ่งลักษณะความเป็นมนุษย์พิจารณาในด้านพฤติกรรมการแสดงออก จิตใจความรู้สึกวิธีคิดซึ่งแตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น สัมพันธ์ (Relation) หมายถึงการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันผูกพันกันการอยู่ร่วมกัน

สรุป มนุษยสัมพันธ์หมายถึงการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระหว่างมนุษย์กับมนุษย์โดยอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการเสริมสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันเพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจที่ดีต่อกันความรักใคร่นับถือความจงรักภักดีและความร่วมมือกันซึ่งส่งผลทำให้สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุขที่กล่าวว่ามนุษยสัมพันธ์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์นั้นศาสตร์หมายถึงมีหลักการแนวคิดทฤษฎีองค์ความรู้ที่เป็นระบบเชื่อถือได้และสามารถศึกษาหาความรู้ดังกล่าวได้ส่วนศิลป์หมายถึงการนำความรู้ที่เป็นศาสตร์มาประมวลใช้ให้ผสมกลมกลืนกันในการติดต่อกับผู้อื่นอย่างมีศิลป์ซึ่งความสามารถดังกล่าวเป็นเรื่องเฉพาะตัวของ

อริสโตเติล (Aristotle) ได้อธิบายไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมมนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่เป็นหล่ามนุษย์ อยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มเป็นพวกมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน การที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน ทำให้พวกเขารู้สึกปลอดภัยซึ่งเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การที่มนุษย์มีสัมพันธ์กันมนุษย์จึงเป็นสัตว์สังคม

เดวิด เคียท์ (David, Keith.1977) ได้ให้ความหมายของคำว่า มนุษยสัมพันธ์ ว่าเป็นกระบวนการจูงใจของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพ โดยมีความพอใจในทางเศรษฐกิจ และสังคม มนุษยสัมพันธ์ จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อใช้ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคล การยอมรับนับถือ การให้ความร่วมมือและการให้ความจงรักภักดี ในการติดต่อสัมพันธ์กัน ระหว่างบุคคล ต่อบุคคลตลอดจนองค์กรต่อองค์กรซึ่งมนุษยสัมพันธ์ในความหมายกลาง ๆ คือ การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันและมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน แต่ถ้าเน้นแต่ละศาสตร์ในสาขาต่างๆ จะให้ความหมายของคำว่ามนุษยสัมพันธ์ แตกต่างกันดังเช่น

- **ทางด้านจิตวิทยา** คำว่ามนุษยสัมพันธ์ หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกต่อกันในสังคม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง

- **ทางด้านสังคมวิทยา** คำว่ามนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การที่คนซึ่งอยู่ร่วมกันมีการโต้ตอบ และมีการตอบสนองต่อกันและกัน ซึ่งอาจเป็นทั้งความสัมพันธ์ในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้เช่น ความร่วมมือ การแข่งขัน การต่อต้าน การต่อสู้ เป็นต้น

ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

สถาบันเทคโนโลยีคาร์เนกีได้วิเคราะห์ประวัติของบุคคลสำคัญนับหมื่นคนได้ข้อสรุปว่า ทักษะความสามารถในการทำงานหรือความสามารถทางสมองของคนเรานั้นทำให้คนเราพบความสำเร็จเพียง 15% แต่ความสามารถในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นให้เป็นที่ยอมรับของกันและกันทำให้คนประสบความสำเร็จถึง 85 % (กฤษณาคัดศรี, 2534 : 52)

นอกจากนี้ ดร.หลุยส์ปาเตสได้ให้คำแนะนำในการสัมมนาเรื่อง “จิตวิทยาเพื่อความสำเร็จในหน้าที่การงาน” ไว้ว่าในการปฏิบัติงานโดยทั่วไปจะคำนึงถึงความสามารถของคนใน 2 ลักษณะคือ **เก่งคนและเก่งงาน** ซึ่งบรรดาหัวหน้าหรือผู้นำในทุกวงการควรต้องมีความสามารถใน 2 ลักษณะนี้ควบคู่กันไปคำว่า “เก่งงาน” หมายถึงการมีความรู้ความสามารถในงานที่ทำ ส่วน “เก่งคน” หมายถึงการใช้มนุษยสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานทุกระดับเห็นอกเห็นใจคนด้อยกว่าอ่อนแอกว่าโดยให้ความเมตตากรุณาต่อเขาช่วยเหลือเขาเป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์เพื่อสร้างการทำงานที่มีประสิทธิภาพและราบรื่น (วิจิตรอวาทะกุล , ม.ป.ป. : 5-6)

ความสามารถในการหาตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นๆ ได้เป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของคนเราผู้ที่ล้มเหลวในการดำเนินชีวิตก็คือผู้ที่เข้ากับคนอื่นไม่ได้แม้บุคคลนั้นจะมีความรู้ความสามารถสูงสักเพียงใดก็ตามแต่ถ้าไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้หรือไม่สามารถเข้ากับใครในสังคมได้ทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลนั้นมีอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความสามารถร่างกายและชีวิตก็จะไร้ค่าหมดความหมายนำไปสู่ความล้มเหลวของชีวิตได้ดังนั้นเราจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะทำให้เป็นที่นิยมชมชอบของบุคคลรอบข้างโดยการศึกษาและใช้ศิลปะในการที่จะเข้ากับบุคคลอื่นได้รวมถึงการฝึกฝนตนเองจนสามารถปฏิบัติเป็นนิสัยทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุผลดังต่อไปนี้ (วิจิตร อวาทะกุล, ม.ป.ป. : 12-13)

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างมนุษย์อันจะก่อให้เกิดความราบรื่นในการคบหากัน
2. เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเชื่อถือไว้วางใจกันเข้าใจดีต่อกัน
3. เพื่อส่งเสริมและธำรงรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อกันให้บังเกิดความร่วมมือร่วมใจเกิดความพอใจในการทำงานร่วมกัน
4. เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงและบรรลุวัตถุประสงค์ของสถาบันหรือหน่วยงานร่วมกันทางานด้วยความราบรื่นและมีประสิทธิภาพ
5. เพื่อให้เกิดความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกันอันจะเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันความขัดแย้งระแวงสงสัยไม่ไว้วางใจกัน
6. เพื่อก่อให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีในการทำงานให้เกิดความสำเร็จในงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน
7. เพื่อนำความหวังความตั้งใจของชีวิตให้ไปสู่ความสำเร็จและความรุ่งโรจน์

การกระทำของเราไม่ว่าจะเป็นการพูดการคิดหรือการกระทำที่แสดงออกย่อมมีผลกระทบและเกี่ยวข้องกับคนอื่นที่อยู่ใกล้ชิดด้วยทั้งสิ้นและโดยส่วนใหญ่เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมักไม่ได้รับการแก้ไขปล่อยให้ความขัดแย้งสะสมและค่อยขยายตัวลุกลามใหญ่โตขึ้นจนกลายเป็นปัญหาการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นปัญหาและอุปสรรคในการทำงานรวมถึงความเจริญก้าวหน้าของชีวิตดังนั้นเรื่องของมนุษยสัมพันธ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเราควรให้ความสนใจ (สำนักการศึกษาทั่วไป, ออนไลน์)

หลักการของมนุษยสัมพันธ์

ดังที่กล่าวข้างต้นมนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนเรามากและการจะเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์นั้นจะต้องเข้าใจในธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์รวมทั้งควรศึกษาหลักและเทคนิคการสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน หลักการต่างๆที่จะกล่าวถึงนี้จึงเป็นหลักการที่เป็นพื้นฐานในการนำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ง่ายและเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการด้วยการทำกิจกรรมใดๆก็ตามหรือการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นนั้นจะประสบความสำเร็จหรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขควรคำนึงถึง 3 ข้อนี้

1. หลักของการได้ประโยชน์ร่วมกัน
2. หลักของการมีความสุขร่วมกัน
3. หลักของการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

อีกทั้งเดลคาร์เนกี (Dale Carnegie) ได้ให้หลักมนุษยสัมพันธ์ไว้ว่า (วิจิตรอวาทะกุล , ม.ป.ป. : 47-48) “ให้สิ่งที่เขาต้องการแล้วท่านจะได้รับสิ่งที่ท่านต้องการ” (Give people what they want and then you can get what you want) ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวนี้ต้องทำด้วยความจริงใจจึงจะได้ผลไม่ว่าจะเป็นการยิ้มให้การยกมือไหว้หรือการให้วัตถุสิ่งของก็ตามศาสนาคริสต์ก็บัญญัติกฎทองคำ (Golden Rule) ไว้ว่า “จงปฏิบัติต่อเพื่อนบ้านของท่านเหมือนกับที่ท่านได้ปฏิบัติต่อตัวท่านเอง” (กฤษฎาศักดิ์ศรี, 2534 : 47)

นอกจากนี้โคลงโลกนิติก็ได้กล่าวถึงหลักมนุษยสัมพันธ์ไว้สอดคล้องกับหลักการข้างต้นด้วยดังนี้

ให้ท่านท่านจักให้ตอบสนอง

นบท่านท่านจักปอง   นอบไหว้

รักท่านท่านควรครอง   ความรักเรานา

สามสิ่งนี้เว้นไว้   แต่ผู้ทรชน

จากโคลงข้างต้นยังแสดงให้เห็นว่าหลักการดังกล่าวอาจใช้ไม่ได้กับคนบางคนที่เป็นคนทรชน ซึ่งอาจพบว่ามีคนบางคนที่ไม่สนใจและไม่ใส่ใจอยู่บ้างดังที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงมนุษย์ว่ามี 4 จาพวกคือบัวเหนือน้ำบัวปริ่มน้ำบัวใต้น้ำและบัวในโคลนตมอย่างไรก็ตามก็ไม่ควรหมดความพยายามที่จะทำความดีกับคนทุกคนในสังคมการให้ดังกล่าวก็น่าจะต้องพิจารณาก่อนว่าเขาต้องการอะไร

ต้องการหรือไม่เพราะการให้มีใช้จะทำให้ผู้รับถูกใจเสมอไปแต่การให้ที่ทำให้ผู้รับพอใจต้องเป็นการให้ในสิ่งที่เขากำลังต้องการเท่านั้นจึงจะได้ผลตามโคลงบทนี้

กล่าวโดยสรุปก็คือผู้มีมนุษยสัมพันธ์ควรมีหลักปฏิบัติ (บรรจงหมายมั่น, 2534 : 11-12) ดังนี้

1. ยิ้มไว้เสมอเพราะการยิ้มทำให้แก่ช้าและทำได้ง่ายกว่าการทาหน้าบึ้งตึง
2. จำชื่อและเรียกชื่อคนอื่นได้อย่างแม่นยำ
3. ทำตัวเป็นกันเองมีอารมณ์ขัน
4. พูดและทำด้วยความจริงใจไม่เสแสร้ง
5. พยายามชอบและสนใจคนทั่วไป
6. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรายอมรับผู้อื่นไม่เหยียดหยามใคร
7. ยอมรับและเคารพความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่น
8. มีใจพร้อมบริการผู้อื่นเสมอมีความอดทนและมั่นคงในอารมณ์
9. รู้จักประมาณตนอ่อนน้อมถ่อมตน
10. รู้จักตนเองยอมรับตนเอง
11. รู้จักผู้อื่นยอมรับผู้อื่นยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล

นอกจากนี้นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่ามนุษย์มีพฤติกรรมไปตามสิ่งแวดล้อมถ้าหากเราสามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้เราก็สามารถกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้ศึกษาปัจจัยแห่งความชอบพอของคนเราต่อคนอื่นๆโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ปรากฏผลพอสรุปได้ดังนี้

1. ผู้มีรูปร่างหน้าตาดีย่อมเป็นที่ชื่นชอบของบุคคลต่างๆมากกว่าคนที่หน้าตาไม่ดีถ้าหากผิดก็ได้รับการอภัยให้มากกว่า
2. คนเก่งหรือมีความสามารถย่อมเป็นที่ชื่นชอบของคนอื่นมากกว่าคนไม่เก่งแต่ขณะเดียวกันก็อาจถูกอิจฉาริษยาด้วย
3. ความคล้ายคลึงกันย่อมทำให้คนอื่นชื่นชอบมากกว่าการมีอะไรที่แตกต่างกันแต่ในทางตรงกันข้ามบางครั้งการมีอะไรที่ตรงข้ามกันก็ทำให้คนเราชอบพอกันได้เช่นคนช่างพูดกับเงียบขรึมคนเจ้ากี้เจ้าการกับคนเฉื่อยชา เป็นต้น
4. การมีวาจานุ่มนวลจะทำให้เกิดความประทับใจในทางบวกในช่วงแรกที่พบกันแต่ถ้านานวันไปพบว่าเป็นคาพูดที่ไม่จริงใจและความแตกต่างกันในทางความรู้สึกนึกคิดความรู้สึกทางลบต่อกันก็จะเกิดขึ้น
5. การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นก็เป็นคุณสมบัติที่ก่อให้เกิดความชื่นชอบต่อกันอีกข้อหนึ่งแต่ต้องทำด้วยความจริงใจไม่ใช่ทำแบบหวานพืชมหวังผลซึ่งจะทำให้เปลี่ยนความรู้สึกไปในทางลบได้

เทคนิคการสร้างและรักษามนุษยสัมพันธ์

ดังได้กล่าวแล้วว่ามนุษยสัมพันธ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีนักปราชญ์นักจิตวิทยาและบุคคลที่สำคัญอื่นๆให้ความสนใจศึกษาเทคนิคต่างๆในการสร้างและรักษามนุษยสัมพันธ์ไว้มากมายผู้ที่สนใจศึกษาสามารถนำหลักและเทคนิคเหล่านี้ไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองในด้านต่างๆเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีได้

วิธีสร้างและรักษามนุษยสัมพันธ์มีหลักการ(หรือวิธีการหรือแนวคิด) ดังนี้

1. พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
2. ทฤษฎีลิง 3 ตัวของชงจื้อ
3. ทฤษฎีความสมดุลของไฮเดอร์ (Heider / เป็นแนวคิดด้านจิตวิทยา)
4. หลัก “การรู้จักและเข้าใจตนเอง”
5. หลัก “มนุษย์มีความคล้ายคลึงกัน”
6. หลัก “มนุษย์มีความแตกต่าง”
7. หลัก “การให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแก่ผู้อื่น”
8. หลัก “การจงใจ”
9. หลัก “การศึกษาบุคคลทั้งตัว”
10. หลัก “การมีผลประโยชน์ร่วมกัน”
11. หลัก “ตนเองมีความสุขผู้อื่นมีความสุขและสังคมสงบสุข

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม : 2546) ได้มีพระราชดำรัสพระราชทานแก่สามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ในการเปิดประชุมประจำปีวันที่ 10 เมษายน 2525 ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการสร้างและรักษามนุษยสัมพันธ์การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดีและมีความสุขดังนี้คือคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น

ประการหนึ่งการให้คือการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันให้อภัยกันไม่ถือโทษกันให้คำแนะนำตักเตือนที่ดีต่อกัน

ประการที่สองการมีวาจาดีคือพูดแต่คำสัตย์คำจริงต่อกันพูดให้กำลังใจกันพูดแนะนำประโยชน์ให้แก่กันและพูดให้รักใคร่ปรองดองกัน

ประการที่สามการหาประโยชน์แก่กันคือประพฤติกฎปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่กันและกัน และแก่หมู่คณะโดยส่วนรวม

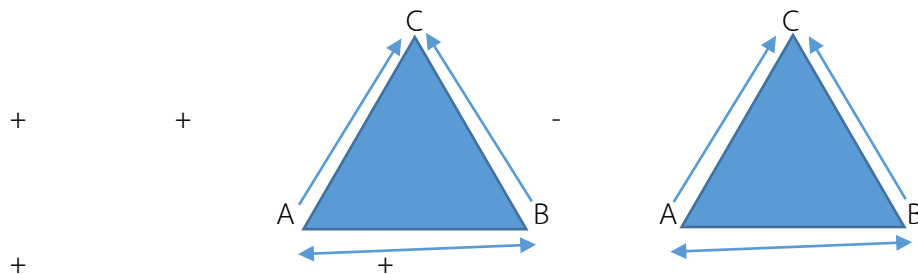
ประการที่สี่การวางตนให้สม่ำเสมออย่างเหมาะสมคือไม่ทำตัวให้ดีเด่นเกินกว่าผู้อื่นและไม่ด้อยต่ำทรมานไปจากหมู่คณะหมู่คณะใดมีคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวกันไว้ดังกล่าวหมู่คณะนั้นย่อมจะมีความเจริญมั่นคง

ทฤษฎีลิ้ง 3 ตัวของขงจื้อ

ขงจื้อเป็นนักปราชญ์ชาวจีนที่ได้รับการยกย่องนับถือมากเขาได้ตั้งทฤษฎีลิ้ง 3 ตัวโดยลิ้งแต่ละตัวปิดทวารตั้งนี้ลิ้งตัวที่ 1 ปิดหูลิ้งตัวที่ 2 ปิดตาและลิ้งตัวที่ 3 ปิดปากทั้งนี้เพื่อลดการได้ยินได้เห็นและการพูดลงบ้างถ้าการกระทำเหล่านี้เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์หรือความยุ่งยากใจต่อกันหลักศาสนานี้สามารถนำไปใช้ได้มากในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นกล่าวคือบุคคลจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นได้ต้องรู้จักว่าอะไรควรฟังไม่ควรฟังควบคุมตาของตัวเองให้ได้ว่าสิ่งใดควรมองสิ่งใดไม่ควรมองควบคุมปากของตนเองให้ได้ว่าอะไรควรพูดอะไรไม่ควรพูดสรุปแล้วก็คือจะต้องพิจารณาทำตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะนั้นเอง

ทฤษฎีความสมดุลย์ของไฮเดอร์ (Heider / เป็นแนวคิดด้านจิตวิทยา)

ไฮเดอร์ได้สร้างทฤษฎี (Heider's Balance Theory) ขึ้นจากหลักที่ว่าคนเรามักจะชอบหรือพอใจคนที่ชอบหรือไม่ชอบในสิ่งที่คล้ายๆกันกับตัวเราจากแนวคิดแสดงภาพได้ดังนี้

ภาพซ้ายหมายถึงถ้า A และ B ต่างก็ชอบ C จะมีผลให้ A และ B มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เพราะมีความชอบในสิ่งเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน (เครื่องหมายเป็นบวก)

ภาพขวาหมายถึงการที่ A และ B ต่างก็ไม่ชอบ C เหมือนกันจะมีผลให้ A และ B มีความรู้สึกที่ดีต่อกันเพราะมีความรู้สึกต่อ C ไปในทิศทางเดียวกัน (เครื่องหมายเป็นลบ)

จากแนวคิดนี้ทำให้ได้ข้อคิดและแนวปฏิบัติว่าการที่จะผูกมิตรและมีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่นนั้น ถ้าเราศึกษาให้รู้ถึงความชอบไม่ชอบของบุคคลนั้นๆเราจะสามารถใช้ข้อมูลนี้ให้เป็นประโยชน์ในการผูกสัมพันธ์กับเขาได้เช่นการสนทนาในเรื่องที่เขาชอบก็ย่อมทำให้เขาพอใจและต้องการสนทนาด้วย

“การรู้จักและเข้าใจตนเอง”

การสร้างมนุษยสัมพันธ์นั้นต้องเริ่มต้นที่ตนเองก่อนการเริ่มที่ตนเองนั้นคือบุคคลจะต้องรู้จักตนเองเข้าใจตนเองพร้อมทั้งต้องพัฒนาตนเองเพื่อการสร้างมนุษยสัมพันธ์ดังนี้

1) ศึกษาตนเองให้เข้าใจตนเองอย่างแท้จริงว่าเป็นคนอย่างไรต้องการอะไรมีบุคลิกภาพอย่างไรมีส่วนดีและส่วนบกพร่องอะไรบ้างมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างไรเป็นต้น

2) ยอมรับและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น

3) พิจารณาว่าสังคมยอมรับเราแค่ไหนเราควรพิจารณาว่าบุคคลรอบข้างเห็นชอบทั้งความคิดและการกระทำของเราเพียงใดเช่นเมื่อเราเสนอความคิดออกไปบุคคลอื่นเชื่อถือและยอมทำตามหรือไม่

4) พิจารณาสุขภาพลักษณะนิสัยของตนเองก่อนร่วมกิจกรรมทางสังคม

5) ยอมรับคำตำหนิจากผู้อื่นและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง

6) สร้างภาพพจน์ที่ดีสำหรับตนเองและผู้อื่น

7) สร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้เกิดขึ้น

8) พยายามปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น

9) มีสติทั้งในขณะอยู่คนเดียวและเมื่ออยู่กับผู้อื่น

10) รู้จักประมาณตนไม่หลงตนหรือเห่อเหิมตามผู้อื่น

11) มองโลกในแง่ดีมีอารมณ์ขัน

“มนุษย์มีความคล้ายคลึงกัน”

โดยธรรมชาติมนุษย์จะมีบางอย่างร่วมกันเช่นมีความต้องการพื้นฐานมีอารมณ์ความรู้สึก รักโลกโกรธหลงมีความสุขมีความทุกข์เช่นการกระทำอย่างหนึ่งเราไม่ชอบเราก็กต้องตระหนักว่าผู้อื่นก็คงไม่ชอบด้วยเช่นกันดังนั้นในการสร้างและรักษามนุษย์สัมพันธ์ควรปฏิบัติดังนี้

1) แสดงความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเช่นเข้าใจว่าเหตุใดคนที่ถูกตำหนิจึงมีความรู้สึกเสียใจ เพราะตัวเราเองก็ไม่ชอบการตำหนิ

2) แสดงความเห็นใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นแสดงความเห็นใจเพื่อนเมื่อประสบกับ เหตุการณ์เลวร้ายเป็นต้น

3) ให้อภัยในความผิดพลาดที่ผู้อื่นกระทำ

4) มีความยืดหยุ่นในการทำงานหรือการดำเนินชีวิตไม่เข้มงวดกวดขันเช่นบุคคลที่เข้าใจในเรื่องความคล้ายคลึงของมนุษย์จะไม่เข้มงวดกับระเบียบกฎเกณฑ์มากนักเพราะตัวเขาเองก็ไม่ชอบความเข้มงวดกวดขันเช่นกัน

5) รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราคือการรู้สึกอย่างที่เรารู้สึกเช่นเมื่อเพื่อนต้องประสบกับ เหตุการณ์ที่เลวร้ายทำให้เขาจะรู้สึกเศร้าโศกเสียใจถ้าเรารับรู้ถึงความรู้สึกนั้นก็ทำให้เรารู้สึกเห็นใจสงสารและให้อภัยต่อเพื่อน

“มนุษย์มีความแตกต่าง”

บุคคลโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะร่วมกันในหลายๆลักษณะแต่เมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคลแล้วจะพบว่ามนุษย์มีลักษณะแตกต่างกันหลายประการวิธีการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ให้สอดคล้องกับหลัก “มนุษย์มีความแตกต่าง” มีดังนี้

- 1) แสดงความเข้าใจผู้อื่นเพราะผู้อื่นไม่เหมือนเราจึงทำให้เราต้องผิดหวังอยู่เสมอเราจึงต้องเข้าใจว่ามนุษย์มีความแตกต่างกัน
- 2) แสดงความเห็นใจเมื่อรู้ว่าคนอื่นไม่เหมือนเราเราจะต้องแสดงความเห็นใจเขาเช่นเรามีความอดทนต่อความยากลำบากในระดับสูงแต่เพื่อนของเราอาจจะไม่สามารถทนได้อย่างเราเป็นต้น
- 3) ยอมรับความแตกต่างด้วยความเข้าใจไม่ยึดติดจะทำให้เรารู้สึกสบายใจ
- 4) ควรรู้จักสังเกตความต้องการของผู้อื่นว่าเขาต้องการอะไรพอใจอะไร
- 5) ให้อภัยในความผิดพลาดเราอาจจะคิดว่าเราเคยทำงานชนิดนี้โดยไม่เคยผิดพลาดเพราะถนัดและชอบงานนี้แต่คนอื่นอาจทำผิดพลาดได้เพราะเขาไม่ถนัดและไม่ชอบงานนี้เราจึงควรให้อภัยแก่เขา
- 6) มีความเกรงใจผู้อื่นเพราะบุคคลชอบสิ่งต่างๆไม่เหมือนกันดังนั้นสิ่งที่เราชอบคนอื่นอาจจะไม่ชอบเช่นถึงแม้เราชอบฟังเพลงเสียงดังเราก็คงไม่กล้าเปิดเพลงให้รบกวนผู้อื่นเพราะมีความเกรงใจ
- 7) แยกตนออกมาเมื่อไม่สามารถยอมรับความแตกต่างนั้นได้รอให้สถานการณ์ดีขึ้นหรือควบคุมอารมณ์ได้แล้วค่อยกลับเข้าไปในสถานการณ์นั้นใหม่
- 8) ให้อะไรที่ผู้อื่นพอใจมิใช่ให้อะไรที่เราพอใจ
- 9) พยายามปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นเสมอ

“การให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแก่ผู้อื่น”

มนุษย์ทุกคนชอบการชมเชยยกย่องให้เกียรติและชอบสิ่งที่ดีๆแต่ไม่ชอบการดูถูกเหยียดหยามการสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามหลักข้อนี้คือการให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแก่มนุษย์ดังนี้

- 1) จดจำชื่อและนิสัยใจคอตลอดจนสิ่งที่ผู้อื่นชอบได้อย่างแม่นยำ
- 2) แสดงกิริยาจาสุภาพต่อผู้ที่เราติดต่อด้วย
- 3) ศึกษาส่วนดีเด่นของผู้อื่นและกล่าวถึงส่วนดีเด่นของเขาในที่ชุมชน
- 4) พูดจาชมเชยกย่องและให้เกียรติผู้อื่นด้วยความจริงใจ
- 5) ยอมรับนับถือในฐานะมนุษย์ด้วยกันไม่ว่าเขาจะมีฐานะความเป็นอยู่อย่างไร
- 6) พูดในสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกภาคภูมิใจ
- 7) ยอมรับฟังความคิดเห็นและยอมรับผู้อื่นให้อยู่ในกลุ่ม
- 8) ไม่พูดจาและไม่แสดงกิริยาทำทางดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น
- 9) รู้จักขอบคุณและขอโทษตามควรแก่โอกาส
- 10) รู้จักไหว้หรือแสดงความเคารพตามควรแก่ฐานะและตำแหน่ง
- 11) รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับผู้ที่เราพบเห็น
- 12) รู้จักอดทนและควบคุมอารมณ์ได้
- 13) เห็นคุณค่าของสิ่งของที่ผู้อื่นให้โดยการเก็บรักษาสິงนั้นไว้แม้สิ่งนั้นจะไม่มีราคา

“การจูงใจ”

จากความเชื่อพื้นฐานทางจิตวิทยาที่ว่า “พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดขึ้นได้ และพฤติกรรมเกิดจากแรงจูงใจ” ซึ่งเป็นแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ที่ว่า “พฤติกรรมใดๆก็ตามที่ได้รับแรงเสริมหรือที่เรียกว่าสิ่งจูงใจพฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นอีก” การจูงใจในที่นี้หมายถึงการกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมโดยการใช้สิ่งจูงใจซึ่งมีวิธีการดังนี้

- 1) รักที่จะเข้าไปหาผู้อื่นก่อนไม่ว่าจะเข้าไปขอความช่วยเหลือหรือให้ความช่วยเหลือ
- 2) รักที่จะต้อนรับเมื่อมีผู้อื่นมาหาหรือเยี่ยมเยียน
- 3) รักที่จะบริการหรือทำให้ผู้อื่นได้รับความสะดวกสบายขึ้น
- 4) รู้จักชมเชยยกย่องผู้อื่น
- 5) รู้จักยิ้มกับคนทั่วไปการยิ้มครั้งเดียวมีคุณค่ามากกว่าคำพูดหลายๆคำเพราะการยิ้มบ่ง

บอกถึงไม่ตรีจิต

6) รู้จักทักทายปราศรัยผู้อื่นด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวานการพูดที่อ่อนหวานจะเป็นการสร้างเสน่ห์ให้แก่ตนเองและทำให้คนอื่นรู้สึกประทับใจยากที่จะลืมเลือนได้

7) รู้จักให้ความช่วยเหลือในเรื่องเล็กๆน้อยๆเมื่อเขาร้องขอให้ช่วยก็ต้องไม่ปฏิเสธ

8) แสดงการมีน้ำใจการมีน้ำใจคือให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยเขาไม่ต้องขอร้องเช่นช่วยเหลือของให้ช่วยทำงานบ้านให้โดยไม่นั่งดูตายการแสดงน้ำใจย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

9) แสดงความเคารพหรือเชื่อถือในเกียรติของผู้อื่น

10) ให้สิ่งของเล็กๆน้อยๆในโอกาสพิเศษเช่นวันเกิดวันปีใหม่ เป็นต้น

11) ให้ความสนใจแก่ผู้อื่นเช่นฟังเรื่องที่ผู้อื่นพูดอย่างตั้งใจเปิดโอกาสให้คนอื่นพูดและเราเป็นผู้ฟังมากกว่า

12) เอาใจใส่ผู้อื่นเพื่อนบุคคลรอบข้างบ้างเช่นรู้จักถามข่าวคราวทุกข์สุขของเขาและคนในบ้านบ้างตามสมควร

“การศึกษาบุคคลทั้งตัว”

การศึกษาบุคคลทั้งตัวรวมความถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นด้วยเนื่องจากมนุษย์มีความซับซ้อนพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากหลายสาเหตุทั้งสาเหตุที่เกิดจากความต้องการมากมายทั้งที่เกิดขึ้นตรงๆและแอบแฝงซ่อนเร้นหรือพฤติกรรมอาจจะเกิดจากสถานการณ์ที่อยู่แวดล้อมซึ่งทำให้สามารถทำนายหรือควบคุมพฤติกรรมของบุคคลอื่นได้และบางครั้งอาจมีลักษณะตรงกันข้าม เช่นกันการสร้างและรักษามนุษย์สัมพันธ์ตามแนวคิดนี้มีดังนี้

1) การติดต่อสัมพันธ์หรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นควรคำนึงถึงอารมณ์ความรู้สึกของเขาด้วยมิใช่ดูที่ความสามารถเพียงอย่างเดียวเช่นการมอบหมายงานควรดูว่าผู้รับงานพอใจหรือไม่ด้วย

2) พิจารณาเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในขณะนั้นเช่นพิจารณาว่าวันนี้ทำไมเพื่อนจึงอารมณ์เสียอาจพบว่าเพิ่งถูกแม่ตำหนิมาเรื่องใช้เงินมากเกินไปก็จะทำให้เราเข้าใจเพื่อนของเรามากขึ้น

3) ศึกษาภูมิหลังของบุคคลที่ต้องติดต่อสัมพันธ์ด้วยเช่นสภาพครอบครัวเป็นอย่างไรเติบโตในวัฒนธรรมเช่นไรเป็นต้นเพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลนั้นอันเป็นแนวทางในการสร้างมนุษยสัมพันธ์

4) มีความยืดหยุ่นไม่เคร่งครัดจนเกินไปการศึกษภูมิหลังและสถานการณ์รอบตัวบุคคลทำให้เข้าใจบุคคลอื่นและทำให้รู้จักยืดหยุ่นเมื่อพบปัญหาบางอย่างจะไม่อึดอัดใจ

“การมีผลประโยชน์ร่วมกัน”

ตามแนวคิดนี้ผลประโยชน์อาจหมายถึงเงินทองวัตถุสิ่งของฯลฯซึ่งเป็นรูปธรรมจับต้องได้และรวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมด้วยเช่นความรู้สึกรักความอบอุ่นใจความสบายใจฯลฯการสร้างและรักษามนุษยสัมพันธ์ตามแนวคิดดังกล่าวมีดังนี้

- 1) รู้จักแบ่งปันทั้งสิ่งของและความคิด
- 2) รู้จักให้และรับตามความเหมาะสมตามควรแก่โอกาสไม่ควรเอาเปรียบผู้อื่น
- 3) มีความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือเมื่อมีโอกาส
- 4) ตอบแทนความดีของผู้อื่นบ้างตามสมควร
- 5) พยายามทำให้ผู้อื่นหรือคนรอบข้างมีความสุขเมื่ออยู่กับเราเช่นยิ้มแย้มแจ่มใส มีใจบริการและให้ความช่วยเหลือ

“ตนเองมีความสุขผู้อื่นมีความสุขและสังคมสงบสุข

เป็นแนวคิดการสร้างและรักษามนุษยสัมพันธ์ตามหลักธรรมการสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวคิดดังกล่าวมีดังนี้

- 1) มีความเมตตาคือให้ความรักแก่ผู้อื่น
- 2) เข้าใจเห็นใจและให้อภัยแก่ผู้อื่น
- 3) มีความรับผิดชอบ
- 4) ซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา
- 5) รู้จักเกรงใจคิดถึงใจเขาใจเรา
- 6) สุภาพอ่อนน้อมต่อผู้อื่นสม่ำเสมอ
- 7) ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนไม่เบียดเบียนผู้อื่นแต่ช่วยเหลือให้ผู้อื่นคลายทุกข์
- 8) ให้ความร่วมมือในกิจการงานของผู้อื่นตามโอกาสอันควร

หลักพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์

การส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์เป็นการสร้างและพัฒนาความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความยั่งยืนโดยมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552 :125)

1. หลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ

1. เมตตา (มีน้ำใจ) เยื่อใยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนสัตว์ทั้งหลาย หรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็น ไปต่อมิตร

2. กรุณา ทำความสะเทือนใจแก่สาธุชน เมื่อคนอื่นประสบทุกข์ หรือถ่ายทอดทุกข์ของผู้อื่นให้หมดไป หรือแผ่ใจไปรับรู้ต่อคนสัตว์ทั้งหลายที่ประสบทุกข์

3. มุทิตา โมทนายินดีต่อผู้ประกอบด้วยสมบัติหรือผลดีนั้น ๆ

4. อุเบกขา คอยมองดูอยู่ โดยละความขวนขวายว่าสัตว์ทั้งหลายจะอย่าผูกเวรกัน เป็นต้น และเข้าถึงความเป็นกลาง

2. สังคหัตถ์ 4 ประการ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

1. ทาน - การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น

2. ปิยวาจา - การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ด้วยความจริงใจ เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ

3. อตถจริยา - การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพัตินสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

4. สมานัตตตา - การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย

3. ฆราวาสธรรม 4 ประการ เป็นการดำเนินชีวิตในทางโลกผู้ครองเรือนอย่างที่ดีมีความถูกต้องความดีงามนิสสัยที่ดีงามคุณสมบัติข้อปฏิบัติทั้งนี้ฆราวาสธรรมเป็นคุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลกดังนี้คือ

(1) **สัจจะ** หมายถึงความจริงตรงแท้มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐานเป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตนแต่ถ้าเมื่อใดมนุษย์ขาดสัจจะจะทำให้มีนิสัยขาดความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัวเป็นคนเหลวไหลพบแต่ความตกต่ำ มีแต่คนดูถูกไม่มีคนเชื่อถือไม่สามารถรองรับความเจริญต่างๆได้และไร้เกียรติยศชื่อเสียงในที่สุด

(2) **ทมะ** หมายถึงการฝึกตนข่มจิตและรักษาใจบังคับตัวเองเพื่อลดและละกิเลสและรักษาสัจจะ

(3) **ขันติ** หมายถึงความอดทนไม่ไข้อย่างแต่อดทนกับคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่นที่เราไม่พอใจแต่เป็นการถึงการอดทนอดกลั้นต่อการบีบบังคับของกิเลสซึ่งการมีขันติจะเป็นการปลูกฝังนิสัยการอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่างๆได้ดี

(4) **จาคะ** หมายถึงการเสียสละบริจาคสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตนโดยเฉพาะกิเลสเพราะนั่นคือสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่กับตนละนิสัยไม่ดีต่างๆโดยการมีจาคะจะปลูกฝังการมีอารมณ์ผ่องใสและนิสัยเสียสละให้เกิดขึ้นในตัวเป็นการสร้างความปลอดภัยแก่ตนเองเป็นที่นับหน้าถือตาของคนทั่วไปครอบครัวและสังคมเป็นสุขและมีกัลยาณมิตรรอบตัวแต่ถ้าขาดจาคะจะปลูกฝังความตระหนี่ให้เกิดขึ้นในใจได้รับคำครหาติเตียนเป็นทุกข์ใจและไม่มีใครอยากเข้าใกล้ เป็นต้น

4. สัมปรีติธรรม 7 ประการ

ตามหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์หรือพุทธบริหารไม่ได้มุ่งหวังกำไรหรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียวแต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืนการไม่เบียดเบียนการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ

มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลกโดยมิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการมีมนุษยสัมพันธ์อีกด้วยดังนั้น หลักสัปปริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมี 7 ข้อ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540 : 4- 6)

1) **ธัมมัญญตา**(Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุคือรู้ความจริงรู้หลักการรู้กฎเกณฑ์รู้กฎแห่งธรรมได้รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผลและรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผลรวมความว่าการบริหารจัดการในองค์กรผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพประสิทธิภาพรู้จักรู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดา” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

2) **อัตถัญญตา**(Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผลหรือความมุ่งหมายคือรู้ความหมายรู้ความมุ่งหมายรู้ประโยชน์ที่ประสงค์รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำตามหลักหมายถึงการบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ขององค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคงและไม่มีผลกระทบใดๆต่อองค์กรในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดีการวางแผนที่มีวิเคราะหผลกระทบด้านต่างๆ

3) **อัตตัญญตา**(Knowing Oneself) ความเป็นผู้รู้จักตนคือรู้จักเราว่าเรานั้นโดยฐานะภาวะเพศความรู้ความสามารถและคุณธรรมเป็นอย่างไรและเท่าใดแล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไปในที่นี้หมายถึงรู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อยจุดแข็งอย่างไรมีขีดความสามารถอย่างไรและรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบรวมทั้งการบริหารความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศมีประสิทธิภาพและมั่นคงถาวร

4) **มัตตัญญตา**(Moderation, Knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณคือความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงินหรือการขยายกิจการต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กรขีดความสามารถขององค์กรขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรรวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

5) **กาลัญญตา**(Knowing the Proper time) ความเป็นผู้รู้จักกาลคือรู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาในการประกอบกิจในที่นี้หมายถึงการบริหารจัดการจะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสมการสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์เวลานั้นๆว่าควรจะดำเนินการอย่างไรอะไรควรจะทำอะไรควรกระทำเวลาใดควรขยายกิจการหรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

6) **ปริสัณญตา**(Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จักชุมชนคือรู้จักวิถีที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นว่าควรจะทำอย่างไรการบริหารจัดการจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆที่เป็นพันธมิตรและคู่แข่งการสร้างสรรหรือการประสานงานกับชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กรก็คือเข้าถึงเข้าใจและพัฒนาเป็นการบริหารจัดการที่สร้าง

ความสัมพันธ์ด้วยเมตตาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชนหรือสาธารณะชนจะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

7) **บุคคลัญญตา**(Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคลคือรู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอรรถาธิบายความสามารถและคุณธรรมตลอดถึงรู้ในความสามารถของบุคคลและใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้จักบุคคลเปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนาและบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถและภาคีต้ององค์กรมีความสามัคคีสร้างความเป็นธรรมและเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กรรวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆด้วยความเป็นมิตรไมตรีรวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

สรุป

การสร้างมนุษยสัมพันธ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วนำมาปฏิบัติ ซึ่ง**มนุษยสัมพันธ์** นั้นเป็นทั้งศาสตร์ (Science)และศิลป์ (Arts) โดยมีทั้งหลักจิตวิทยาและหลักพุทธธรรม หลักจิตวิทยา อันประกอบไปด้วย พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชหลักทฤษฎีถึง 3 ตัวของขงจื้อทฤษฎีความสมดุลย์ของไฮเดอร์ (Heider) หลัก “การรู้จักและเข้าใจตนเอง” หลัก “มนุษย์มีความคล้ายคลึงกัน” หลัก “มนุษย์มีความแตกต่าง” หลัก “การให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแก่ผู้อื่น” หลัก “การจงใจ” หลัก “การศึกษาบุคคลทั้งตัว” หลัก “การมีผลประโยชน์ร่วมกัน” และหลัก “ตนเองมีความสุขผู้อื่นมีความสุขและสังคมสงบสุข” ส่วนหลักพุทธธรรม มีพรหมวิหารธรรม 4, สังคหวัตถุ 4, ขรรวาสธรรม 4, สปัจริยธรรม 7, แต่ละหัวข้อล้วนแล้วแต่จำเป็นต่อมนุษย์ทุกคนจะต้องเรียนรู้ถึงขนาดจะต้องเกิดความชำนาญจนได้ชื่อว่าเป็นศาสตร์และศิลป์เพื่อใช้เป็นกุศโลบายสร้างความสำเร็จให้กับตนและสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2540. **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต). 2552. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช. 2546. **สมุดบันทึกตามรอยพระยุคลบาท พ่อของแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา.
- กฤษณา ศักดิ์ธี. 2534. **มนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาสน์การพิมพ์.

กิตติยวดี บุญเชื้อ. 2522. **การให้และรับความร่วมมือ ในกลุ่มสัมพันธ์: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม**

1. กรุงเทพมหานคร: บุรพาศิลป์การพิมพ์.

จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์. 2532. **จิตวิทยาเบื้องต้น**. สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ราตรีพัฒนรังสรรค์. 2542. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์

สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง. 2555. **เทคนิคมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์

ราชวิทยาลัย, สุจิตรา พรหมนุชาธิป. **มนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น,

2549.

สมพร สุทัศน์ย์. 2551. **มนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจิตร คงพล. 2524. **มนุษยสัมพันธ์ภายในครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร.

วิจิตร อวทะกุล. 2542. **เทคนิคมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

วิลโลว์โจนวีระ. 2535. **มนุษยสัมพันธ์**. ฉะเชิงเทรา: ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว.

Dale Carnegie. **How to Win Friends and Influence People**, Copy right in India by

D.B. Taraporevala Sons & Co. Private LTD. 210 Dr. Dadabhai Naoroji Road,

Bombay, India.

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป .

2560.

ออนไลน์. แหล่งที่มา :

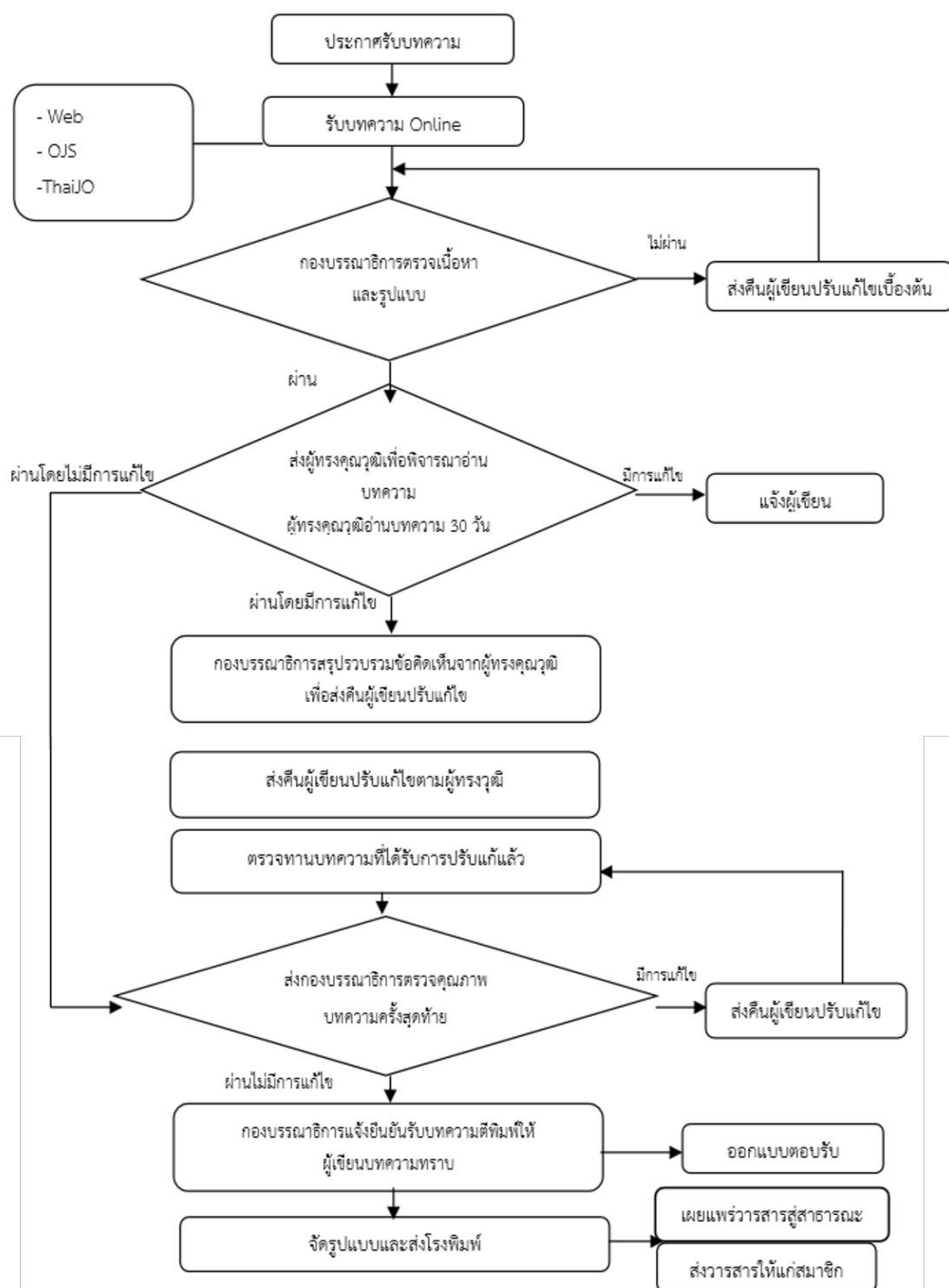
ge.kbu.ac.th/Download8_files/img/5.pdf. 5 มีนาคม.

ภาคผนวก

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

1. สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

79 หมู่ 1 ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์: 035-248-000 ต่อ 8400

อีเมล: allhjournal@gmail.com

2. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบทความ

1) ประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1.1) บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ กลุ่มเป้าหมาย คือ นักวิชาการในวงการวิชาการและวิชาชีพ

1.2) บทความทางวิชาการ เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ กลุ่มเป้าหมาย คือ นิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

1.3) บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารอื่นมาก่อน

1.4) บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และวิจารณ์เปรียบเทียบกัน

1.5) ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปลก การย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น การวิจารณ์ การแนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

2) การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์จะต้องส่งจดหมายนำส่งบทความ พร้อมต้นฉบับแบบพิมพ์จำนวน 3 ชุด มาที่กองบรรณาธิการวารสารฯ กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD-ROM) 1 แผ่น ที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ ผู้นิพนธ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

3) การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กองบรรณาธิการวารสารฯ กำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องและพิสูจน์อักษรก่อนส่งบทความให้กับกองบรรณาธิการวารสารฯ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์ มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารฯ

4) การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 จัดกั้นหลังกระจายแบบไทย และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (Double Spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์สันขนาด B5 พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน 1 นิ้วครึ่ง และด้านขวากับด้านล่าง 0.5 นิ้ว พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน 8 – 12 หน้ากระดาษพิมพ์ โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

5) การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการวารสารฯ ก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความนั้น ผู้พิจารณาบทความจะไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความจะไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – Blind Peer Review)

3. ส่วนประกอบของบทความ

1) บทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อ ควรมีความยาวไม่เกิน 500 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วย วัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (Methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key Words) ซึ่งควรเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจน ดังนี้

- วัตถุประสงค์ ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- วิธีการศึกษา ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- ผลการศึกษา ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)

- สรุป ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา

- คำสำคัญ ควรมีความสำคัญ 3 - 6 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วย เครื่องหมายอัฒภาค (;)

2) ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

2.1) บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

2.2) วิธีการศึกษา (Methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

2.3) ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ 2.2) ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติม ด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

2.4) การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์ มาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้ง ข้อดี-ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

2.5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

2.6) กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัย และหมายเลขของ ทุน วิจัย

2.7) เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)

3) การอ้างอิงแบบ APA

การอ้างอิงในบทความ

1. หนังสือ

1.1 คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์. เล่ม/ข้อ/หน้า. และให้วงเล็บคำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำว่า (ไทย) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย

ตัวอย่างเช่น (พ.ชา. (บาลี) 27/855/191).

1.2 หนังสือทั่วไป (ผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์).

ตัวอย่างเช่น พระเทพโสภาณ (ประยูร ธมมจิตโต), 2544).

(Venerable Dr. W. Rahula, 2004).

2. วารสาร ผู้เขียน, เล่มที่หรือปีที่ (ฉบับที่): หน้า.

ตัวอย่างเช่น พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, 3 (1): 14-28. K.N., Jayatileke, 77 (1): 10-15.

3. วิทยานิพนธ์ ชื่อผู้วิจัย, ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างเช่น พรณทิพย์ ศิริวรรณบุญ, (2557).

4. การสัมภาษณ์ สัมภาษณ์(ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง(ถ้ามี), วัน เดือน ปี.

ตัวอย่างเช่น สัมภาษณ์ พระมหาเผื่อน กิตติโสภณ, (18 กรกฎาคม 2557).

5. เว็บไซต์ (ผู้แต่ง, วันที่เข้าถึงข้อมูล).

ตัวอย่างเช่น พุทธศาสนิกขุ, (7 กันยายน 2555).

6. ภาษาอังกฤษ (ผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์).

ตัวอย่างเช่น (Gordon Allport, 1961)

การเขียนเอกสารอ้างอิง (บรรณานุกรม)

1. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลวิทยุภูมิ

1) หนังสือ ผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ. จังหวัด: สำนักพิมพ์.
 ปรายรัตน์ ภัทรธิดี และกมลลา แสงสีทอง. (2545). *จิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) วารสาร ผู้เขียน. “ชื่อบทความ”. ชื่อวารสาร. ปีที่ (ฉบับที่), หน้า.
 รุ่งฤดี แผลงศร. “การจัดการเรียนการสอนทักษะการอ่านภาษาไทยระดับสูงสำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ”.
วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ 35 เล่ม 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2556), 79-94.

3) วิทยานิพนธ์ ผู้วิจัย. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. วิทยานิพนธ์. สาขาวิชา. คณะ. สถาบันการศึกษา.
 รัตน์ที่ วิโรจน์ฤทธิ์. (2559). “การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุความสุขในความรักตามหลักพุทธ
จิตวิทยา”. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย.

4) สัมภาษณ์ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, (วัน เดือน ปี). ตำแหน่ง. สัมภาษณ์.
 ขวน หลีกภัย, (19 พฤษภาคม 2541). นายกรัฐมนตรี. สัมภาษณ์.
 Ross, R., (5 May 1980). Associate Director, Cornell University Libraries. Interview.

5) เว็บไซต์ ผู้เขียน. (วันที่เข้าถึงข้อมูล). ชื่อเรื่อง [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: ที่อยู่เว็บไซต์.
 มณฑิรา พรศาลนุวัฒน์, แพทย์หญิง. (1 กรกฎาคม 2559). *จิตวิทยาของความรัก [ออนไลน์]*. แหล่งที่มา:
<http://www.thaiclinic.com/medbible/love.html>

2. ภาษาอังกฤษ Authority. (Year). Book. Place: Publishing House.

Carr, A. (2004). *Positive psychology: The science of happiness and human strengths*. New York: Routledge.

Maslow, Abraham. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row Publishers.

4. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพ หรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยาย
 ภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

5. ลิขสิทธิ์

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์
 บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องยืนยันว่า
 บทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ เพียงแห่งเดียว
 เท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้พิมพ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้พิมพ์ ต้องขออนุญาต
 เจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน พร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

6. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ กรุณา
 ติดต่อ “วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์” สำนักงานวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ภาควิชาจิตวิทยา
 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ 1 ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.
 พระนครศรีอยุธยา 13170 โทรศัพท์: 038-248-000 ต่อ 8400 E-mail: allhjournal@gmail.com

7. อัตราค่าวารสาร

กำหนดออกวารสารปีละ 3 ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ 199 บาท (ไม่รวมค่าส่ง)

8. อัตราค่าสมาชิก

ปีละ 500 บาท

หนังสือขอเสนอบทความในวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

เขียนที่.....

.....

.....

ข้าพเจ้าชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....

ขอแจ้งความประสงค์ขอตีพิมพ์บทความเรื่อง

(ภาษาไทย).....

.....

(ภาษาอังกฤษ).....

.....

ในวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ซึ่งดำเนินการโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบทความฉบับนี้ข้าพเจ้าได้ขึ้นเพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญา..... สาขา

.....จาก (ชื่อสถาบัน)..... เมื่อคณะ

บรรณาธิการของวารสารพิจารณาแล้วมีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินดีรับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนั้น ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ตามอัตราที่ได้กำหนดไว้ คือ

1) บทความวิชาการ และอื่น ๆ

ค่าตรวจบทความ 2,000 บาท และค่าตีพิมพ์บทความที่ผ่านเกณฑ์การตรวจ 1,000 บาท

2) บทความวิจัย

ค่าตรวจบทความ 2,000 บาท และค่าตีพิมพ์บทความที่ผ่านเกณฑ์การตรวจ 3,000 บาท

ลงชื่อ .....

(.....)

ผู้พิมพ์บทความ

ใบสมัครสมาชิก

ที่ .....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

กราบณัติการ/เรียน บรรณาธิการวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

ข้าพเจ้า (ชื่อภาษาไทย) .....

(ชื่อภาษาอังกฤษ) .....

ที่อยู่ (ที่สามารถติดต่อได้)

.....

E-mail ..... เบอร์โทรศัพท์ .....

โทรสาร .....

มีความประสงค์จะขอรับสมัครเป็นสมาชิกวารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

( ) สมัครประเภทรายปี 500 บาท (จำนวน 2 เล่ม)

( ) เล่มละ 250 บาท

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าได้ส่ง

( ) เงินสด

( ) ธนาณัติ (สั่งจ่าย.....)

( ) ตัวแลกเงินไปรษณีย์

( ) แคชเชียร์เช็ค ในนาม.....

โปรดนำส่งวารสาร วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

สถานที่ติดต่อ ☐ ที่บ้าน ☐ ที่ทำงาน

เลขที่.....ถนน.....หมู่ที่.....ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์เคลื่อนที่.....

โทรสาร.....E-mail.....

ลงชื่อ.....

( )

